

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**VENEDİK KOMİSYONU’NUN SİYASİ PARTİ ÖNERİLERİ
BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DEKİ MEVZUATIN VE PARTİ
TÜZÜKLERİNİN ANALİZİ**

Ümit FINDIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Köksal ŞAHİN

HAZİRAN - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**VENEDİK KOMİSYONU’NUN SİYASİ PARTİ
ÖNERİLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DEKİ
MEVZUATIN VE PARTİ TÜZÜKLERİNİN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ümit FINDIK

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

**“Bu tez 28/06/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	Başarılı
Doç. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE	Başarılı
Doç. Dr. Osman NACAK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ümit FINDIK

28/06/2025

ÖN SÖZ

Bu tez, uzun bir emeğin, sabrın ve zaman zaman zorluklarla dolu fakat aynı ölçüde öğretici bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Öncelikle, tez konusu seçiminden yazım sürecine kadar akademik özgürlüğü destekleyen katkıları, titiz okumaları ve yönlendirici önerileriyle çalışmamın gelişiminde büyük emeği bulunan danışmanım Prof. Dr. Köksal ŞAHİN'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, fikirleri ve yapıcı eleştirileriyle tezime değer katan Doç. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE ve Doç. Dr. Osman NACAK'a katkılarından dolayı şükranlarımı ifade etmek isterim.

Akademik gelişim sürecim boyunca, düşünmeye, araştırmaya ve eleştirel bir perspektif geliştirmeye daima teşvik eden; entelektüel birikimlerini ve rehberliklerini cömertçe paylaşarak katkı sunan Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü hocalarıma minnettarım.

Bu akademik yolculuğun yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda kişisel boyutunda da en büyük desteği, sabrı ve anlayışıyla her daim yanımda olan sevgili eşim Leyla'ya minnettarlığımı ifade etmek isterim. Ve sevgili kızım Lena... Bu çalışma sürerken bazen birlikte geçiremediğimiz anlar oldu; ancak senin gülüşün her zaman en büyük motivasyon kaynağım oldu. Birlikte daha nice güzel anılar biriktireceğimiz güzel zamanları sabırsızlıkla bekliyorum.

Ümit FINDIK

28/06/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: VENEDİK KOMİSYONU VE SİYASİ PARTİ KONUSUNDAKİ ÖNERİLERİ	6
1.1. Komisyona Genel Bir Gözetiş.....	6
1.2. Komisyonun Çalışma Alanları	8
1.3. Komisyonun İşleyişi.....	9
1.4. Komisyonun Siyasi Parti Yaklaşımı.....	9
1.4.1. Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulama Kodu	12
1.4.2. Ön Plana Çıkan Hususlar.....	24
2. BÖLÜM: KARŞILAŞTIRMA: TÜRKİYEDEKİ PARTİ MEVZUATI VE SİYASİ PARTİLERE YÖNELİK İYİ UYGULAMA KODLARI	29
2.1. Siyasi Partilere Yönelik Türkiye’deki Temel Hukuki Düzenlemeler	29
2.2. Türkiye’deki Siyasi Parti Mevzuatının Venedik Komisyonu Önerileriyle Uyumu	30
2.2.1. Anayasal Hükümler ile Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması.....	31
2.2.2. 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması.....	33
2.2.3. 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un İyi Uygulamalar Kodu ile Karşılaştırılması.....	41
2.2.4. Meclis İçtüzüğü’nün Venedik Komisyonu İyi Uygulamalar Kodu ile Uyumu	44
3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ REKABETÇİ PARTİLERİN SİYASİ PARTİLERE YÖNELİK İYİ UYGULAMA KODLARI BAĞLAMINDAKİ GÖRÜNÜMÜ	45
3.1. Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması	46

3.2. Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması.....	53
3.3. Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması.....	60
3.4. Saadet Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması.....	66
3.5. Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması.....	73
3.6. İyi Parti Tüzüğü ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması.....	80
3.7. Bir Değerlendirme; Türk Siyasi Partilerinin İşleyiş Özellikleri ve İyi Parti Kodları	90
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	101
ÖZ GEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
CDE	: Demokratik Seçimler Konseyi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DEM	: Halkların Eşitliği ve Demokrasi Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OAS	: Amerikan Devletleri Örgütü
ODIHR	: Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
PACE	: Parliamentary Assembly of the Council of Europe
SPK	: Siyasi Partiler Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YSP	: Yeşil Sol Parti

ÖZET	
Başlık: Venedik Komisyonu’nun Siyasi Parti Önerileri Bağlamında Türkiye’deki Mevzuatın ve Parti Tüzüklerinin Analizi	
Yazar: Ümit FINDIK	
Danışman: Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	
Kabul Tarihi: 28/06/2025	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 105 (ana kısım)
Bu çalışmanın temel amacı olarak, Venedik Komisyonunca hazırlanan ve Avrupa Birliği mevzuatının önemli bir kaynağı haline gelmiş olan "Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu" ile Türkiye’deki siyasi partilere ilişkin mevzuatın ve başlıca siyasal partilere ait tüzüklerin ne ölçüde örtüştüğünü ortaya koymak gösterilebilir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Siyasi Partiler Kanunu, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü incelenmiş; ayrıca rekabetçi ve kurumsal nitelikte olan başlıca siyasi partilerin (AKP, CHP, MHP, Saadet Partisi, DEM ve İYİ Parti) tüzükleri bu belgeden türetilen başlıca kriterler (1-Örgütlenme ve Kuruluş Esasları, 2- Hukukun Üstünlüğü, Demokrasi, Eşit Muamele ve Şeffaflık İlkeleri, 3- İç Yapılanma ve Üyelik, 4- Finansman ve Kaynaklar, 5- Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık Mekanizmaları) dahilinde bütüncül altına alınmıştır. Betimleme, doküman analizi ve karşılaştırma gibi yöntemlerle yapılan analizler sonucunda; söz konusu anayasa, kanun ve tüzüklerin büyük ölçüde Venedik Komisyonu ilkeleriyle uyum gösterdiği, ancak bu uyumun belirli temalar altında sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Özellikle siyasi etik, parti içi demokrasi, kadın-erkek eşit temsili ve şeffaflık mekanizmaları gibi alanlarda geliştirmeye açık yönler bulunmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: İyi Uygulamalar Kodu, Siyasi Parti Mevzuatı	

ABSTRACT	
Title of Thesis: An Analysis of Turkish Legislation and Political Party Statutes in the Context of the Venice Commission's Recommendations on Political Parties	
Author of Thesis: Ümit FINDIK	
Supervisor: Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	
Accepted Date: 28/06/2025	Number of Pages: v (pre text) + 105 (main body)
The principal aim of this study is to examine the extent to which the <i>Code of Good Practice in the Field of Political Parties</i>, prepared by the Venice Commission and recognized as a significant source of European Union legislation, corresponds with the legal framework governing political parties in Turkey, as well as with the statutes of major political parties. To this end, the Constitution of the Republic of Turkey, the Law on Political Parties, the Law on Basic Provisions of Elections and Voter Registers, and the Rules of Procedure of the Grand National Assembly of Turkey have been analyzed. Furthermore, the statutes of the principal political parties of a competitive and institutional character (AKP, CHP, MHP, Felicity Party, DEM, and İYİ Party) were examined within the framework of the core criteria derived from the aforementioned document: (1) Principles of Organization and Establishment, (2) Rule of Law, Democracy, Equal Treatment, and Transparency, (3) Internal Structure and Membership, (4) Financing and Resources, and (5) Political Ethics, Anti-Corruption, and Transparency Mechanisms. The analyses, carried out through descriptive, document analysis, and comparative methods, demonstrate that the aforementioned constitutional and legal provisions, along with party statutes, exhibit a considerable degree of consistency with the principles of the Venice Commission. However, such alignment appears to be confined to certain thematic areas. Notably, significant room for improvement remains in the domains of political ethics, intra-party democracy, gender-equal representation, and transparency mechanisms.	
Keywords: Code of Good Practice, Political Party Legislation	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Siyasi partiler, modern demokrasilerin temel taşı olarak kabul edilmekte ve demokratik siyasal katılımın kurumsal araçları olarak işlev görmektedir. Siyasal temsiliyetin sağlanması, kamu politikalarının şekillendirilmesi ve halk iradesinin yönetime yansıtılması gibi işlevleriyle siyasi partiler, demokratik sistemin vazgeçilmez unsurlarındandır (Heywood, 2013). Bu bağlamda, siyasi partilerin yalnızca varlığı değil, aynı zamanda nasıl yapılandığı, nasıl işlediği ve ne derece demokratik bir işleyişe sahip olduğu da demokratik rejimlerin niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Avrupa Demokrasi Yoluyla Hukuk Komisyonu (European Commission for Democracy through Law), 1990 yılında Avrupa Konseyi bünyesinde kurulmuştur. Yaygın kullanımı Venedik Komisyonu¹ şeklinde olan bu kuruluş Avrupa Konseyi için anayasal konularda danışma organı olarak faaliyet göstermektedir. Komisyon, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda devletlere anayasa yapımı, yargı reformu ve seçim süreçleri gibi konularda uzman görüşü sunmaktadır (Venice Commission, 2005). Venedik Komisyonu'nun Avrupa Konseyi bünyesinde bağımsız düşünce kuruluşu gibi çalıştığı söylenebilir. 1990 yılında 18 Avrupa ülkesinin taraf olduğu bir anlaşmayla kurulmuştur. Türkiye, kuruluşundan bu yana (10.05.1990) Komisyonun üyesidir. Komisyon esas olarak dört alanda çalışmalar yürütmek üzere kurulmuştur. Bunlar:

- Anayasa hazırlanması sürecine yardım etme,
- Seçimler, referandumlar ve siyasi parti düzenlemelerine yardımcı olma,
- Anayasa mahkemeleriyle ve ombudsmanlarla iş birliği yapma,
- Çeşitli uluslararası konularda çalışmalar yapma, raporlar hazırlama, seminerler düzenlemedir.

Venedik Komisyonu'nun hazırladığı ve 2009 yılında kabul edilen *Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu* (Code of Good Practice in the Field of Political Parties), siyasi partilerin demokratik sistemler içerisindeki rolünü açıklamakta ve bu partilerin nasıl daha demokratik, şeffaf ve hesap verebilir yapılara dönüştürülebileceğine ilişkin ilkeler sunmaktadır (Venice Commission, 2009). Bu belge siyasi partilerin demokratik siyasal

¹ Bundan böyle çalışma boyunca bu kuruluştan Venedik Komisyonu olarak bahsedilecektir.

hayatın vazgeçilmez unsuru haline gelmesi ve modern dünyada siyasi partiler aracılığıyla devletlerin yönetildiği düşünüldüğünde parti sistemi ve yönetim fonksiyonunun kurumsallaşması adına önemli bir ihtiyacı karşılar niteliktedir.

Türkiye asırlardır Avrupa sisteminin içinde de yer alan bir ülkedir. Ayrıca 1950 yılından bu yana Avrupa Konseyi üyesi, 2004 yılından bu yana da AB müzakerecisi (aday ülke) pozisyonundadır. Ayrıca demokrasi ve siyasi parti gibi konularda Doğulu ve Müslüman dünya göz önüne alındığında öncü ülkelerden birisidir. Yine Avrupa’da da genel oy, anayasa yargısı vb. konularda ilk akla gelen ülkeler arasında yer almaktadır. Çok partili hayat 1950 yılından beri kesintisiz sürmekte, siyasi partilerin ve demokrasinin kurumsallaşması noktasında önemli çabalar sergilenmektedir. Türkiye’nin bu çabalarında AB ve Avrupa Konseyi kaynaklı önerileri dikkate alarak önemli adımlar attığını söylemek mümkündür.

Araştırmanın Amacı

“Siyasi Partiler Hakkında İyi Uygulamalar Kodu” Venedik Komisyonu tarafından 12-13 Aralık 2008 tarihli 77. Genel Kurul toplantısında kabul edilmiştir. Buradan hareketle, Venedik Komisyonunca Siyasi Partiler Hakkında İyi Uygulamalar Kodunda yer alan ilkeler bağlamında Türk siyasi partilerini ve mevzuatı yakın plana almak, karşılaştırmalarda bulunmak ve değerlendirme yapmak araştırmanın temel amacıdır. Bu genel amaç kapsamında iki husus analiz için belirlenmiştir. Birincisi Türkiye’deki siyasi parti mevzuatıdır. Diğeri ise rekabetçi nitelikte olup siyasal hayatta etkin rol oynayabilmeyi sürekli kılabilen başlıca siyasal partilerin tüzükleridir.

Bu kapsamda yer alan, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Saadet Partisi ve Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM) ve İYİ Parti’nin tüzüklerinin incelemesinin ayriyeten öneme sahip olduğuna da değinmek gerekir. Zira bunlar Türkiye’de iktidarda ve ana muhalefette bulunan ana akım partileri ve güncel siyasal hayattaki başlıca rekabetçi partileridir ve aynı zamanda güncel siyasi hayattaki rekabetçi siyasi kurumlardır. AK Parti, uzun süredir iktidar partisi olarak Türkiye’nin yürütme erkini temsil etmekte; CHP, Türkiye’nin en köklü partisi olarak sosyal demokrat çizgiyi ve ana muhalefet kimliğini üstlenmektedir. Ayrıca, bu partiler hem seçim başarıları hem de toplumsal tabanları açısından Türkiye siyasetinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, söz konusu partilerin tüzüklerinin

incelenmesi, Türkiye’de siyasi partilerin hukuki ve yönetsel yapılarının farklı ideolojik yaklaşımlar çerçevesinde Venedik Komisyonu’nun İyi Uygulamalar Kodu ile ne ölçüde örtüştüğünü analiz etmek için anlamlı ve temsil edici bir örneklem oluşturmaktadır. Ek olarak ülkeyi yönetme süreçlerinde yer alma potansiyeline en fazla sahip oluşları Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde de başlıca rol oynayacakları anlamına gelmektedir.

Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir:

- Venedik Komisyonu nasıl bir kurumdur ve Avrupa hukuk ve siyaset sistemi içindeki yeri ne şekildedir?
- Venedik Komisyonu’nun siyasi partilere yönelik hazırladığı belgelerden hareketle ne gibi yol gösterici temel kriterlerden bahsedilebilir?
- Türkiye’deki siyasi parti sistemine kaynaklık eden başlıca Anayasal ve yasal düzenlemeler (mevzuat) ne şekildedir?
- Türkiye’deki siyasi parti mevzuatının Venedik Komisyonunun siyasi partiler hakkında iyi uygulamalar koduna uyumluluğu nedir?
- Ülkemizdeki rekabetçi nitelikteki başlıca partilerin tüzükleri 2. soru bağlamında elde edilecek temel kriterler bağlamında ne durumdadır?

Araştırmanın Önemi

Siyasi Partiler Hakkında İyi Uygulamalar Kodunun esas amacı, parti içi demokrasinin güçlendirilmesi, siyasi partilerin vatandaşlar nazarında güvenilirliklerini arttırması ve böylelikle eşitlik, dialog, işbirliği, şeffaflık, yolsuzluklara karşı mücadele gibi demokratik ilkelerin yüceltilmesi ile demokratik meşruluğun ve siyasi katılımın desteklenmesidir. Her ne kadar söz konusu talimatlar müeyyideden yoksun iseler de ilgililere en iyi uygulamalar hususunda yön gösterebilir ve milli uygulamaları değerlendirme adına güçlü bir zemin olabilir.

Bu nedenle, Venedik Komisyonunca Siyasi Partiler Hakkında İyi Uygulamalar Kodunda yer alan ilkeler bağlamında Türkiye’deki başlıca siyasi partilerin durumunu karşılaştırmalı şekilde ortaya koymak ve değerlendirmelerde bulunmak önemli bir akademik çaba olacaktır. Bu şekilde mevzuatın ve siyasi partilerin Venedik Komisyonunca kabul edilen Siyasi Partiler Hakkında İyi Uygulamalar Kodu bağlamında değerlendirilmesi önemli bir bilimsel boşluğu da dolduracaktır. Yapılan alan taramasında

böyle bir çalışmanın henüz Türkiye’de lisansüstü düzeyde yapılmadığı görülmüştür. Siyasi partiler mevzuatının ve güncel siyasal hayattaki başlıca rekabetçi partilerin bu bağlamda karşılaştırmalı bir analize tabi tutulması siyasi partiler literatürüne önemli bir katkı sağlayabilir ve yeni birçok çalışma için bir başlangıç zeminini olabilir. Bu noktada Venedik Komisyonunun siyasi partilere ilişkin oluşturduğu diğer metinlerin de çalışma kapsamında incelendiği ve iyi uygulamalar kodunda yer alan esaslar bağlamında gözden geçirildiğini de belirtmek gerekir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın temel amacı Türkiye’deki siyasi parti tüzükleri ve programları ile siyasi partiler hakkındaki mevzuatın Venedik Komisyonunun Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Koduna göre incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma nitel olarak yürütülecek ve araştırma zemini olarak belirlenen Venedik Komisyonunca belirlenen esaslar, Türk siyasi parti mevzuatının ana belgeleri ve rekabetçi nitelikteki Türk siyasi partilerinin yürürlükte olan tüzüklerinde doküman analizi ve betimleme yoluyla aranacaktır. Çalışma boyunca kullanılan bir başka metod ise karşılaştırma yöntemi olmuştur.

Araştırma kapsamında, 1980 sonrası Türk siyasi hayatında rekabetçi nitelikteki başlıca partiler olan 5 (beş) siyasi parti, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi, Halkların Eşitliği ve Demokrasi Partisi (DEM) ve İYİ Parti seçilmiştir. Seçilen siyasi partilerin tüzükleri, esas olarak Venedik Komisyonu Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Koduna göre incelenecek olup bu kodlar aşağıda listelenmiştir.

Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Kodu

A. Temel İlkeler

1. Tanımlar

- a. Belirli şekilde örgütlenme
- b. Örgütlenme özgürlüğü
- c. Hukuki çerçeve

2. Siyasi Partiler İçin Rehber İlkeler

- a. Hukukun üstünlüğü
- b. Demokrasi

c. Eşit Muamele

d. Şeffaflık ve Açıklık

B. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları

1. Üyelik

2. Kuruluş (Teşkilat)

3. Parti Liderlerinin ve Seçimlerde Gösterilecek Adayların Seçimi

C. Finansman

1. Kaynaklar

2. Kısıtlamalar

3. Denetim Araçları

D. Siyasi Görevler

1. Program

2. Hazırlık

3. Seçimler

4. İktidar ve Muhalefetteki İşler

5. Uluslararası İşbirliği

Verilerin analizinde, betimsel analiz ve tematik analiz tekniklerinden yararlanılmıştır. İlk olarak, Venedik Komisyonu'nun İyi Uygulamalar Kodu'nda yer alan başlıca ilkeler (örgütlenme, hukukun üstünlüğü, parti içi demokrasi, şeffaflık, eşit katılım, finansal denetim, parti üyeliği ve aday belirleme süreçleri) gruplandırılarak temalar oluşturulmuş ve bu temalar doğrultusunda her bir partinin tüzüğü ve programı içerik açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Analiz sürecinde, her parti ayrı ayrı incelenmiş, ardından elde edilen bulgular İyi Uygulamalar Kodu ile karşılaştırılarak benzerlikler, farklılıklar ve uyum düzeyi ortaya konulmuştur. Ayrıca, Türkiye'deki siyasi partiler hukukunun uluslararası normlarla ne ölçüde örtüştüğü hakkında da bir yorum yapma imkânı elde edileceği düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın siyasi partiler kısmı 1982 Anayasası döneminde rekabetçi parti konumunda olmayı sürekli hale getirmeyi başarmış siyasi partilerle sınırlandırılmış olup, diğer siyasi partiler kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca, analiz ilke ve normlar bağlamında tutulmuş, uygulamadaki fiili işleyiş kapsama dahil edilmemiştir.

1. BÖLÜM: VENEDİK KOMİSYONU VE SİYASİ PARTİ KONUSUNDAKİ ÖNERİLERİ

Bu bölümde, çalışmanın birinci ve ikinci araştırma sorularına yanıt aranmaktadır. İlk olarak, birinci araştırma sorusu kapsamında, Venedik Komisyonu'nun kuruluş gerekçeleri, kurumsal yapısı işleyişi ve öncelikleri ele alınacaktır. Bu çaba neticesinde Komisyonun Avrupa hukuku ve siyasal hayatı içerisindeki işlevsel konumu hakkında da fikir sahibi olunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Komisyon'un ortaya çıkış süreci, Avrupa Konseyi içindeki yeri ve temel görev alanları somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

Devamında da ikinci araştırma sorusu çerçevesinde, Venedik Komisyonu tarafından geliştirilen “Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu” kapsamlı biçimde ele alınacak; bu kodun hukuki niteliği, uygulama alanları ve Avrupa'daki demokratik sistemlerle kurduğu demokratikleşme noktasındaki etkisi değerlendirilecektir. Bu analiz, çalışmanın sonraki bölümlerinde yapılacak karşılaştırmalı değerlendirmeler için hem normatif bir temel sunmayı hem de kriterler belirlemeyi amaçlamaktadır.

1.1. Komisyona Genel Bir Gözatiş

Venedik Komisyonunun esas olarak Avrupa'daki demokratikleşme süreçlerine katkı sunma ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Doğu Avrupa ülkelerinin totaliter rejimlerden demokratik sistemlere geçişini desteklemek amacıyla kurulduğu söylenebilir. 1990'lı yıllar bu ülkelerin, anayasal ve yasal reformlara girişerek demokratik devletler haline gelmeye çalıştığı bir periyodu ifade etmektedir. Komisyonun bu geçiş sürecinde uluslararası hukuk standartları ve demokrasiye dair reformların gerçekleştirilmesine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür (Bartole, 2000; Hoffmann-Riem, 2014). Avrupa Konseyi'nin temel ilkeleri olan demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü üye devletlerde pekiştirmek Venedik Komisyonu'nun temel misyonu olarak gösterilebilir² (Sadurski, 2001). Komisyon, özellikle anayasa hukuku alanında bağımsız uzman görüşleri sağlayarak bu ilkelerin yayılmasını hedeflemiştir.

² Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Romanya, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya Komisyonun kuruluş aşamasında 19-20 Ocak 1990 tarihlerindeki toplantıya Dışişleri ve Adalet Bakanları ile de gözlemci olarak katılmışlardır. Şubat 2022'de Komisyonun üyelik yapısı değiştirilerek Avrupa Konseyi'nin tüm üyeleri Venedik Komisyonu'nun da üyesi olmuştur (venice.coe.int/WebForms/pages/).

Yeni demokrasilerin karşılaştığı anayasal krizler, seçim sistemleri ve yargı bağımsızlığı gibi konularda danışmanlık sağlama ihtiyacı Komisyon'un kurulmasında etkili olan bir başka husustur. Bu çerçevede Venedik Komisyonu, anayasal çözümler sunarak hem üye devletlere hem de diğer devletlere destek olmaya çalışmaktadır (Ginsburg & Dixon, 2011). Komisyon, farklı ülkeler arasındaki hukuki deneyimlerin paylaşılmasını ve Avrupa Konseyi'nin hukuk standartlarının üye devletlere uyarlanmasını amaçlamaktadır. Özellikle hukukun üstünlüğü ve demokratik değerlerin ulusal düzeyde içselleştirilmesi için bir platform konumunda olduğu söylenebilir (Uitz, 2005). Komisyonun, "acil anayasal yardım" sağlayarak anayasal krizlere hızla yanıt verebilecek bir mekanizma olarak tasarlandığını da belirtmek gerekir. Bu yönüyle hem istikrarı hem de demokrasiyi destekleyen bir görünümde (Venice Commission, 2005).

Venedik Komisyonu'nun üye sayısı 61'dir. 46'sı Avrupa Konseyi'ne üye devletlerden, 15'i ise Avrupa Konseyi dışındaki ülkelere oluşmaktadır. Komisyon ayrıca Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) ve Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) ile yakın işbirliği içindedir. Bazı ülkeler gözlemci statüsündedir (Santos, 2022; Venice Commission, 2005):

Avrupa Konseyi Üyeleri (46): Arnavutluk, Andorra, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Monako, Karadağ, Hollanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna ve Birleşik Krallık.

Avrupa Dışı Üyeler (15): Cezayir, Brezilya, Kanada, Şili, Kosta Rika, İsrail, Kazakistan, Kore Cumhuriyeti, Kosova, Kırgızistan, Fas, Meksika, Peru, Tunus ve ABD.

Gözlemciler: Arjantin, Japonya, Vatikan ve Uruguay.

İşbirliği Yetkisi Verilen Taraflar: Güney Afrika ve Filistin.

Komisyon üyeleri, kamu hukuku ve uluslararası hukuk alanında uzman üniversite profesörleri, anayasa mahkemesi yargıçları, parlamento üyeleri ve kamu görevlileridir. Üyeler dört yıllık dönem için atanır ve bireysel kapasiteleriyle görev yapar. Üye devletler tarafından bir asil ve bir yedek üye atanır (Bartole, 2000; Venice Commission, 2005).

Komisyonun daimi sekreterliği Fransa'nın Strazburg kentinde bulunmakta; genel oturumları ise yılda dört kez İtalya'nın Venedik kentinde düzenlenmektedir. Komisyon, devletlere hukuki görüş sunarak uluslararası standartlarla uyumlu düzenlemelerin geliştirilmesini sağlar. Ayrıca anayasal meseleler hakkında raporlar ve analizler üretir (Bartole, 2000; Santos, 2022; Venice Commission, 2005).

Komisyon, üyeleri arasından iki yıl süreyle görev yapmak üzere bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve dört üye seçerek bir Büro oluşturur; bu görevlere yeniden seçilme imkânı bulunmaktadır. Başkan, Komisyonun çalışmalarını yönetmekte ve temsil görevini üstlenmektedir³. Başkanın görevini yerine getiremediği durumlarda, bu yetki Başkan Yardımcılarından biri tarafından devralınır. Komisyon, kural olarak yılda dört genel oturum düzenlemekte olup, gerekli görüldüğünde alt komisyonlar da toplantıya çağrılabilir (Venice Commission, 2002).

1.2. Komisyonun Çalışma Alanları

Komisyon, üç temel alanda faaliyet göstermektedir (Santos, 2022):

1. Demokratik kurumlar ve temel haklar
2. Anayasal adalet ve olağan adalet
3. Seçimler, referandumlar ve siyasi partiler

Bu kapsamda, anayasal standartların ve en iyi uygulamaların uluslararası düzeyde yaygınlaşmasına katkı sunmak önemli bir hedef konumundadır. Komisyon, anayasa mahkemeleri veya AİHM'nin talebi üzerine doğrudan anayasa uygunluğu değerlendirmesi yapmaz. Bunun yerine, *amicus curiae*⁴ ve *amicus ombudsman*⁵ görüşleri sunar. Bu tarz görüşler, tarafsız bir perspektifle mahkemelerin karar süreçlerine destek sağlayıcı niteliktedir. Komisyon, seçim sistemleri, yargı bağımsızlığı ve ifade özgürlüğü

³ 2021'den itibaren Komisyonun başkanlığı Claire Bazy Malaurie tarafından yürütülmektedir.

⁴ *Amicus curiae* (Latince "mahkemenin dostu"), davanın doğrudan tarafı olmayan ancak mahkemeye hukuki görüş, uzmanlık ya da kamu yararına ilişkin bilgi sunarak karar sürecine katkıda bulunan kişi veya kurumu ifade eder. Bu uygulama özellikle karmaşık davalarda mahkemeye yardımcı olmak amacıyla kullanılır (Tushnet, M. (2009). *Weak Courts, Strong Rights*. Princeton University Press.).

⁵ *Amicus ombudsman*, klasik ombudsmanlık işlevlerinin ötesine geçerek, mahkemelerde veya yargı süreçlerinde *amicus curiae* benzeri bir rol üstlenen ve belirli toplulukların veya bireylerin haklarının korunmasına yönelik bağımsız görüş bildiren ombudsman türünü tanımlar. Bu kavram, ombudsmanın yargısal süreçlere müdahil olabileceği yeni bir modeli temsil etmektedir (European Union Agency for Fundamental Rights. (2018). *Handbook on European law relating to access to justice*. Publications Office of the European Union.).

gibi konularda tematik raporlar ve analizler yayımlar. Bu çalışmalar, geniş bir normatif zemin oluşturarak karşılaştırmalı anayasa hukuku perspektifiyle katkı sunacak niteliktedir.

1.3. Komisyonun İşleyişi

Komisyon, hukuki görüşlerinde bağlayıcı bir tutum benimsemez; yönlendirici olmayan ve diyaloga dayalı bir yöntem uygular. Çalışma grupları, ülkeleri ziyaret ederek paydaşlarla görüşmeler yapar. Ülkeler, Komisyonun taslak görüşlerine yorum sunabilir ve bu yorumlar nihai değerlendirmeye dahil edilir. Komisyonun, Avrupa dışındaki bölgeler dahil olmak üzere birçok uluslararası kuruluş tarafından referans alınan bir kurum olduğunu da belirtmekte yarar vardır. Avrupa Birliği, BM, AGİT, AIHM gibi kurumlar Komisyonun görüşlerinden yararlanmaktadır. Ayrıca akademik çevreler ve sivil toplum kuruluşları tarafından da güvenilir bir kaynak olarak görüldüğünü belirtmek gerekir (Venice Commission, 2020).

Komisyon, demokratik yasaların yalnızca içeriğine değil, etkin uygulanmasına da önem verir. Anayasa mahkemeleri, parlamentolar ve seçim komisyonlarıyla işbirliği yaparak seminerler ve konferanslar düzenler. Bu etkinlikler, anayasal bilincin artırılmasına ve uygulamada karşılaşılan sorunlara çözüm bulunmasına katkıda bulunur. Komisyonun danışma işlevi, yasa tasarıları ve mevcut mevzuat hakkında hazırladığı hukuki mütalaalarla yürütülmektedir. Bu çalışmalar demokratik kurumlar ve temel haklar; anayasal ve genel yargı mekanizmaları; seçimler, referandumlar ve siyasi partiler başlıkları altında yapılandırılmıştır. Böylece anayasal demokrasiye katkı sağlayan temel ilkeler sistematik bir şekilde ortaya konmuş, kullanıma hazır hale getirilmiş ve aynı zamanda korunmuş olmaktadır.

1.4. Komisyonun Siyasi Parti Yaklaşımı

Venedik Komisyonu, yalnızca anayasal denetim ve seçim süreçleriyle sınırlı kalmayıp, siyasi partiler alanında da kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Bu çerçevede, siyasi partilerin demokratik ilkelere uygun olarak yapılandırılmasına ve faaliyet göstermesine ilişkin çeşitli belgeler yayımlanmıştır. Komisyonun bu alandaki başlıca belgesi, 2008 yılında kabul edilen "Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Kodu"dur. Söz konusu kod, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ve ilgili uzman kuruluşların katkılarıyla

hazırlanmış, nihai haliyle Venedik Komisyonu’nun 77. Genel Kurulu’nda (12-13 Aralık 2008) kabul edilmiştir. Bu belge, siyasi partilerin hukukun üstünlüğü, demokrasi, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi temel ilkelere uygun bir şekilde örgütlenmeleri ve işlev görmeleri için kapsamlı standartlar sunmaktadır.

Venedik Komisyonu’nun, siyasi partilerin demokratik sistem içindeki rolünü güçlendirmek ve bu alandaki hukuki çerçeveyi netleştirmek amacıyla 2000’li yılların başında (İyi Uygulama Kodunu yayınlamadan önce) siyasi partilere yönelik hazırladığı rapor ve kılavuzların başlıcaları şunlardır:

- Siyasi partilerin yasaklanması ve feshedilmesi ile ilgili kılavuzlar (CDL-INF(2000)001)
- Siyasi partilerin finansmanı üzerine rapor (CDL-INF(2001)008)
- Siyasi partilere ilişkin mevzuat hakkında kılavuz ve açıklayıcı rapor (CDL-AD(2004)007rev)

Venedik Komisyonu’nun 1999 yılında kabul ettiği “*Siyasi Partilerin Yasaklanması ve Feshi*” kılavuzu, siyasi partilerin kapatılması veya faaliyetlerinin sonlandırılmasının, ancak açık bir anayasal tehdit ya da şiddet çağrısı gibi ağır gerekçelerle ve sıkı hukuki güvenceler çerçevesinde gündeme gelebileceğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, AİHS’nin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesi ile toplantı ve dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen 11. maddesi temelinde şekillenmektedir. Kılavuz, hukukun üstünlüğü ilkesinin sürecin merkezinde yer alması gerektiğini; uygulanacak tedbirlerin açık hukuki dayanaklara sahip, öngörülebilir ve keyfi müdahalelere karşı yargısal denetime açık olması gerektiğini vurgulamaktadır. Komisyon, siyasi partileri demokratik çoğulculuğun temel unsurları olarak görmekte ve parti kurma, üyelik ile örgütlenme haklarına getirilecek sınırlamaların demokratik toplum düzeninde gerekli, meşru ve orantılı olması gerektiğini belirtmektedir. Yabancı uyrukluların veya vatansızların parti üyeliğinin kategorik biçimde yasaklanması ise yalnızca istisnai durumlarda ve açık hukuki gerekçelerle kabul edilebilir bulunmuştur. Ayrıca, parti kapatmanın ağır sonuçları nedeniyle bu tedbirin yalnızca son çare olarak uygulanması gerektiği, idari yaptırımlar, para cezaları veya bireysel cezai sorumluluk gibi daha hafif önlemlerin öncelikle değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmekte ve partilerin üyelerinin münferit eylemlerinden dolayı sorumlu tutulamayacağı, ulusal hukuk sistemlerinin AİHS ve uluslararası insan hakları standartlarıyla olağan ve olağanüstü hâllerde de uyumlu olması

gerektiği; sapmaların ise yalnızca AIHS'nin 15. maddesinde öngörülen sınırlı koşullarda, geçici ve denetime açık şekilde uygulanabileceği hatırlatılmaktadır (Venice Commission, 2000).

Venedik Komisyonu tarafından 2001 yılında kabul edilen “Siyasi Partilerin Finansmanı Hakkında Kılavuz”, demokratik sistemlerin işleyişinin, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması ilkeleri çerçevesinde, siyasi partilerin mali şeffaflık ve hesap verebilirlik standartlarına uygun biçimde finanse edilmesini hedeflemektedir. Kılavuzda, siyasi partilerin hem kamu hem de özel kaynaklardan finansman sağlayabileceği, ancak bu kaynakların belirli hukuki çerçeveler ve denetim mekanizmaları altında düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kamu finansmanı bakımından, parlamentoda temsil edilen partilerin yanı sıra, anlamlı bir seçmen desteğine sahip olan partilere de kamu kaynaklarının tahsis edilebileceği; bu kaynakların kullanımının bağımsız denetim organlarınca, örneğin Sayıştay gibi kurumlar aracılığıyla incelenmesi ve mali raporların kamuoyuna açıklanmasının zorunlu olduğu belirtilmektedir. Özel finansman açısından ise yabancı devletler ve şirketlerden bağış kabulünün yasaklanması, yüksek tutarlı bağışların kayıt altına alınması ve kamuya açıklanması gibi önlemler öngörülmektedir. Ayrıca, sanayi ve ticaret şirketleri ile dini kuruluşlardan gelen bağışların yasaklanabileceği ifade edilmektedir. Seçim kampanyaları bağlamında, harcamaların ülke koşullarına göre belirlenmiş bir üst sınırla sınırlandırılması, kampanya desteğinin oy oranına göre sağlanması ve belirli bir eşik altında kalan partilere bu desteğin verilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kampanya hesaplarının seçim kurullarına sunulması ve yayımlanması, şeffaflığın sağlanması açısından temel bir gereklilik olarak belirtilmektedir. Rapor, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu otuzdan fazla ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen bir anket çalışmasına dayanmaktadır ve bu yolla farklı ülkeler arasındaki ortak ilkeler ile uygulama farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır (Venice Commission, 2001).

Venedik Komisyonu'nun “Siyasi Partilere İlişkin Mevzuat Hakkında Kılavuz ve Açıklayıcı Raporu”, siyasi partilerin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları bakımından taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Komisyona göre, siyasi partilere ilişkin mevzuat ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir ve bu farklılıklar, ilgili ülkenin anayasal geleneği ile demokratik geçmişine bağlıdır. Demokratik kurumlarını yeni inşa eden ülkeler, daha köklü anayasal sistemlere kıyasla daha ayrıntılı düzenlemelere ihtiyaç

duyabilir. Raporda, AİHS'nin ifade özgürlüğü (md. 10) ve toplantı/dernek kurma özgürlüğü (md. 11) maddeleri kapsamında örgütlenme hakkı temel bir hak olarak görülmektedir. Siyasi partiler, özgür ve adil seçimlerde aday göstererek kamu işlerine katılma amacı güden birliktelikler olarak tanımlanmaktadır. Üyelik yapıları, teşkilat işleyişi ve kongre düzenlemelerine devletin aşırı müdahale etmemesi; tüm partilere seçimlere katılım ve kamu kaynaklarına erişimde eşit fırsatlar sunulması gerektiği vurgulanmaktadır. Siyasi partilerle ilgili olumsuz kararların gerekçeli olması ve yargı yolunun açık tutulması gerektiği ifade edilmektedir. Ülke bütünlüğü gibi meşru kaygılar gözetilse de, demokratik toplumda gereksiz kısıtlamalardan kaçınılmalıdır. Seçimlere katılmayan veya mecliste temsil edilmeyen partilerin siyasi parti statüsü sonlansa bile, dernek hukuku çerçevesinde faaliyetlerini sürdürebilmeleri önerilmektedir. Ayrıca, yabancı uyrukluların ve vatansızların parti üyeliğinin engellenmemesi ve bu kişilerin siyasi yaşama katılımının, özellikle Avrupa Konseyi'nin "Yerel Düzeyde Yabancıların Kamu Yaşamına Katılımına İlişkin Sözleşmesi" doğrultusunda teşvik edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Venice Commission, 2004).

1.4.1. Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulama Kodu

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin (AKPM) 17 Nisan 2007 tarihinde kabul ettiği 1546 (2007) sayılı Karar, Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulama Kodu hazırlanmasını talep etmiş ve bu belgenin siyasi partilerin faaliyetlerine ilişkin temel unsurları ortaya koymayı amaçladığını belirtmiştir. Venedik Komisyonunun, daha önce hazırladığı "Seçimlerde İyi Uygulama Kodu" (CDL-AD(2002)023rev) ve "Referandumlarda İyi Uygulama Kodu" (CDL-AD(2007)008) gibi belgeler büyük yankı uyandırmış ve komisyon siyasal süreçteki başlıca sistemler noktasında saygınlık kazanmasında etkili olmuştur. Söz konusu belgeler, ulusal mevzuatın değerlendirilmesi için bir rehber niteliği taşımakta ve kamu otoritelerine doğrudan hitap etmektedir. Bununla birlikte, Venedik Komisyonu'nun siyasi partilere yönelik çalışmaları da gerek genel rehberlik gerekse ülkelere özgü görüş ve tespitler bağlamında dikkate değer bulunmaktadır (Venice Commission, 2009).

Venedik Komisyonu'na hazırlanan Siyasi Partilere İlişkin Önerilen İyi Uygulama Kodu metninin giriş kısmında, metnin önceki metinlere kıyasla yeni yaklaşımlar içeren ve bu alanda özgün özellikler barındıran bir belge niteliğinde olduğu, kodun temel amacı,

PACE (The Parliamentary Assembly of the Council of Europe) Kararı'nda⁶ açıkça ifade edildiği üzere, siyasi partilerin iç demokrasisini güçlendirmek, vatandaşlar nezdindeki güvenilirliğini artırmak ve bu yolla eşitlik, diyalog, iş birliği, şeffaflık ve yolsuzlukla mücadele gibi demokratik ilkelerin yüceltilmesine katkı sağlamak olduğu ve aynı zamanda, demokratik meşruiyetin ve siyasi katılımın teşvik edilmesi hedeflendiği belirtilmiştir (Venice Commission, 2009).

Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle Kod'un muhatapları tanımlanmış ve kamu kuruluşlarının nihai hedef kitle olarak değerlendirilmeyeceği belirtilmiştir. İkinci olarak, Kod'un amacı, önceki benzer metinlerden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, Kod, kamu otoriteleri olarak değerlendirilemeyecek temsilciler için bir "en iyi uygulamalar repertuarı" sunmayı amaçlamaktadır. Buradaki "Kod" terimi, hukuki normların bir kodifikasyonu olarak değil, en iyi uygulamaların sistematik bir şekilde sıralanması olarak kullanılmaktadır (Venice Commission, 2009).

Kod'un arkasında yatan temel fikir, siyasi partilere Avrupa çapında yaygın ve başarılı olmayı sağlayacak uygulamaları önermek ve kamu otoriteleri ile yargı organlarına, siyasi partilerin faaliyetlerini değerlendirebilecekleri ölçütler sunmaktır. Dolayısıyla Kod, bağlayıcı bir nitelik taşımamakta, kamu otoritelerine zorunlu kurallar dayatmamaktadır. Ancak siyasi partiler ve üyelerinin, ilgili düzenlemelere uygun hareket etmeleri gerekliliği açık bir şekilde belirtilmektedir (Venice Commission, 2009).

Kod'un esas amacı olarak, siyasi partilerin vatandaşlar nezdindeki güvenilirliğini artırarak, demokratik meşruiyeti ve katılımı desteklemek gösterilebilir. Her ne kadar bu talimatlar yaptırım gücünden yoksun olsa da, ilgili taraflara iyi uygulamalar konusunda yol gösterici olabilir ve ulusal düzenlemelerin değerlendirilmesi sürecinde önemli bir referans sağlayabilir. Kod'da, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde önerildiği şekilde, üye ülkelerin deneyimleri, var olan iyi uygulamalar ve siyasi partilerle ilgili ulusal düzenlemeler dikkate alınarak belgenin hazırlandığı belirtilmiştir. Belge de, ayrıca Avrupa Konseyi üye ülkelerindeki siyasi partilerin uygulama ve deneyimlerinden yola çıkıldığı ve uluslararası düzeyde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclis kararları ile Venedik Komisyonu'nun yayımladığı diğer belgelerden de faydalandığı belirtilmektedir. Kod, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin Seçim Konularında İyi

⁶ PACE tarafından 2007 yılında kabul edilen 1546 sayılı "Code of Good Practice for Political Parties" başlıklı Kararı.

Uygulama Kuralları taslağının hazırlanması çağrısında bulunan kararının ardından Venedik Komisyonu üyeleri, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi üyeleri ve Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi üyelerinden oluşturulan Demokratik Seçimler Konseyi (CDE) tarafından incelendikten sonra, Venedik Komisyonu'nun 77. Genel Kurul Oturumu'nda (12-13 Aralık 2008) kabul edilmiştir (Venice Commission, 2009).

Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Kodu metni incelendiğinde (Venice Commission, 2009);

A. Temel ilkeler

1. Tanımlar

a. Belirli şekilde örgütlenme

b. Kuruluş özgürlüğü

c. Hukuki çerçeve

2. Siyasi Partiler için rehber ilkeler

a. Hukukun Üstünlüğü

b. Demokrasi

c. Eşit muamele

d. Şeffaflık ve Açıklık

B. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları

1. Üyelik

2. Kuruluş (Teşkilat)

3. Parti Liderlerinin ve Seçimlerde Gösterilecek Adayların Seçimi

C. Finansman

1. Kaynaklar

2. Kısıtlamalar

3. Denetim Araçları

D. Siyasi Görevler

1. Program

2. Hazırlık

3. Seçimler

4. İktidar ve Muhalefetteki İşler

5. Uluslararası İşbirliği

başlıklarında konunun ele alınıp değerlendirildiği görülmektedir. Başlıklar yakın plana alınıp incelendiğinde ön plana çıkan, daha çok vurgulanan bazı genel unsurlara ulaşmak mümkündür. Bunlar ilerideki bölümlerde Türkiye için analizlerde de kriter ölçütleri olarak kullanılabilir. (Venice Commission, 2009);

1.4.1.1. Temel İlkeler

Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu"nda yer alan temel ilkeler başlığı, demokratik bir hukuk devleti içerisinde siyasi partilerin meşru varlık zeminini oluşturan ilkeleri kapsamaktadır. Bu çerçevede, belirli şekilde örgütlenme, siyasi partilerin açık, tanımlı ve çok katmanlı bir yapıya sahip olması gerektiğini ifade ederken; kuruluş özgürlüğü, bireylerin herhangi bir baskı ya da ayrımcılığa maruz kalmaksızın siyasi parti kurabilme ve bunlara katılabilmek hakkını güvence altına alınmasına vurgu yapılmaktadır. Hukuki çerçeve ise tüm bu süreçlerin ulusal anayasa ile birlikte uluslararası insan hakları belgeleri ve demokratik standartlarla uyumlu bir biçimde düzenlenmesini gerekli kılan bir niteliktedir. Bu alt kavramlar, siyasi partilerin sadece varlıklarının değil, işleyiş biçimlerinin de hukuki ve demokratik ilkelere dayalı olmasını hedeflemektedir.

a. Örgütlenme Şekli

Bu Kod kapsamında, bir siyasi parti, seçimlerde temsil edilmek amacıyla siyasi kurumlara aday sunan ve herhangi bir düzeyde (ulusal, bölgesel veya yerel) siyasi iktidarı kullanmak üzere faaliyet yürüten bir dernek olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar bazı ülkelerde siyasi partilere özgü bir mevzuat bulunmasa da, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin büyük bir kısmında siyasi partiler ile diğer dernekler arasındaki farklılıkları netleştirmeyi hedefleyen özel düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemeler, siyasi partilerin demokratik siyaset içindeki temel rollerini tanımayı ve vurgulamayı amaçlamaktadır.

b. Kuruluş Özgürlüğü

Demokratik devletlerde siyasi partiler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. maddesi ile korunan serbest derneklerdir. Bu, vatandaşların siyasi partiler kurmaya özgürce karar verebileceği anlamına gelir; ancak ulusal mevzuatlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları ile uyumlu ilkeler

temelinde, belirli durumlarda bu özgürlüğü sınırlayabilir. Birçok Avrupa ülkesinde siyasi partilerin yasaklanmasına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde ise parti yasaklarına ilişkin kurallar mevcuttur, ancak bu kurallar katı bir şekilde yorumlanmakta ve yalnızca son derece istisnai durumlarda uygulanmaktadır. Avrupa'nın ortak demokratik mirasıyla uyumlu olarak, siyasi partilerin yasaklanması veya zorla feshedilmesi, yalnızca şiddeti savunan ya da demokratik anayasal düzeni devirmek için şiddeti bir siyasi araç olarak kullanan partiler söz konusu olduğunda haklı görülebilir. Hiçbir Avrupa Konseyi üyesi devlette siyasi partiler kamu organlarının bir yaratımı değildir. Bu uygulamadan çıkarılabilecek kılavuz ilke, devlet organlarının siyasi partilerin kurulmasına katılmaktan kaçınması ve ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde siyasi partilerin kurulma hakkını sınırlamaması gerektiğidir (Venice Commission, 2009).

c. Yasal Düzenleme Önerisi

Siyasi partilere yönelik her türlü yasal düzenleme, AİHS ve AİHM'nin içtihatları ile uyumlu olmalıdır. Partiler, bu normlara uymakla yükümlüdür (Venice Commission, 2009).

1.4.1.2. Nitelikler

Venedik Komisyonu'nun “Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Kodu”, siyasi partilerin yalnızca seçim süreçlerinin aktörleri değil, aynı zamanda demokratik rejimlerin temel taşıyıcı kurumları olduğuna dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, siyasi partilerin faaliyetlerinin uluslararası insan hakları belgeleriyle, özellikle AİHS ile uyumlu olması gerektiği vurgulanmakta; partilerin hem hukuk devleti ilkesine hem de demokratik işleyişin asli ilkelerine bağlılık göstermesi beklenmektedir. Kodda öncelikli olarak, siyasi partilerin hukukun üstünlüğüne saygı göstermesi, anayasal değişiklikleri dahi meşru yollarla gerçekleştirmeyi taahhüt etmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, partilerin yalnızca demokratik bir siyasal sistemin içinde faaliyet göstermesi değil, aynı zamanda kendi iç işleyişinde de demokrasinin temel ilkeleri olan halk egemenliği, siyasal özgürlük, siyasal eşitlik ve sınırlı iktidar anlayışını gözetmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik ilkeleri ise partilerin tüm bireyler için kapsayıcı ve adil bir temsil yapısı oluşturması açısından kritik önemdedir. Nihayetinde, şeffaflık ve açıklık ilkesi, siyasi partilerin hesap verebilirliklerini artıran ve kamu

güvenini pekiştiren yönetişimsel bir zorunluluk olarak değerlendirilmekte; partilerin mali işlemlerinden karar alma süreçlerine kadar tüm faaliyetlerinin kamu denetimine açık hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ilkeler, demokratik hukuk devleti anlayışının partiler düzeyinde kurumsallaşmasını hedeflemekte ve siyasi aktörlerin meşruiyetini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

a. Hukukun Üstünlüğüne Önem Verme

Siyasi partilerin, her şeyden önce uluslararası hukukta ifade edilen sivil ve siyasi haklara uyma zorunda olduklarına yönelik bir vurgu söz konusudur. Ardından Anayasa ve yasalara saygı göstermeleri bir gereklilik olarak ortaya konulmaktadır. Anayasa ve yasaları değiştirme arayışında bulunmalarına, bu değişikliklerin hukuki yollarla yapılması koşuluyla hiçbir engel olmaması gerekir (Venice Commission, 2009).

b. Demokrasiye Bağlılık

Partiler, demokrasinin temel unsurlarıdır ve faaliyetleri bu sistemin düzgün işlemlerini sağlamalıdır. Demokratik bir işleyişin sağlanması, hem partilerin içyapısında hem de genel işleyişinde göz önünde bulundurulmalıdır (Venice Commission, 2009). Buradan hareketle komisyonun iyi uygulamalar kodu ile siyasi partiler için demokrasinin temel ilkeleri olan halk egemenliği, siyasal özgürlük, siyasal eşitlik ve sınırlı devlet (iktidar) prensiplerine uyma ve geliştirmeyi partiler için öncelik haline getirdiği söylenebilir.

c. Ayrımcılık Yapmama

Siyasi partiler, AIHS’de belirtilen değerler ve eşitlik ilkesiyle uyumlu hareket etmelidir. Irk, cinsiyet, dil veya herhangi bir başka ayrımcılık zeminine dayalı olarak bireylere karşı ayrımcılık yapmamaları gerekir (Venice Commission, 2009).

d. Şeffaflık ve Açıklık

Partiler, programları, karar alma prosedürleri ve mali hesaplarına erişim sağlayarak şeffaflığı artırmalı ve iyi yönetim ilkelerine uygun hareket etmelidir (Venice Commission, 2009).

1.4.1.3. İç Organizasyon

Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Kodu, siyasi partilerin iç yapılanmalarında demokratik ilkelerin, şeffaflık ve hesap verebilirlik prensiplerinin öncelikli olarak gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Komisyon özellikle, parti üyelerinin yönetime katılım haklarının korunması, liderlik seçimlerinin adil ve katılımcı bir şekilde yürütülmesi ve aday belirleme süreçlerinde eşitlik ilkesine riayet edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, partilerin iç organizasyonlarının sadece hukuki metinlerde değil, fiili uygulamalarda da demokratik normlara uygun olması gerektiği belirtilmektedir. Bu noktada, Avrupa Konseyi ve Venedik Komisyonu raporlarında (Venice Commission, 2009; OSCE/ODIHR, 2011) iç demokrasi, üyelik hakları ve yönetim şeffaflığı, modern siyasi partilerin meşruiyetini belirleyen kritik unsurlar olarak tanımlanmaktadır.

a. Parti Üyeliği

Herkesin, bir siyasi partinin üyesi olup olmamayı ve hangi partiye katılacağını seçme özgürlüğü olmalıdır. Bu hususu demokrasilerde önemli bir özgürlük olarak vurgulanmaktadır. Ülkelerde bu esas dahilinde belirli prosedürlerin olması ve farklılıkların olması normaldir. Bu ilke evrensel olarak tanınmaktadır. Ancak, Avrupa'daki siyasi partiler arasında üyelik kabul prosedürleri genellikle belirli standartlara tabidir. Bu uygulama, aday üye ile parti görüşlerinin uyumunu sağlamak için kullanılmaktadır. En iyi uygulamalar, üyelik prosedürlerini ve gerekliliklerini açıkça belirleyen parti tüzükleriyle sağlanır. Partiler, savundukları değerleri reddeden ya da davranışları parti ilkelerine aykırı olan bireylerin üyeliğini reddedebilir. En iyi uygulamalar, disiplin süreçlerinin varlığını ve gerekçeli kararlar için açık prosedürleri içerir. Partiler, üyelerinin hukuki düzenlemelere uymasını sağlamalıdır (Venice Commission, 2009). Dikkat edilirse komisyon parti üyeliğinden belli şartlar oluştuğunda çıkarılmayı kabul etmektedir ancak bu hususta açıklık ve gerekçeli hukuki kararları önemsemektedir.

Üyeler arasında ayrımcılık yapmama ilkesini de komisyon vurgulamaktadır. Bu nedenle, partilerin bu ilkeye bağlılığı iyi uygulamaların bir kanıtı olarak kabul edilir. Cinsiyet, ırk, renk, dil, ulusal ya da sosyal köken gibi ayrımcılık sebeplerine dayalı üyelik sınırlamaları, ulusal ve uluslararası mevzuat tarafından açıkça yasaklanmıştır. Siyasi partiler, belirli

kamu görevlilerinin parti üyeliğini yasaklayan ulusal düzenlemelere uymalıdır (örneğin, asker ya da polis üyeliği). Partiler, faaliyetlerine farklı bireylerin katılımını sağlayan çeşitli statüler belirleyebilir (örneğin, üye, tanınmış destekçi, iş birliği yapan, kampanya gönüllüsü gibi). Bu statüler, bireylerin partiyle ilişkisinin kapsamını tanımlar ve bu farklı rollerin hak ve sorumluluklarını açıkça belirtmek en iyi uygulamalar arasında yer alır (Venice Commission, 2009).

Avrupa Konseyi normlarına göre, birçok Avrupa ülkesi, yabancıların yerel seçimlerde oy kullanma hakkını tanımaktadır. Bu eğilime uygun olarak, yasalarca yasaklanmadıkça, partiler değerlerini paylaşan yabancı üyeleri kabul etmelidir. Yabancıların üyeliğinin reddedilmesi, parti üyeliğini kısıtlamada geçerli bir neden olarak görülmemelidir (Venice Commission, 2009).

Bazı partiler belirli yaş gruplarının çıkarlarını temsil etmeyi hedeflese de (örneğin, emekliler), hiçbir ulusal mevzuat yaşa dayalı üyelik ayrımcılığını kabul etmemektedir. Tüm yaş gruplarını kapsayan uygulamalar, iyi bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Partiler, gençler için özel yapılar oluşturabilir veya deneyimli üyeleri entegre etmek için özel programlar geliştirebilir (Venice Commission, 2009).

b. Organizasyon Önerileri

İyi uygulamalar kodu belgesine göre siyasi partilerin organizasyonu aşağıdaki genel ilkelerle uyumlu olmalıdır (Venice Commission, 2009):

- **Temsiliyet ve duyarlılık:** Parti yapıları ve prosedürleri, üyelerin görüşlerini yansıtmalı ve bu görüşlere duyarlı olmalıdır.
- **Sorumluluk ve hesap verebilirlik:** Parti organları, üyelerine karşı sorumlu olmalı ve hesap verebilirlik mekanizmaları ile güvence altına alınmalıdır.
- **Şeffaflık:** Partiler, tüzüklerini ve programlarını kamuya açık hale getirmelidir. Mali raporların yayımlanması, şeffaflığı ve kamu güvenini artırır.

Parti tüzükleri, genellikle parti üyelerinin hak ve yükümlülüklerini, organlarını ve karar alma prosedürlerini düzenler. Üye katılımını sağlayan mekanizmalar, demokratik bir organizasyon yapısının göstergesidir. Ön plana çıkan hususlar olarak hesap verilebilirlik mekanizmaları ve şeffaflık gösterilebilir.

c. Parti Liderinin ve Adayların Belirlenme Süreçleri

Siyasi parti liderleri, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde demokratik yöntemlerle seçilmelidir. Bu, üyelerin lider seçiminde oy kullanabilmesini gerektirir. Adayların ve liderlerin tabandan başlayarak seçilmesi, parti içi demokrasinin sağlıklı bir ifadesi olup vatandaşlar tarafından olumlu bir şekilde algılanmaktadır. Benzer şekilde, yerel, bölgesel, ulusal veya Avrupa düzeyindeki seçimlerde aday gösterilecek kişiler de demokratik yöntemlerle seçilmelidir. Uluslararası düzenlemeler ve uygulamalar, parti makamlarına ve seçim adaylıklarına yönelik cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasını zorunlu kılar. Bazı ulusal yasalar ve Avrupa'daki siyasi partilerin uygulamaları, cinsiyet dengesini iyileştirmek ya da kadın ve erkeklerin eşit temsiline ulaşmak için kotalar getirmiştir. Bu tür tedbirlerin uygulanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde yaygın bir eğilimdir. Bunun aksine, cinsiyet eşitsizliğinin devam ettiği durumlar, iyi bir uygulama örneği olarak kabul edilemez (Venice Commission, 2009). Bu noktada aday belirleme süreçleri ve cinsiyet kotası ön plana çıkan, vurgulanan öneriler olarak ifade edilebilir

1.4.1.4. Finansman

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin finansmanı hususunu kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Bu noktada ön plana çıkartılan hususlar olarak; özel ve kamusal gelir olabileceği ancak hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin bu noktada etkin bir şekilde tüzük ve mevzuatta yer almasından bahsedilebilir.

a. Kaynaklar

Siyasi partiler, üyelerinden aidat talep edebilir ve aidat miktarını belirlemekte özgürdür. Ancak, aidatların ayrımcı olmaması gerekir. Aidat ödememek, partiden ihraç nedeni olabilir. Bir parti, yasal sınırlar içinde bağış kabul edebilir. Ulusal mevzuat, belirli kaynaklardan bağış alınmasını yasaklayabilir. Ancak, partiler özel bağışları, parti programını veya politikalarını etkileme ya da değiştirme aracı olarak kullanmamalıdır. Özel bağışların kaynağını açıklamayı gerektiren yasalara uyulmalıdır. Ulusal mevzuatta kamu finansmanına ilişkin düzenlemeler bulunuyorsa, siyasi partiler, makul ve ayrımcı olmayan asgari gerekliliklere tabi olarak bu kaynağa erişebilmelidir. Komisyon, yasalarla

sağlanan fonlar dışında, partilerin kamu otoritelerinden yardım almaktan kaçınmaları gerektiğini vurgulamıştır (Venice Commission, 2009).

Venedik Komisyonu, kamu finansmanına erişimin şeffaf, ayrımcı olmayan ve makul koşullara bağlanması gerektiğini, dolayısıyla büyük ve köklü partiler lehine avantaj yaratmayan adil bir sistem oluşturulmasının hedeflendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle hazine yardımı gibi mali kaynaklara tüm siyasi partilerin erişimi kolaylaştırılmasının ve bu süreç de küçük veya yeni kurulan partiler aleyhine sınırlayıcı olmaması gerektiğini belirtmektedir.

b. Kısıtlamalar

Hiçbir siyasi parti, gizli ya da yasadışı yollarla elde edilen mali yardımları kabul etmemelidir. Seçim kampanyalarının finansmanı konusunda, partiler adaylarının mevcut düzenlemelere, özellikle seçim harcama limitlerine uymasını sağlamalıdır (Venice Commission, 2009).

c. Denetim Mekanizmaları

Her siyasi parti, ulusal düzeyde mali hesaplarının denetimini ve yerel ve bölgesel düzeylerde hesapların gözetimini sağlayan mekanizmalara tüzüklerinde yer vermelidir. Ayrıca, özellikle finansman alanında, devlet yetkililerinin denetimine tabi olmalıdır (Venice Commission, 2009).

1.4.1.5. Fonksiyonlar

Komisyon, demokratik sistemlerde siyasi partilerin yalnızca seçim süreçlerine katılan aktörler değil, aynı zamanda toplumla sözleşme niteliği taşıyan programlar geliştirme, üyelerine siyasi eğitim sunma ve iktidarda ya da muhalefette olsun kamusal sorumluluk üstlenme gibi fonksiyonları da yerine getirmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu bağlamda; parti programlarının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda kamuoyuna açık biçimde belirlenmesi, iç eğitim mekanizmalarının güçlendirilmesi, aday belirleme ve seçim süreçlerinin adil ve katılımcı şekilde düzenlenmesi, iktidar ve muhalefet pozisyonlarında etik sorumluluğun gözetilmesi ve uluslararası iş birliklerinin demokratik standartlara uygun biçimde yürütülmesi teşvik edilmektedir. Bu ilkeler, siyasi

partilerin yalnızca yasal çerçevede değil, aynı zamanda etik ve kurumsal sorumluluklar temelinde işleyişlerini şekillendirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

a. Programa Yönelik Öneriler

Siyasi partilerin en önemli işlevlerinden biri, iç tartışmalar yoluyla üyeleri tarafından onaylanmış bir program geliştirmektir. En iyi uygulamalarda, bu program partinin iktidarda olduğu dönemdeki faaliyetlerini yönlendirir. Parti programları, hukuki bağlayıcılığı olmayan belgeler olup, uygulamaları yasal olarak talep edilemez. Avrupa ülkeleri, temsili demokrasi ilkesine dayanmaktadır; bu ilke, zorunlu bir vekâleti dışlar. Belgeye bakıldığında Venedik Komisyonu'nun parti programının, seçmenler ve üyeler için sade net ve rehber konumunda olmasına vurgu yaptığı söylenebilir. Bu nedenle, programların yayımlanması şeffaflık ilkesini destekler ve hesap verebilirliği teşvik eder. İyi yönetim ölçütü olarak, bir parti iktidara geldikten sonra programını değiştirirse, bu değişikliklerin nedenlerini kamuya açıklamalıdır (Venice Commission, 2009).

b. Parti İçi Eğitim

Partiler, üyelerine sivil ve siyasi eğitim sağlamalıdır. Bu amaçla, parti bünyesinde bir eğitim birimi kurulabilir ve bu birime, partiye ayrılan genel yardımlardan ayrı olarak özel destek sağlanabilir (Venice Commission, 2009).

c. Seçimler

Avrupa Konseyi üye devletleri, siyasi partilerin faaliyetlerini ve siyasi hayata katılımlarını, özellikle seçimlerde, farklı şekillerde düzenlemiştir. Siyasi partiler, seçim sürecinin tüm aşamalarında önemli bir rol oynar. Ancak seçimler yapıldıktan ve seçmenler sürece doğrudan dahil olduktan sonra, partilerin temsil işlevi bir ölçüde önemini kaybeder. Seçimler sırasında ve sonrasında, tüm adaylara ve vatandaşlara eşit muamele sağlayan anayasal veya yasal kurallar ülke mevzuatında yer almalıdır. Seçim sistemi, partinin iç yapısını etkileyebilir. Örneğin, aday bazlı ve çoğunluk esasına dayalı bir seçim sistemi, partinin başka konulardaki katılımını asgariye indirir. Buna karşılık, kapalı liste esasına dayalı nispi temsil sistemlerinde, partinin aday listesi sıralaması gibi konularda geniş yetkilere sahip olması gerektiğini belirterek, siyasi partilerin özellikle

kapalı liste esasına dayalı nispi temsil sistemlerinde daha etkin bir rol üstlenmelerini ve geniş yetkilere sahip olmalarını öngördüğünü göstermektedir. Bu sistemde parti yapısı ve aday belirleme süreçleri, temsilin adilliği ve demokratik katılım açısından merkezi bir önem taşımaktadır (Venice Commission, 2009).

d. İktidarda ve Muhalefette Performans

Bu Kod'da belirtilen genel ilkeler, partilerin iktidarda ya da muhalefette olduğu durumlar için geçerlidir. Parti üyeleri, parti bağlılıkları ile kamu görevi sorumlulukları arasında açık bir ayırım yapmalıdır. Parti programının uygulanması demokratik seçim kavramının bir gereğidir, ancak bu durum, kamu göreviyle ilgili mevcut mevzuat çerçevesinde olmalıdır. Muhalefet işlevi genellikle hukuki gerekliliklerden daha az düzenlenmiş ya da hiç düzenlenmemiştir. Muhalefet, otoritelerin ve yetkililerin politikalarını titizlikle kontrol etmeyi ve denetlemeyi içerir. Ancak hem iktidar partileri hem de muhalefet partileri, demokratik tartışmayı zedeleyebilecek ve vatandaşların siyasilere duyduğu güveni aşındırabilecek uygulamalardan kaçınmalıdır (Venice Commission, 2009).

Siyasi yolsuzluk, tüm Avrupa mevzuatlarında bir suç olarak kabul edilir. Siyasi partiler, yalnızca yolsuzluğun cezai boyutu nedeniyle değil, aynı zamanda yaygın siyasi yolsuzluğun vatandaşların partilere olan güvenini zedelemesi nedeniyle buna karşı mücadele etmelidir. Bu kapsamda, kamu görevlerinde bulunan parti üyeleri için etik kurallar ve benzeri mekanizmaların oluşturulması, demokratik yönetim ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda Komisyonca önemli bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Temsil yetkisi, bir temsilcinin seçildikten sonra partiden bağımsız olmasını sağlar. Ancak, temsilcilerin görevdeyken başka bir partiye geçmesi, genellikle kişisel çıkarlar ya da yolsuzluk nedeniyle olabilir ve bu durum parti sistemini zedeleyebilir. Partiler, bu tür uygulamalara karşı dikkatli olmalı ve demokratik olmayan yöntemlerin kullanılmasını engellemelidir. Partiler, eylemleri hakkında sivil toplumu ve seçmenleri bilgilendirmeli, eleştiriye açık olmalı ve başarılarını ölçmek için şeffaflık sağlayan mekanizmalar geliştirmelidir (Venice Commission, 2009).

e. Uluslararası İş birliği

Aynı ideolojiyi paylaşan partiler arasındaki uluslararası işbirliği yaygın bir uygulamadır. Bu tür işbirlikleri, demokratik sistemlerin güçlendirilmesine katkıda bulunur. Ulusal

mevzuatla uyumlu ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ilkelerine uygun olduğu sürece, bu tür işbirlikleri iyi bir uygulama olarak kabul edilmelidir (Venice Commission, 2009). Anlaşılabacağı üzere iyi parti kodları arasında partilerin dışı açık olması ve uluslararası iş birliği içinde olması da teşvik edilmektedir. Açıkçası küreselleşmenin bu kadar derinleştiği, zaman ve mekân küçülmesinin had safhada olduğu ve iletişim ve ulaşım teknolojilerinin bu kadar geliştiği çevresel şartlar dahilinde bu hususa önemli bir ölçüt konumunda ifade edilebilir.

1.4.2. Ön Plana Çıkan Hususlar

Buraya kadar yapılan kuramsal inceleme ve analizler sonucunda, Venedik Komisyonu'nun siyasi partilere ilişkin iyi uygulama ilkeleri çerçevesinde ön plana çıkan temalar ve bu temalar altında yer alan başlıca unsurlardan bahsetmek mümkündür. Bu unsurlardan hareketle Türkiye'deki siyasi partilerle ilgili mevzuat ve seçilen parti tüzükleri Venedik Komisyonu tarafından tanımlanan standartlar ile ulusal düzenlemeler arasındaki uyum düzeyinin kapsamlı ve karşılaştırmalı bir biçimde ortaya konması sağlanabilir. Bu bağlamda, kuramsal bölümde ulaşılan tema ve unsurlar, çalışmanın sonraki bölümlerinde Türkiye'deki yasal düzenlemeler ve incelenen siyasi parti tüzükleri temelinde değerlendirilecektir.

Bu noktada öncelikle, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Kodunun, siyasi partilerin demokratik ilkeler çerçevesinde nasıl yapılandırılması gerektiğine ilişkin kapsamlı standartlar sunduğuna dikkat çekmek gerekir. Buradan hareketle belirlenen beş temel tema, (1) Örgütlenme ve Kuruluş Esasları, (2) Siyasi Partiler İçin Rehber İlkeler, (3) Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik, (4) Finansman ve Kaynaklar ve (5) Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık Mekanizmaları, parti tüzüklerinin demokratik ilkelere uygunluğunu analiz etmek için kavramsal bir çerçeve sunabilir. Bu temalar, partilerin yasal kimliğini, demokratik yönetim anlayışını, katılımcılık mekanizmalarını, mali şeffaflığını ve siyasi işlevlerini kapsayarak hem içerik analizine sistematik bir yaklaşım sağlamaktadır hem de Türkiye'deki siyasi partilerin uluslararası standartlarla karşılaştırılabilirliğini mümkün kılmaktadır.

Bu beş tema, Venedik Komisyonu'nun İyi Uygulamalar Kodu'nun araştırmacı tarafından önceliklendirilen temel boyutlarını temsil etmektedir. Ancak daha önemlisi:

1. Kavramsal Kapsam: Seçilen temalar, siyasi partilerin yasal kimliği, demokratik değerleri, katılımcılık düzeyi, mali şeffaflığı ve siyasi işlevleri gibi temel demokratikleşme kriterlerini kapsar.
2. Karşılaştırılabilirlik: Türkiye'deki farklı siyasi partilerin tüzükleri bu temalar üzerinden sistematik olarak karşılaştırılabilir.
3. Uluslararası Geçerlilik: Bu temalar yalnızca Türkiye için değil, tüm demokratik rejimler için geçerli anayasal ve yönetsimsel ilkeleri yansıtır.
4. Uygulama Kolaylığı: İçerik analizinde net kodlamaya ve tutarlı değerlendirmelere olanak sağlar.
5. Politika Çıktıları: Bulgular doğrudan parti reformları ve demokratikleşme önerileri geliştirmek için kullanılabilir.

Komisyonun siyasi partilere yönelik iyi uygulamalar kodlarından hareketle araştırmanın betimsel içerik analizine yönelik ölçütler olarak düşünülen başlıca öneriler olarak şunlardan bahsetmek mümkündür.

1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar

Bir siyasi partinin varlık koşullarından bir tanesi de; örgütlenme biçiminin hukuki çerçevede açıkça tanımlanması ve örgütlenme özgürlüğünün güvence altına alınmasıdır. Bu tema, siyasi partilerin demokratik sistem içerisindeki işlev ve rollerini anlamak için temel bir başlangıç noktası oluşturduğundan çalışmaya kriter olarak dahil edilmiştir. Partilerin yasal statülerini, faaliyet alanlarını ve kurumsal yapılarını belirleyen kuruluş ve örgütlenme esaslarının hem demokratik katılımın hem de siyasal rekabetin niteliği üzerinde etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Ulusal mevzuat ile uluslararası demokratik standartlar arasındaki uyum düzeyinin incelenmesi, parti sisteminin şeffaflık, çoğulculuk ve katılım boyutlarında hangi yönlerden güçlü veya sınırlı olduğuna dair bir perspektif sunabilir. Bu çerçevede, örgütlenme ve kuruluş kurallarına ilişkin analizlerin, mevcut hukuki çerçevenin anlaşılmasına ve demokratikleşme sürecine ilişkin tartışmalara katkı sağlayabilecek bir zemin oluşturabileceği düşünülmektedir.

2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Siyasi partiler yalnızca teknik yapılar değil, aynı zamanda demokratik değerlerin taşıyıcısı olarak kabul edilmektedir. Hukukun üstünlüğü, demokratik karar alma

süreçlerine bağlılık, eşit üyelik hakları ile finansal ve örgütsel şeffaflık gibi ilkeler, siyasi partilerin demokratik meşruiyetinin temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu gerekçe ile çalışmaya bir kriter olarak dahil edilmiştir. Söz konusu ilkeler yalnızca parti tüzüklerindeki metinsel düzenlemelerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda siyasi kültürdeki demokratikleşme düzeyinin anlaşılması açısından da belirleyici niteliktedir. Ayrıca, eşit muamele ve kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda, parti tüzüklerinde kadın ve erkeklerin eşit temsiline ulaşmayı hedefleyen düzenlemelerin ve aday listelerinde cinsiyet kotası uygulamalarının varlığı da bu kapsamda incelenmektedir. Bu çerçevede ikinci kriter olarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ve siyasi parti tüzükleri; hukukun üstünlüğü, demokrasi, eşit muamele ile şeffaflık ve açıklık ilkeleri temelinde değerlendirilecektir.

3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

İyi uygulamalar kodunda ulaşılan bir diğer kriter de; siyasi partilerin katılımcı üyelik mekanizmalarına ve hesap verebilir iç yapılara sahip olması gerektiğidir. Üyelikle ilgili düzenlemeler, üyelerin hak ve yükümlülükleri ile yönetime katılım düzeyi, parti içi demokrasinin önemli göstergelerindendir. Türkiye'deki partilerin bu alandaki düzenlemelerinin, seçmen katılımını ve temsil gücünü doğrudan etkiler. Bu sebeple bir analiz kriteri olarak dâhil edilmiştir. Bu kapsamda üçüncü kriter çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Meclis İçtüzüğü ve siyasi parti tüzükleri üyelik kriterleri ve iç örgütlenme yapısı bağlamında analiz edilecektir.

4. Siyasi Parti Finansman ve Gelir Kaynakları

Parti finansmanı, demokratik sistemlerde şeffaflık ve hesap verebilirliğin temel dayanaklarından biridir. Gelir kaynaklarının çeşitliliği, kamu desteklerinin yapısı, bağış limitleri ve harcamaların denetim süreçleri, siyasi rekabetin adil ve eşitlikçi bir zeminde gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirleyicisi konumundadır. Bu nedenle ilgili tema, dördüncü analiz kriteri olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Meclis İçtüzüğü ve siyasi parti tüzükleri; gelir kaynakları, finansal kısıtlamalar ve denetim mekanizmaları yönünden kapsamlı bir biçimde değerlendirilecektir.

5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık Mekanizmaları

Siyasi yolsuzluk, Avrupa mevzuatlarının tamamında açıkça bir suç unsuru olarak tanımlanmakta ve demokratik rejimlerde siyasi partilerin yalnızca cezai yaptırımlara değil, aynı zamanda hesap verebilirlik, kamu denetimi ve kurumsal etik ilkelerine de bağlı olması beklenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de faaliyet gösteren siyasi partilerle ilgili mevzuatta etik standartlara, hesap verebilirlik düzenlemelerine ve kamuya açıklık ilkesine ne ölçüde yer verildiği bu kriter çerçevesinde alınacaktır. Bu nedenle, söz konusu başlık beşinci analiz kriteri olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Meclis İçtüzüğü ve siyasi parti tüzükleri; siyasi yolsuzluğun önlenmesine ilişkin normatif düzenlemeler, parti faaliyetleri hakkında sivil toplum ve seçmenlerin bilgilendirilmesi yükümlülüğü, eleştiriye açıklık ve performans temelli şeffaflık mekanizmalarının geliştirilme düzeyi açısından incelenecektir.

Venedik Komisyonu’nun “İyi Uygulamalar Kodu”, esasen “Siyasi Partilerin Yasaklanması”, “Siyasi Partilerin Finansmanı” ve “Siyasi Partilere İlişkin Mevzuat Kılavuzu” başlıklı üç temel raporun oluşturduğu kuramsal ve normatif zeminden beslenmekte, ancak bu çerçeveyi daha bütüncül, sistematik ve uygulamaya yönelik bir rehber niteliğine dönüştürmektedir. Böylece, söz konusu üç raporda ayrı ayrı ele alınan yasaklama, finansman ve mevzuat boyutları, İyi Uygulamalar Kodu’nda birbirini tamamlayan, ulusal düzeyde uygulanabilir standartlar ve öneriler bütünü haline getirilmiştir.

Kodun daha önceki siyasi partilere ilişkin üç Komisyon raporundan ayrıştığı önemli noktalardan biri, parti içi demokrasiye bağımsız bir tema olarak yer vermesidir. Burada aday belirleme süreçlerinde üyelerin doğrudan katılımını sağlayan ön seçimler, kadınlar ve gençler gibi grupların temsiline yönelik kotalar ve azınlık grupların siyasete katılımını teşvik eden düzenlemeler açıkça tanımlanmıştır. Finansman alanında ise yalnızca bağış ve harcama kurallarına değinmekle kalınmamış, “temiz siyaset” ilkesi, çıkar çatışmasının önlenmesi, bağışların ve harcamaların hem bağımsız hem de kamu denetimine açık olması gibi etik standartlar açıkça belirtilmiştir.

Denetim ve şeffaflık açısından, üç raporda genel çerçeve belirtilmiş olsa da, İyi Uygulamalar Kodu denetim mekanizmalarının bağımsızlığı, uluslararası şeffaflık standartları konularında daha bağlayıcı ve ayrıntılı ilkeler ortaya koymuştur. Sonuç

olarak, kod yalnızca hukuki sınırlamalar ve teknik düzenlemelerle yetinmeyip, siyasi partilere demokratikleşme, katılımcılık, etik yönetim ve çoğulculuk alanlarında aktif sorumluluklar yükleyen bir belge niteliği taşımaktadır.

2. BÖLÜM: KARŞILAŞTIRMA: TÜRKİYEDEKİ PARTİ MEVZUATI VE SİYASİ PARTİLERE YÖNELİK İYİ UYGULAMA KODLARI

Bu bölümde, çalışmanın üçüncü ve dördüncü araştırma soruları bağlamında, Türkiye’deki siyasi parti sistemine ait anayasal hükümler ve temel yasalar yakın plana alınacaktır. Bu belgeler birinci bölümün sonunda ulaşılan Venedik Komisyonunun siyasi parti kurumuna yönelik başlıca önerileri bağlamında karşılaştırmalı bir analize tabi tutulacaktır. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye’deki siyasi parti mevzuatına genel olarak göz atılacak, ardından da bu mevzuat Venedik Komisyonunun siyasi partiler hakkında iyi uygulamalar kodu bağlamında elde edilen kriterler doğrultusunda ele alınacaktır.

2.1. Siyasi Partilere Yönelik Türkiye’deki Temel Hukuki Düzenlemeler

Türkiye’de siyasi partilerin hukuki statüsü ve faaliyet alanları, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 68. ve 69. maddeleri, Siyasi Partiler Kanunu (SPK) ve ilgili parti tüzükleri çerçevesinde düzenlenmiştir. Ayrıca Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İçtüzüğünde de bazı düzenlemelere yer verilmiştir. Bu yasal düzenlemeler, siyasi partilerin kuruluşu, örgütlenme yapısı, faaliyet esasları ve mali denetimi gibi temel konularda geçerli olan ilke ve esasları belirlemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 68. maddesinde siyasi partilerin demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları olduğu ve önceden izin almaksızın kurulabilecekleri öngörülmektedir. Partilerin siyasal yaşamdaki vazgeçilmez bir işlevi yerine getiren kurumlar olması dolayısıyla kurucu iktidar tarafından, bunların tabi olacağı kuralların ana hatlarıyla anayasada düzenlenmesi yolu tercih edilmiştir. Böylece özellikle siyasal iktidarların sayısal çoğunlukları karşısındaki siyasi partiler için bu güvence bir anlam ifade edebilecektir. Partiler siyasal yaşamdaki önemli işlevleri nedeniyle çeşitli açılardan yine anayasada belirtilen ilkelere uymak zorundadırlar. Nitekim bu doğrultuda siyasi partilere kimlerin üye olabileceği, partilerin ne şekilde ve hangi kurum ya da kişilerden yardım alabilecekleri, tüzük, program ve eylemlerinin uyması gereken ilkeler ve benzeri konularda Anayasanın 68. ve 69. maddelerinde önemli hükümler mevcuttur (Hakyemez, 2002).

Anayasal çerçevenin ötesinde, Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin örgütlenme yapısı, üyelik koşulları, seçim yeterlilikleri, mali kaynakları ve bu kaynakların denetimi gibi konuları ayrıntılı biçimde düzenlemektedir. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ise partilerin seçim dönemlerindeki faaliyetlerini, kampanya süreçlerini ve adaylık başvurularını yasal bir zemine oturtmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ise siyasi partilerin yasama faaliyetlerine katılım biçimlerini, grup kurma yeterliliğini, temsil haklarını ve söz alma mekanizmalarını belirleyerek Meclis içi işleyişte kurumsal temsiliyetlerini düzenlemektedir. Bu mevzuat bütünlüğü, siyasi partilerin hem anayasal teminatlar hem de demokratik standartlar çerçevesinde işlevlerini yerine getirmesini hedeflemektedir.

2.2. Türkiye’deki Siyasi Parti Mevzuatının Venedik Komisyonu Önerileriyle

Uyumu

Bu başlık altında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1983 tarihli 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ve Türkiye’deki rekabetçi partilerin mevcut tüzükleri, Venedik Komisyonu’nun “Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu” çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu analiz, partilerin ve ilgili yasal düzenlemelerin demokratik standartlara ne ölçüde uyum sağladığını da somutlaştırmaya katkı sağlayabilir.

Değerlendirme süreci, çalışmanın ikinci araştırma sorusu olan “Venedik Komisyonu’nun siyasi partilere yönelik belgelerinden hareketle ne gibi temel kriterlerden bahsedilebilir?” sorusu çerçevesinde belirlenen normatif ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada esas alınan bu kriterler; (1) Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar, (2) Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler, (3) Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar, (4) Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları ve (5) Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık Mekanizmalarından oluşmaktadır. İlgili belgelerin her biri, bu normatif çerçeveye göre sistematik olarak değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular karşılaştırmalı analiz yöntemiyle sunulmuştur.

2.2.1. Anayasal Hükümler ile Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

1982 Anayasasının 68 ve 69. maddelerinde siyasi partilerle ilgili düzenlemeler söz konusudur. Burada parti kurma partilere girme ve ayrılma ile ilgili genel hükümler 69. madde de siyasi partilerin uyacakları esaslardan bahsedilmektedir. Bu esasların Venedik Komisyonu İyi Parti Kodları bağlamında belirlenen analiz ölçütleri olan; örgütlenme ve kuruluş esasları, siyasi partiler için rehber ilkeler, siyasi partilerin iç yapılanmaları ve üyelik, finansman ve kaynaklar ile siyasi etik, yolsuzlukla mücadele ve şeffaflık mekanizmaları dahilinde ele alındığında aşağıdaki çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Venedik Komisyonu, siyasi partilerin demokratik bir düzende işlevsel, şeffaf, çoğulcu ve insan haklarına saygılı biçimde faaliyet göstermelerini teşvik eden bir normatif çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda Komisyon'un "Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu", siyasi partilere ilişkin demokratik asgari standartları içermekte ve üye devletlerin anayasal düzenlemeleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 68. ve 69. maddeleri, siyasi partilerin hukuki varlığını ve işleyişini düzenleyen temel normlar arasında yer almakta olup, bu maddeler ile Venedik Komisyonu kodu arasındaki uyum düzeyi önem arz etmektedir.

2.2.1.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar

Örgütlenme ve kuruluş esasları, Komisyon tarafından partilerin yapısal hiyerarşi ve fonksiyonel teşkilat düzenine sahip olması gerekliliği üzerinden tanımlanır. Anayasa'nın 68. maddesi, siyasi partilerin kuruluşunu tanımlamakta ancak teşkilatlanmaya ilişkin detaylara yer vermemektedir. Bu nedenle bu başlık açısından normatif bir başlangıç sağlanmış olsa da uygulamaya dair yönlendirici hükümlerin eksikliği dolayısıyla kısmi bir uyumdan söz etmek mümkündür. Örgütlenme ise temel bir demokratik hak olarak bireylere parti kurma ve partilere katılma imkânı tanımaktadır. Anayasa bu hakkı tanımakla birlikte kamu görevlileri, öğrenciler gibi bazı gruplar için istisnalar getirerek kapsamı daraltmaktadır. Bu durum, Komisyon'un belirttiği ilkelerle örtüşmektedir.

2.2.1.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Siyasi partilerin demokratik sistem içerisindeki meşruiyeti, yalnızca seçimlere katılım ve temsil gücüyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda iç yapılarında benimsedikleri ilke ve değerlerle de doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda, hukukun üstünlüğü, demokrasi, eşit muamele, şeffaflık ve açıklık ilkeleri ile kadın ve erkeklerin karar alma mekanizmalarına eşit katılımını güvence altına alan rehber ilkeler temelinde değerlendirilmiştir.

Hukukun üstünlüğü ilkesi 1982 Anayasa'sında güçlü şekilde ifade edilmiştir. Siyasi partilerin anayasa dışı faaliyette bulunamayacağı ve bu faaliyetlerin denetleneceği açık biçimde belirtilmiştir. Siyasi partilerin hukuk düzenine ve anayasal değerlere uygun olarak faaliyet göstermesi gerektiğini yönelik bir vurgu da söz konusudur. Anayasa'nın 69. maddesi bu çerçeveyi açıkça çizdiğinden bu başlık açısından tam bir uyumdan söz edilebilir. Demokrasi ilkesi, Anayasa'da normatif olarak korunmakta; ancak partilerin demokrasiye aykırı “odak” haline gelmeleri halinde kapatılabilecekleri düzenlemesi, kapatma tehdidinin Komisyon ilkeleriyle sınırlı ölçüde örtüştüğünü şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle bu başlıkta kısmi uyum olduğundan bahsedilebilir. Eşit muamele ilkesine dair anayasal bir düzenleme yer almamakta, siyasi partilerin dezavantajlı grupların temsilini nasıl sağlayacağına ilişkin bağlayıcı hükümler bulunmamaktadır. Bu durum, Komisyon kodu ile zayıf bir uyumu ortaya koymaktadır. Şeffaflık ve açıklık ilkesinin ise partilerin mali denetimi konusunda anayasal düzlemde yeterince güvence altına alındığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi tarafından yürütülen denetim süreci, bu başlıkta tam uyumun sağlandığı şeklinde değerlendirilebilir. Kadın ve erkeklerin eşit temsiline ilişkin ise anayasal düzeyde hiçbir düzenleme yer almamaktadır. Bu durum, iç yapılanma konularında anayasal boşluklara ve Komisyon kodu ile ciddi uyum eksikliğine işaret etmektedir.

2.2.1.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları başlığı altında, üyelik hakkı Anayasa tarafından vatandaşlara tanınmış olmakla birlikte, bazı gruplar için getirilen kısıtlamalar özgürlükçü yaklaşımla tam olarak bağdaşmamaktadır. Teşkilatlanma sürecine ilişkin ise anayasal düzeyde hiçbir düzenleme yer almamaktadır. Bu durum, iç yapılanma konularında

anayasal boşluk olduğu ve Komisyon kodu ile ciddi bir uyum eksikliği şeklinde yorumlanabilir.

2.2.1.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Anayasa'nın 69. maddesi, siyasi partilerin mali kaynaklarını açık bir biçimde yasal gelirlerle sınırlandırmakta ve bu çerçevede yalnızca meşru finansman yollarına izin vermektedir. Bu yönüyle, Venedik Komisyonu'nun siyasi partilerin finansmanına ilişkin ilkeleriyle tam uyumlu bir normatif çerçevenin mevcut olduğu söylenebilir. Öte yandan, kısıtlamalar bakımından Anayasa'da sınırlı düzenlemelere yer verilmekte; özellikle yabancı kaynak kullanımı ve bağış limitlerine ilişkin açık ve ayrıntılı bir normatif yapının tanımlanmamış olması, bu başlık altındaki uyum düzeyinin kısmi olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Denetim mekanizmaları açısından ise, Anayasa Mahkemesi'nin ve Sayıştay'ın siyasi partilerin mali denetimine ilişkin yetki ve görevlerinin net bir biçimde tanımlanmış olması, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri bakımından Komisyon standartlarıyla tam uyumlu bir görünüm sergilemektedir.

2.2.1.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık Mekanizmaları

Siyasi etik, yolsuzlukla mücadele ve şeffaflık mekanizmaları" başlığı altında değerlendirilen ilk unsur olan parti programı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, siyasi partilerin demokratik düzene aykırı olmayan amaçlar doğrultusunda faaliyet göstermeleri gerektiği şeklinde düzenlenmiştir. Bu hüküm, Venedik Komisyonu'nun partilerin demokratik normlara bağlı programlar oluşturması yönündeki ilkesiyle tam uyum içindedir. Öte yandan, seçim hazırlıkları, aday belirleme süreçleri ve siyasi yolsuzluğa ilişkin doğrudan anayasal düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu eksiklikler, Anayasa'nın "siyasi görevler" başlığı altında öngörülen normatif yapının kısıtlı bir kapsam sunduğunu ve özellikle uygulamaya dönük yönlendirici hükümler bakımından zayıf bir çerçeve oluşturduğunu göstermektedir.

2.2.2. 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

Türkiye'de siyasi partilere ilişkin temel yasal düzenleme ise, Anayasa'nın ilgili maddeleri doğrultusunda 22 Nisan 1983 tarihinde kabul edilen 2820 sayılı Siyasi Partiler

Kanunu'dur. 2022 yılında 7393 ve 7417 sayılı kanunlarla yapılan değişikliklerle güncellenen bu kanun, günümüzde de siyasal partiler hukukunun temel mevzuatı olma niteliğini sürdürmektedir. Kanunun “Kapsam” başlıklı 2. maddesinde, bu yasanın; siyasi partilerin kuruluşları, teşkilatlanmaları, faaliyetleri, görev, yetki ve sorumlulukları, mal edinimleri, gelir ve giderleri, denetimleri ile kapanma ve kapatılmalarına ilişkin hükümleri kapsadığı ifade edilmektedir.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile Venedik Komisyonu'nun “Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu” arasındaki yapısal ve normatif uyum düzeyinin analizi her iki metinde ortaklaşan tematik alanlar üzerinden gerçekleştirilmiş ve hem içerik hem uygulama potansiyeli göz önünde bulundurulmuştur.

2.2.2.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar

Venedik Komisyonu'na göre, siyasi partilerin demokratik temsili etkin bir biçimde gerçekleştirebilmesi için, örgütsel yapılarının açık biçimde tanımlanmış, işlevsel, çok katmanlı ve dikey hiyerarşiye dayalı bir düzende kurgulanması gerekmektedir. Bu bağlamda, parti teşkilatlarının merkez, bölge ve yerel düzeylerde açık görev tanımlarıyla yapılandırılması, partilerin kurumsal kapasitesini güçlendiren temel bir unsur olarak değerlendirilir.

2820 sayılı SPK, özellikle 20 ila 25. maddeler arasında, siyasi partilerin teşkilat yapısı ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Merkez organları, il ve ilçe teşkilatları, belde yönetimleri ve büyük kongre gibi üst organların yetki, görev ve oluşum esasları açık bir şekilde tanımlanmıştır. Ayrıca, parti organlarının seçim yoluyla oluşturulması ve görev sürelerinin yasal çerçevede sınırlandırılması da kurumsallaşmış bir örgütsel yapı için yasanın uygun olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle, SPK'nın ilgili hükümlerinin Venedik Komisyonu'nun “belirli örgütlenme” ilkesine doğrudan karşılık geldiği ve bu başlık altında tam uyum sağladığı değerlendirilmektedir.

Öte yandan, Venedik Komisyonu, siyasi örgütlenme özgürlüğünü demokratik sistemin temel taşlarından biri olarak görmekte ve bu hakkın bireylerin herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın siyasi parti kurma ve partilere katılma özgürlüğünü güvence altına alması gerektiğini vurgulamaktadır. Komisyon, bu özgürlüğün yalnızca yasal bir düzenleme ile ve orantılılık ilkesi çerçevesinde sınırlanabileceğinin de altını çizmektedir.

Bu bağlamda, SPK'nın 8. ve 9. maddelerinde, siyasi parti kurma ve üyelik hakkı genel çerçevede tanımlanmış; tüm vatandaşlara parti kurma ve üyelik hakkı tanınmıştır. Ancak yargı mensupları, Türk Silahlı Kuvvetleri personeli, kamu görevlileri ve yükseköğretim öncesi öğrenciler gibi bazı gruplar için üyelik yasağı öngörülmüştür. Her ne kadar bu sınırlamalar Anayasa ile uyumlu olsa da, Venedik Komisyonu'nun daha özgürlükçü yaklaşımı dikkate alındığında sınırlayıcı olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, söz konusu sınırlamaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi kapsamında “demokratik toplumda gerekli” görülebilecek istisnalar arasında yer aldığı da belirtilmelidir. Bu çerçevede, SPK'nın siyasi örgütlenme özgürlüğüne ilişkin hükümleri, Venedik Komisyonu'nun ilkeleriyle genel olarak uyumlu kabul edilebilir.

2.2.2.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Venedik Komisyonu'nun İyi Uygulamalar Kodu, siyasi partilerin faaliyetlerinin yalnızca iç hukukla sınırlı kalmaması, aynı zamanda uluslararası insan hakları belgeleriyle, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarıyla, uyumlu olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, demokratik sistemlerin yalnızca biçimsel (formal) değil, aynı zamanda maddi hukuk ilkeleriyle de bütünleşmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 3. ve 4. maddelerinde siyasi partilerin faaliyetlerinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve yasal mevzuata uygun olması gerektiği ifade edilmektedir. Ancak bu düzenlemelerde Avrupa Konseyi normlarına veya AİHM içtihatlarına doğrudan bir atıf yer almamaktadır. Bu durum, SPK'nın ulusal hukuk ekseninde kurgulandığını ve uluslararası hukukla kurumsal bağlamda sınırlı ilişki kurduğunu göstermektedir. Bu nedenle söz konusu başlık altında yalnızca kısmi bir uyumdan söz edilebilir.

Hukukun üstünlüğü ilkesi, Venedik Komisyonu'nun siyasi partilere yönelik normatif çerçevesinin temel bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu ilke, siyasi partilerin yalnızca anayasal sınırlara değil, aynı zamanda hukuk devleti ilkesine bağlı kalarak faaliyet göstermelerini gerekli kılar. SPK, özellikle 3. ve 4. maddelerinde siyasi partilerin faaliyetlerinin Anayasa ve kanunlara uygun olmasını açıkça belirtmekte; ayrıca bu kurallara aykırı eylemler durumunda yaptırım uygulanacağını düzenlemektedir. Bu yönüyle normatif düzeyde anayasal denge-denetim mekanizmalarına uygunluk

sağlanmakta ve Venedik Komisyonu’nun “hukukun üstünlüğü” ilkesine yüksek düzeyde uyum göstermektedir.

Demokratik işleyişin sürdürülebilirliği, siyasi partilerin yalnızca demokratik sistemin aktörleri olmalarıyla değil, aynı zamanda kendi iç işleyişlerinde de demokratik ilkelere riayet etmeleriyle mümkündür. Venedik Komisyonu, partilerin iç yapılarında katılımcılık, çoğulculuk ve hesap verebilirliği esas alan mekanizmalar tesis etmesini önermektedir. SPK’nın 4. maddesinde, siyasi partilerin demokratik esaslara göre faaliyet göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak bu ilkenin uygulamaya yönelik bağlayıcı düzenlemelerle desteklenmediği, özellikle aday belirleme, yönetim organlarının seçimi gibi konularda partilere geniş bir takdir yetkisi tanındığı görülmektedir. Bu durum, “demokratiklik” ilkesinin pratikte biçimsel düzeyde kaldığını ve parti içi demokrasiyi zorunlu kılacak içerikten yoksun olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla SPK’nın bu bağlamda Venedik Komisyonu’nun “demokrasi” ilkesiyle ancak kısmi düzeyde uyum sağladığı söylenebilir.

Eşit muamele ilkesi, bireylerin cinsiyet, etnik köken, din, dil veya diğer sosyo-kültürel statüler temelinde ayrımcılığa uğramaksızın siyasi süreçlere eşit şekilde katılımını güvence altına almayı hedeflemektedir. Venedik Komisyonu, bu ilkeyi yalnızca yasal eşitlikle sınırlı görmemekte, aynı zamanda pozitif önlemler alınmasını da demokratik katılımın gereği olarak değerlendirmektedir. SPK’da eşitliğe ilişkin açık normatif düzenlemeler bulunmamakta; kadınların, gençlerin ya da dezavantajlı grupların siyasi temsiline ilişkin herhangi bir pozitif hükme yer verilmemektedir. Seçim listelerinde cinsiyet kotası veya temsilde çeşitliliği artırıcı yasal mekanizmaların eksikliği, Türkiye’nin bu alandaki uyum düzeyini oldukça sınırlı kılmaktadır. Bu nedenle SPK’nın “eşit muamele” ilkesine uyumu, zayıf düzeyde olarak değerlendirilmektedir.

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin özellikle finansal işlemlerinde şeffaf, kamuya açık ve hesap verebilir bir yapı benimsemeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, demokratik yönetimin temel ilkelerinden biri olan hesap verebilirlik ilkesinin somutlaşmış hâlidir. SPK’da bu ilkeye en çok yaklaşan alan, mali denetim süreçlerine ilişkin hükümlerdir. 74. madde ve devamı hükümlerinde, siyasi partilerin gelir ve giderlerini belgelemeleri, Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmeleri ve bazı durumlarda kamuoyuna bilgi verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak bu süreç büyük ölçüde denetim organlarıyla sınırlı kalmakta; doğrudan kamuya erişimi sağlayan düzenli

ve sistematik bir bilgilendirme mekanizması öngörülmemektedir. Ayrıca parti içi karar alma süreçlerinin şeffaf yürütülmesine dair hükümlerin eksikliği, genel anlamda “şeffaflık ve açıklık” ilkesine uyumu kısıtlı düzeyde bırakmaktadır. Bu nedenle bu başlıktaki uyum da kısmi olarak değerlendirilmektedir.

Son olarak, Komisyon tarafından özellikle vurgulanan bir diğer ilke, partilerin faaliyetleri hakkında sivil toplumu ve seçmenleri düzenli olarak bilgilendirmeleri, bu çerçevede şeffaflık sağlayan mekanizmalar geliştirmeleri yönündedir. SPK’da bu ilkeye yalnızca mali denetim bağlamında dolaylı şekilde yer verilmekte; buna karşın, kamusal bilgilendirme, şeffaflık raporları, seçmen erişimi ve sivil toplumla etkileşim gibi unsurlar yasal yükümlülük olarak düzenlenmemektedir. Bu durum, SPK’nın Komisyon’un öngördüğü normatif çerçeveye bu başlık altında sınırlı düzeyde uyum sağladığını ortaya koymaktadır.

2.2.2.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları Ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

Venedik Komisyonu, bireylerin siyasi partilere üye olma hakkını örgütlenme özgürlüğünün ayrılmaz bir uzantısı olarak ele almakta ve bu sürecin gönüllülük esasına dayanması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna ek olarak, üyelik sistemlerinin ayrımcılıktan uzak, şeffaf ve erişilebilir bir yapıya sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 8. maddesi, siyasi parti üyeliğini 18 yaşını doldurmuş Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına tanımakta ve gönüllülük ilkesini esas almaktadır. Aynı maddede, birden fazla siyasi partiye aynı anda üye olunamayacağı, yani çift üyeliğin yasak olduğu da belirtilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu hükümlerde kamu görevlileri, yükseköğretim öncesi öğrenciler, Türk Silahlı Kuvvetleri personeli ve yargı mensupları gibi belirli meslek gruplarına siyasi parti üyeliği yasağı getirilmiştir. Ayrıca, üyelik başvurularının reddi ve üyelikten çıkarma işlemleri, parti içi disiplin kurullarının geniş takdir yetkisi kapsamında ele alınmaktadır. Bu yönleriyle değerlendirildiğinde, SPK’nın üyelik sistemine ilişkin hükümleri Komisyon’un genel ilkeleriyle kısmi düzeyde uyum göstermekte; özellikle eşit erişim ve katılım hakları açısından sınırlayıcı unsurlar içermektedir.

Öte yandan, Venedik Komisyonu siyasi partilerin çok düzeyli, işlevsel ve demokratik yönetim ilkelerine uygun bir organizasyon yapısına sahip olmalarını önermektedir. Bu

yapı; merkez, bölgesel ve yerel düzeyde bütünlük arz etmeli ve tabana dayalı karar alma süreçlerini desteklemelidir. Bu bağlamda, SPK teşkilat yapısına ilişkin oldukça ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Kanunun 20 ila 25. maddeleri arasında siyasi partilerin merkez (genel merkez), taşra (il, ilçe, belde) ve yurtdışı örgütlenme biçimleri ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır. Her düzeydeki parti organlarının oluşum şekli, görev ve yetkileri ile görev süreleri yasal güvence altına alınmıştır. Bu çerçevede, SPK'nın teşkilat yapısına ilişkin hükümlerinin, Venedik Komisyonu'nun belirlemiş olduğu normatif ilkelerle örtüştüğü şeklinde bir değerlendirmede bulunmak mümkündür. Özellikle yerel düzeyde katılımı sağlayan yapılanmaların teşvik edilmesi ve kurumsal sürekliliğin gözetilmesi açısından olumlu bir normatif yapı sunulmaktadır.

2.2.2.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin meşru ve izlenebilir mali kaynaklara sahip olmasını, demokratik şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, parti gelirlerinin yalnızca üyelik aidatları, bağışlar ve devlet yardımları gibi sınırlı ve denetlenebilir kalemlerden oluşması gerektiği vurgulanmaktadır.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 61. ila 66. maddeleri arasında, siyasi partilerin gelir kaynakları ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Bu kapsamda siyasi partilerin üyelik aidatları, gönüllü bağışlar, yayın gelirleri, mal varlığı gelirleri ve kamu yardımları gibi belirli yasal kalemlerden gelir elde edebileceği açıkça belirtilmiştir. Özellikle 61. madde, her bir gelir türünü ayrı ayrı tanımlayarak hem gelir kaynaklarının niteliğini hem de yasal dayanaklarını netleştirmektedir. Bu yönüyle SPK, Venedik Komisyonu'nun “meşru kaynak” oluşturma ilkesine normatif düzeyde tam uyum sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu kaynakların etkin ve etik kullanımı, uygulama düzeyinde ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husus olarak öne çıkmaktadır.

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin finansmanına yönelik kısıtlamaların da demokratik sistemin korunması bakımından önem taşıdığını belirtmekte; özellikle yasa dışı finansman, yabancı müdahale ve çıkar ilişkileri riskine karşı net sınırların çizilmesini önermektedir. Bu çerçevede, yabancı ülkelerden ve kuruluşlardan finansal destek alınmasının, kamu ihaleleri yoluyla çıkar ilişkisi kurulmasının ve anonim bağışların kabul edilmesinin açıkça yasaklanması gerektiğini savunmaktadır.

SPK, bu alanda temel düzenlemelere yer vermektedir. 66. maddeye göre, siyasi partilerin yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve yabancı uyruklu kişilerden mali destek almaları yasaklanmıştır. Ayrıca, tüzel kişiler, şirketler, dernekler ve sendikalar, tarafından yapılacak bağışların da kabul edilemeyeceği hükme bağlanmıştır. SPK Ek 6. maddeyle ise bireysel bağışlara üst sınır getirilerek, finansal etkinin denetlenebilirliği artırılmıştır. Bu düzenlemeler dikkate alındığında, SPK'nın finansal kısıtlamalar açısından Venedik Komisyonu'nun ilkeleriyle uyumlu olduğu söylenebilir.

Mali denetim, demokratik hesap verebilirliğin ve kamu güveninin sağlanması açısından temel bir unsurdur. Venedik Komisyonu, mali denetimin yalnızca teknik boyutla sınırlı kalmaması, aynı zamanda toplumsal denetime açık ve şeffaf süreçlerle desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. SPK, mali denetimle ilgili hükümleri 74. maddeden itibaren detaylandırmakta ve bu denetim görevini Anayasa Mahkemesi'ne vermektedir. Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin yıllık gelir-gider tablolarını ve harcama belgelerini denetleyerek, sonuçları Resmî Gazete'de yayımlamaktadır. Ancak bu süreç, ağırlıklı olarak hukuki-teknik denetim boyutunda kalmakta; harcamaların etik boyutu, siyasi etkisi veya kamu yararı açısından kamuoyuna yönelik kapsamlı bir değerlendirme mekanizması öngörülmemektedir. Ayrıca denetim sürecinde bağımsız sivil izleme mekanizmalarının bulunmaması, demokratik şeffaflık açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu nedenlerle, SPK'nın denetim araçları Venedik Komisyonu'nun önerdiği çerçeveye yalnızca kısmi uyum içerisindedir.

2.2.2.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık Mekanizmaları

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin topluma yönelik politik vizyonlarını açık, ulaşılabilir ve denetlenebilir bir program aracılığıyla tanımlamalarını, demokratik normların vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul etmektedir. Bu program, yalnızca partinin kimliğini temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumla kurduğu sözleşmenin de bir yansımasıdır.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 90. maddesi, siyasi partilerin tüzük ve programlarının, Anayasa'da belirtilen temel ilkelere aykırı olamayacağını ifade etmektedir. Ayrıca, 4. maddede partilerin, demokratik düzenin vazgeçilmez unsurları olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede, siyasi programların varlığı kanunen zorunlu hâle getirilmiş ve içeriği anayasal sınırlara tabî tutulmuştur. Ancak, bu programların

hazırlanma süreci, katılım mekanizmaları veya kamuya sunulma biçimi ile ilgili özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum, SPK'nın program ilkesinin, belirli açılardan kısmi uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin seçim dönemlerine yönelik hazırlıklarının stratejik, şeffaf ve parti içi mekanizmalarla planlanmasını önermektedir. Seçim hazırlıkları yalnızca teknik bir süreç değil, aynı zamanda politik mobilizasyonu içeren bir süreç olmalıdır. SPK'da ise seçim hazırlıklarına dair belirgin bir düzenleme bulunmamaktadır. Seçim hazırlıklarının nasıl planlanacağı, kim tarafından yürütüleceği ya da parti içi koordinasyonun nasıl yapılacağına ilişkin özel bir yönetsel çerçeve mevcut değildir. Seçim kampanyalarının organizasyonu, adaylık başvurularının takibi ve kamuoyuna yönelik stratejik iletişim gibi kritik süreçlere ilişkin yasal standartlar SPK'da bulunmamaktadır. Bu noktada, SPK'nın seçim süreciyle ilgili düzenlemelerinin özellikle hazırlık kısmı bağlamında şeffaflık ve demokratik parti içi katılımın teşviki gibi hususlarda yetersiz olduğu şeklinde bir değerlendirme de bulunmak mümkündür.

Seçim süreçleri, demokratik temsili doğrudan etkileyen ve pratiğe döken alanlardır. Venedik Komisyonu, aday belirleme sürecinden seçim kampanyalarına kadar olan sürecin şeffaf, eşitlikçi ve katılımcı olmasını önermektedir. SPK, 36. ve 37. maddelerinde, aday belirleme yöntemlerine yer vererek partilere merkez yoklaması, ön seçim ve aday yoklaması gibi farklı yöntemler sunmaktadır. Ancak, bu yöntemlerin hangisinin uygulanacağı, uygulama esasları ve üyelerin bu süreçlere katılımı tamamen parti tüzüklerine bırakılmıştır. Bu esneklik, parti içi demokrasinin genellikle parti liderliğine bağımlı hâle gelmesine yol açabilmektedir. Ayrıca, seçimlerde kadınların, gençlerin ya da dezavantajlı grupların temsiline ilişkin herhangi bir normatif yükümlülük bulunmamaktadır. Bu nedenle, SPK'nın seçim süreciyle ilgili düzenlemeleri, kısmi uyum düzeyinde kalmaktadır.

Venedik Komisyonu tarafından ortaya konan İyi Uygulamalar Kodu'nda, siyasi yolsuzluk açık bir suç unsuru olarak tanımlanmakta ve bu tür ihlallerin önlenmesine yönelik kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kod, siyasi partilerin etik ilkeler çerçevesinde davranış standartları belirlemesini, kamu görevlerinde bulunan üyelerinin ise partiden kurumsal bağımsızlık içinde hareket etmelerini gerekli görmektedir. Ayrıca, siyasi yolsuzluğun yalnızca hukuki değil, aynı zamanda siyasi meşruiyet ve toplumsal güven açısından da ciddi bir tehdit oluşturduğuna dikkat

çekilmekte; bu bağlamda, siyasi partilerin yolsuzlukla etkili biçimde mücadele etmesinin demokratik sistemin sürdürülebilirliği açısından zorunlu olduğu ifade edilmektedir.

SPK, siyasi yolsuzluğu açıkça suç olarak tanımlamamaktadır ve bu kavramla ilgili doğrudan herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Siyasi partilerin faaliyetlerinde yolsuzlukla mücadeleye dair açık düzenlemelerin eksikliği, SPK'nın, Venedik Komisyonu'nun yolsuzlukla mücadeleye dair normatif ilkeleriyle uyum düzeyinin son derece düşük olduğunu göstermektedir. Kanunda, siyasi yolsuzluk kavramı tanımlanmamış, etik ihlallerin önlenmesine yönelik kurumsal düzenlemeler veya yaptırım mekanizmaları getirilmemiştir. Bu durum, siyasi partilerin hesap verebilirlik düzeyini zayıflatmakta ve demokratik sistemin şeffaflık ilkesiyle çelişmektedir.

2.2.3. 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un İyi Uygulamalar Kodu ile Karşılaştırılması

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da siyasi partilere ilişkin doğrudan düzenlemeler sınırlı olmakla birlikte, seçim süreçlerindeki rolleri ve haklarına dair bazı temel hükümler yer almaktadır. Bu düzenlemeler, siyasi partilerin seçimlere katılımı (madde 1 ve 14), propaganda faaliyetleri (49 ile 66. madde arası), sandık kurullarındaki temsili (17 ile 24. maddeler arası) ve seçim güvenliği (madde 14, 82, 94 ve 94/A) gibi konuları kapsamaktadır.

Kanunun ilgili maddelerinde, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından seçimlerden önce hangi siyasi partilerin seçimlere katılma yeterliliğine sahip olduğunun ilan edilmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede, bir siyasi partinin seçimlere katılabilmesi için milletvekili genel ve ara seçimlerine ve belediye başkanlığı ile belediye meclisi, il genel meclisi üyelikleri genel ve ara seçimlerine katılabilmeleri için illerin en az yarısında, oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olmaları şarttı aranmaktadır.

Kanunun devam maddelerinde, bir siyasi partinin bir ilde teşkilatlanması için, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurması gerektiği belirtilmiştir. Seçime katılma yeterliliği elde eden partinin, Siyasi Partiler Kanununda öngörülen ve parti tüzüğünde belirtilen süreler içinde, belirlenen teşkilatlanma yeter sayısı esas alınarak ilçe, il ve büyük kongrelerini üst üste iki defa yapmamış ise seçime katılma yeterliliğini kaybedeceği de hüküm altına alınmıştır.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 11. maddesi, siyasi partilerin seçimlere katılabilmeleri için belirli teşkilatlanma ve kongre gerçekleştirme şartlarını düzenlemektedir. Bu düzenleme, Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu"nda yer alan birçok ilke ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir. Madde, özellikle örgütlenme esasları ve seçimlere hazırlık başlıkları kapsamında kapsamlı değerlendirmeye olanak sunmaktadır.

2.2.3.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar

Kanun, siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında ve bu illerdeki ilçelerin üçte birinde teşkilat kurmaları ve ayrıca büyük kongrelerini gerçekleştirmiş olmaları şart koşulmaktadır. Bu hüküm, Venedik Komisyonunun önerdiği "belirli şekilde örgütlenme" ilkesine açık biçimde karşılık gelmektedir. Ancak 298 sayılı Kanunda yer alan söz konusu düzenleme, örgütlenme özgürlüğü açısından sınırlayıcı bir boyut da taşımaktadır. Özellikle coğrafi, finansal ya da örgütsel nedenlerle ülke geneline yaygınlaşamayan küçük ya da yeni kurulmuş siyasi partilerin seçimlere katılımının fiilen engellenmesi, örgütlenme özgürlüğü ve siyasi çoğulculuk ilkeleriyle tam uyumlu değildir.

2.2.3.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler Bağlamında 298 Sayılı Kanun

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, hukukun üstünlüğü veya eşit muamele gibi temel anayasal ilkelerden doğrudan söz etmese de, uygulamada partilerin demokratik sistem içinde kurumsallaşmış yapılarla yer almasını hedeflemektedir. Ancak bu hedef, tüm partiler için eşit fırsat yaratmadığı sürece, "eşit muamele" ve "demokratik katılım" ilkeleri bakımından tartışmalı olacağı ileri sürülebilir. Yeni ya da yerel düzeyde örgütlenmiş partilerin sınırlı kaynakları göz önüne alındığında, bu şartların rekabet eşitliği açısından zayıf bir zemin oluşturduğu ileri sürülebilir.

2.2.3.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar Bağlamında 298 Sayılı Kanun

Her ne kadar Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun doğrudan iç yapılanma ya da üyelik kriterlerini belirlemese de, büyük kongre

gerçekleştirme şartı, partilerin kurumsal işleyişinin sürekliliğini dolaylı biçimde denetlemektedir. Bu yönüyle madde, partilerin pasif yapılar olmaması gerektiğine işaret ederek, işlevsel bir iç örgütlenme düzenine sahip olmalarını teşvik etmektedir.

2.2.3.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları Bağlamında 298 Sayılı Kanun

İlgili Kanun, siyasi partilerin finansman yapıları, kaynak çeşitliliği ya da mali denetim süreçleriyle ilişkilendirilmiş bir içerik sunmamaktadır. Bu nedenle bu tematik başlık kapsamında kanunun doğrudan bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu başlık kapsamında öngörülen kriterler, Türk hukuk sisteminde 2820 sayılı SPK'da yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur.

2.2.3.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele Ve Şeffaflık Mekanizmaları Bağlamında 298 Sayılı Kanun

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da seçimlere hazırlık süreci kurumsal bir çerçeveye bağlanmakta ve seçim yeterliliği sadece yasal varlıkla değil, aynı zamanda örgütsel faaliyetle de ilişkilendirmektedir. Bu yönüyle, seçimlere hazırlık ve partinin aktif siyasal katılım kapasitesi arasında doğrudan bir bağ kurmakta ve Komisyon'un seçim süreçlerine ilişkin ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir.

298 sayılı Kanun doğrudan “siyasi yolsuzluk” kavramını tanımlamamakla birlikte, seçim sürecindeki bazı yolsuzluk eylemlerine karşı dolaylı olarak önleyici ve cezai nitelikte düzenlemeler içermektedir. Bu kapsamda, seçim propagandasında kamu kaynaklarının kullanımının yasaklanması, seçim günü uygulanacak kısıtlamalar, oy satın alma ve seçmeni etkilemeye yönelik fiillere ilişkin cezai hükümler, sandık kurullarının tarafsızlığını temin etmeye yönelik düzenlemeler ile seçim sonuçlarının açıklığı ve sayım sürecinde şeffaflığın sağlanmasına ilişkin hükümler, siyasi yolsuzluğa karşı alınmış dolaylı tedbirler arasında değerlendirilmektedir. Ancak bu düzenlemeler, yolsuzluğun kurumsal ve etik boyutlarını kapsamadığından, yalnızca seçim günü ve sandık güvenliğine odaklanan sınırlı bir çerçeve sunmaktadır.

298 sayılı Kanun, Venedik Komisyonu'nun iyi uygulama standartları ile özellikle “belirli örgütlenme” ve “seçim işleyişinde kurumsal yeterlilik” bağlamında güçlü bir uyum

göstermektedir. Ancak örgütlenme özgürlüğü, eşit siyasi katılım ve küçük partilerin temsiline ilişkin meselelerde belirli sınırlayıcı etkiler yarattığı da göz ardı edilemez. Bu çerçevede, ilgili madde normatif açıdan kısmi uyumlu, ancak yapısal işlevsellik açısından yüksek düzeyde uyumlu olarak değerlendirilmektedir.

2.2.4. Meclis İçtüzüğü'nün Venedik Komisyonu İyi Uygulamalar Kodu ile Uyumu

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, yasama organının kendi çalışma usul ve esaslarını belirleyen temel bir düzenlemedir. İçtüzükte doğrudan siyasi partilere ilişkin bir düzenleme metni olmamakla birlikte, Meclis içindeki siyasi partilerin yasama sürecine katılımı, temsili, görev dağılımı ve işleyişine dair önemli hükümler içermektedir. Bu hükümler, siyasi partilerin TBMM çalışmalarındaki rollerini kurumsallaştırmakta ve yasama faaliyetlerinin demokratik ilkeler çerçevesinde yürütülmesini sağlamaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, yasama organının kendi iç işleyişini düzenleyen teknik bir metin niteliği taşımakta olup, doğrudan siyasi partilerin yapısal işleyişine, mali kaynaklarına, etik mekanizmalarına ya da üyelik kriterlerine yönelik normatif hükümler içermemektedir. Her ne kadar içtüzükte, siyasi parti gruplarının Meclis içerisindeki temsiline, gündem belirleme yetkilerine ve söz alma sürelerine ilişkin bazı düzenlemeler yer alsada, bu hükümler büyük ölçüde parlamenter işleyişin prosedürel boyutlarına ilişkindir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, içtüzükte yer alan düzenlemelerin, Venedik Komisyonu'nun "İyi Uygulamalar Kodu"ndan hareketle elde edilen ve bu çalışmanın temel ölçütleri olarak kullanılan beş temel tema (örgütlenme ve kuruluş esasları; hukukun üstünlüğü, demokrasi, eşit muamele, şeffaflık ve açıklık; siyasi partilerin iç yapılanmaları ve üyelik, finansman ve kaynaklar; siyasi etik, yolsuzlukla mücadele ve şeffaflık mekanizmaları) ile doğrudan örtüşmediği görülmektedir. İçtüzük, siyasi partilerin örgütlenme biçimi, finansal yapıları, üyelik düzenlemeleri, etik sorumlulukları ve hesap verebilirlik standartları gibi alanlarda düzenleme getirmemekte; bu alanlar, esasen Siyasi Partiler Kanunu ve diğer ilgili mevzuat kapsamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla TBMM İçtüzüğü, Venedik Komisyonu'nun iyi yönetim ilkeleriyle yalnızca dolaylı ve sınırlı bir ilişki kurabilmekte; bu yönüyle içeriksel uyum açısından düşük düzeyde bir karşılık sunmaktadır.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ REKABETÇİ PARTİLERİN SİYASİ PARTİLERE YÖNELİK İYİ UYGULAMA KODLARI BAĞLAMINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Bu bölümde çalışmanın beşinci araştırma sorusundan hareketle Türkiye’de rekabetçi parti konumunda olan siyasi partilerin mevcut tüzüklerini, Venedik Komisyonu'nun “Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu” çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz edebilmek hedeflenmektedir. Bu analiz, bir yandan AB tam müzakerecisi olan Türkiye’nin siyasi parti bağlamında AB standartlarıyla olan görünümü hakkında fikir verebileceği gibi, diğer yandan da demokrasinin olmazsa olmaz kurumu niteliğindeki siyasi partilerin tüzük bağlamında demokratik standartlara ne ölçüde yakın ya da uzak olduğu hususunda da değerlendirme yapma imkânı sağlayabilir.

Değerlendirme süreci, ikinci araştırma sorusu bağlamında çalışmanın birinci bölümünde belirlenmiş olan beş temel tema; (1) Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar, (2) Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler, (3) Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar, (4) Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları ve (5) Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık Mekanizmaları doğrultusunda belirlenen kriterler bağlamında yürütülmüştür. Parti tüzüklerinin her biri, bu normatif çerçeveye göre sistematik olarak değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular karşılaştırılarak da sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Rekabetçi parti kavramı varlığını sürdürmeyi başararak değişen çevresel şartlara uyum sağlayabilen partiler için kullanılan bir ifadedir. Genellikle güçlü toplumsal hareketlerin siyasi partiye evrilmesi neticesinde bu tarz rekabetçi siyasi kurumlar siyasal hayatta boy göstermekte ve kalıcı olmaktadır. Kalıcı olma kapsamında; badire atlatma gücü, fonksiyon yenileme yeteneği ve toplumda belli ölçüde itibar görmeyi sürekli kılabilme gibi hususlar yer almaktadır. Anlaşılacağı üzere bu kavram siyasi partilerin belli bir ölçüde kurumsallaşmayı sağlamış olmasıyla da alakalıdır. Rekabetçi parti niteliğine haiz olabilmek için yapılan seçimlere sürekli olarak katılabilme ve parti fonksiyonlarında süreklilik sağlayabilme gibi özellikler önemlidir (Kiriş, 2012; Huntington, 1965). Bu bağlamda 1980 sonrası Türk siyasi hayatının yaklaşık yarım asırlık dönemine

bakıldığında halihazırda varlığını koruyan rekabetçi nitelikteki başlıca partiler olarak, AKP, CHP, MHP, Saadet, DEM Parti ve İYİ Parti gösterilebilir⁷.

Siyasi partilerin yönetim anlayışını ve kurumsal işleyişlerini yansıtan temel belgeler, siyasi parti tüzükleridir (Deniş, 2011; Balun, 2022). Bu bağlamda, partilerin politika tercihleri, stratejik yönelimleri ve performanslarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilmesi açısından tüzükler, öncelikli başvuru kaynakları arasında yer almaktadır. Siyasi parti tüzükleri, partilerin hedeflerine, örgütsel yapısına ve faaliyet esaslarına dair yasal bir çerçeve sunmakta; bu yönüyle, partilerin iç işleyişini düzenleyen temel belgeler olarak işlev görmektedir (Sadioğlu, 2017). Öte yandan, siyasi partilere ilişkin mevcut mevzuat incelendiğinde, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na ilişkin herhangi bir yönetmeliğin bulunmadığı; buna karşılık, siyasi partilerin kendi iç işleyişlerine dair çeşitli iç yönetmelikler ile kongre yönetmeliklerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

3.1. Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

AK Parti, 14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulmuştur. Parti, Fazilet Partisi'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının ardından "yenilikçi" kanadı tarafından kurulmuş ve siyasal İslamcı geçmişe sahip olmakla birlikte, kuruluşunda bir yenilenmeden bahsederek kendisini "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlamıştır (Yavuz, 2009).

AK Parti, 2002 genel seçimlerinde tek başına iktidara gelmiş ve uzun süre Türkiye'nin siyasi hayatında belirleyici bir rol oynamıştır. Parti, ekonomik istikrar, AB üyeliği süreci ve demokratikleşme vaatleriyle geniş bir seçmen kitlesine ulaşmış, giderek

⁷ AKP ve CHP en rekabetçi partilerdir. Bu iki parti iktidar ve ana muhalefet partileri olarak ülke siyasi süreçlerinde en etkili kuruluşlar olarak gösterilebilir. Yine CHP ve MHP kurumsallık bağlamında ön planda olmayı sürdüren iki partidir. Saadet ve DEM her ne kadar isim değişiklikleri yaşasalar da varlığını koruyan ve siyasal hayatta sürekli yer alabilen partileri ortaya koyan toplumsal hareketlerin ürünü olarak rekabetçi ve kurumsal bir görünümündedir. Ayrıca, 2017 yılında kurulmuş olmasına rağmen, köklü bir siyasi ekole (ülkücü milliyetçilik) sahip güçlü bir toplumsal hareketin içinden doğmuş olan İYİ Parti, bu niteliği itibarı ile rekabetçi parti olarak değerlendirilebilir.

merkeziyetçileştiği ve özgürlükçü (liberal) yönünün zayıfladığı şeklinde eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır (Taş, 2015). 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda, 600 üyeden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 268 milletvekili elde ederek birinci parti konumuna ulaşmıştır (YSK, 2023). Bu başlık altında, AK Parti Tüzüğü'nün, Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu"nda belirtilen normatif çerçeveye ne ölçüde uyum sağladığı değerlendirilmiştir. Analiz, parti tüzüğünün yapısal, normatif ve işlevsel yönlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

3.1.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar

Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu" çerçevesinde, siyasi partilerin belirli düzeylerde yapılandırılmış ve işlevsel bir örgütlenme şeması oluşturması gerektiği açıkça belirtilmektedir. Komisyon, siyasi partilerin yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde tanımlı ve kademeli bir örgüt yapısına sahip olmasının, demokratik işleyişin sağlanması açısından temel bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür bir yapılanmanın, parti faaliyetlerinin etkinlik ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda yürütülmesini mümkün kılacağı ifade edilmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü, örgütsel yapılanma açısından oldukça ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Tüzüğün 16 ila 20. maddeleri arasında, partinin teşkilat yapısı açık biçimde tanımlanmış; belde, ilçe, il ve genel merkez düzeylerinde çok kademeli bir organizasyon modeli benimsenmiştir. Bu kademelerin oluşum süreçleri, görev ve yetki dağılımları belirli kurallar doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu yönüyle AK Parti Tüzüğü, Venedik Komisyonu'nun öngördüğü "belirli ve çok kademeli örgütlenme" ilkesine normatif düzeyde tam uyum sağlamaktadır.

Diğer yandan, siyasi partilerin kurulması, faaliyet göstermesi ve bireylerin bu partilere gönüllülük esasına dayalı biçimde katılım sağlaması, demokratik toplum yapısının temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Venedik Komisyonu, bireylerin siyasi örgütlenme özgürlüğünü temel bir hak olarak tanımlamakta ve bu özgürlüğün yasal güvencelerle teminat altına alınmasını önermektedir.

AK Parti Tüzüğü'nün 6. ve 7. maddeleri, partiye üyelik sürecini düzenlemekte ve üyeliğin gönüllülük esasına dayandığını açıkça ifade etmektedir. Her ne kadar üyelik başvurularında bir referans gösterme koşulu bulunsa da, bu uygulamanın bireyin iradesini

sınırlayıcı bir engel teşkil etmediği, daha çok parti içi denetim ve güvenlik mekanizması olarak işlev gördüğü değerlendirilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, AK Parti Tüzüğü'nün örgütlenme özgürlüğü bağlamında Venedik Komisyonu'nun normatif ilkeleriyle tam uyum içerisinde olduğu sonucuna ulaşılabilir.

3.1.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Venedik Komisyonu'nun “Siyasi Partiler Alanında İyi Uygulamalar Kodu” çerçevesinde belirlediği “hukuki çerçeve” ilkesi, siyasi partilerin yalnızca ulusal mevzuatla değil, aynı zamanda uluslararası insan hakları belgeleriyle de uyumlu bir yapıda faaliyet göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda, siyasi partilerin meşruiyeti, hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda tanımlanmalı; parti içi uygulamalar, anayasa ve yasal mevzuata açıkça referans vermelidir.

Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü'nde bu ilkeye doğrudan karşılık gelen düzenleme, 2. madde kapsamında yer almakta ve partinin faaliyetlerinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası belgelerle uyumlu olacağını açık biçimde belirtmektedir. Ayrıca tüzüğün genel hükümleri, partinin kurumsal yapılanmasının ve siyasal hedeflerinin yasal çerçeveye tutarlı biçimde şekillendiğini göstermektedir. Bu yönüyle AK Parti Tüzüğü, “hukuki çerçeve” ilkesi bağlamında Venedik Komisyonu'nun normatif beklentileriyle tam uyum içindedir.

Komisyon'un “hukukun üstünlüğü” ilkesine yaklaşımı, siyasi partilerin faaliyetlerinin anayasal ve yasal sınırlara riayet ederek yürütülmesini zorunlu kılar. Yasallık ilkesi, adil yargı süreçlerine saygı ve anayasal düzenin korunması bu ilkenin temel unsurları arasında yer alır. AK Parti Tüzüğü'nde hukukun üstünlüğü, parti ideolojisinin ve misyonunun temel unsurlarından biri olarak tanımlanmıştır. Özellikle 4.1 ve 4.7. maddelerde anayasal düzene ve mevcut mevzuata bağlılık açık şekilde ifade edilmiştir. Parti üyelerinin yasalara uyma yükümlülüğüne vurgu yapılması ve hukuki ilkelere kurumsal düzeyde referans verilmesi, bu bağlamda Komisyon ilkeleriyle tam bir uyumun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Demokrasi ilkesi, yalnızca seçimlere katılımı değil, aynı zamanda siyasi partilerin iç işleyişinde çoğulculuk, katılımcılık ve şeffaflık ilkelerinin benimsenmesini de kapsar.

Venedik Komisyonu, partilerin aday belirleme, karar alma ve yönetim süreçlerinde demokratik yöntemler kullanmasını önermektedir.

AK Parti Tüzüğü'nde demokrasi ilkesi genel ifadelerle desteklenmektedir. 4.6 ve 4.13. maddelerde demokrasiye yapılan vurguya rağmen, aday belirleme ve iç karar alma mekanizmalarına dair somut düzenlemeler siyasi partiler yasasındaki durumu andırırcaasına sınırlıdır. Üyelerin sürece aktif katılımını sağlayacak uygulama araçlarının açık şekilde tanımlanmamış olması, iç demokrasinin yalnızca normatif düzeyde ifade bulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, AK Parti Tüzüğü'nün Komisyon'un demokrasi ilkesiyle kısmi uyum içinde olduğu söylenebilir.

Eşit muamele ilkesi, siyasi partilerin üyeleri arasında herhangi bir ayrım gözetmeksizin eşit hak ve fırsatlar sunmasını gerektirir. Bu ilke, cinsiyet, etnik kimlik, din, dil gibi temellerde ayrımcılığa karşı korunmayı ve eşit temsili içermektedir. AK Parti Tüzüğü'nde eşitliğe yönelik dolaylı ifadeler yer almakta; ancak eşitliği uygulamaya dönük açık, bağlayıcı düzenlemeler dikkat çekici ölçüde sınırlıdır. Özellikle kadınların, gençlerin ve dezavantajlı grupların karar alma süreçlerine eşit katılımını sağlayacak mekanizmalara yer verilmemiştir. Bu durum, parti içi eşit temsilin yapısal olarak düzenlenmesinde bir boşluk olduğu ve dolayısıyla iyi parti kodlarıyla uyum noktasında kısmiliğe yol açtığı şeklinde değerlendirilebilir.

Şeffaflık ve açıklık ilkeleri, demokratik hesap verebilirliğin sağlanması açısından temel normlar arasında yer alır. Venedik Komisyonu, siyasi partilerin özellikle finansal işlemleri ve karar alma süreçlerinde topluma karşı hesap verebilir mekanizmalar geliştirmesini önermektedir. AK Parti Tüzüğü, bu başlık altında ilkeler düzeyinde bazı düzenlemeler içermekle birlikte, bu düzenlemelerin nasıl uygulanacağına dair ayrıntılı mekanizmalara yer verilmemektedir. Özellikle mali kaynakların kullanımı, harcamaların denetlenmesi ve yönetim süreçlerine ilişkin raporlama uygulamaları sınırlı düzeydedir. Bağımsız denetim ve kamu bilgilendirme gibi hesap verebilirliği güçlendiren araçların açıkça tanımlanmamış olması, Komisyon'un şeffaflık ilkesiyle kısmi uyum düzeyinde bir ilişki kurulduğunu göstermektedir.

3.1.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu, siyasi partilere üyeliğin bireyin özgür iradesine dayalı temel bir hak olduğunu ve bu sürecin keyfi

sınırlamalardan arındırılmış olması gerektiğini vurgulamaktadır. Üyelik sürecinin adil, şeffaf ve açık kriterlere dayalı olarak yürütülmesi, demokratik bir parti yapısının ön koşulları arasında yer almaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü'nde üyeliğe ilişkin düzenlemeler 6. ve 7. maddelerde yer almakta olup, üyelik başvurularının bireyin gönüllü tercihi ile gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Ancak üyeliğin kabulü için mevcut parti üyelerinden bir referans gösterilmesi zorunluluğu, partiye giriş sürecinde sınırlı bir iç denetim mekanizması olarak değerlendirilmekte; bu uygulama, aday üyelerin uygunluk açısından değerlendirilmesini kolaylaştırmakla birlikte, ayrımcılığa zemin hazırlayabileceği gerekçesiyle eleştiriye açık bir yön taşımaktadır. Bununla birlikte, genel itibarıyla üyelik süreci şeffaf ve tanımlı bir yapıya sahip olduğundan, bu başlık kapsamında AK Parti Tüzüğü'nün Venedik Komisyonu'nun ilgili ilkeleriyle yüksek düzeyde uyum sağladığı ifade edilebilir.

Kurumsal yapı ve teşkilatlanma, siyasi partilerin işlevselliği ve demokratik niteliği açısından temel belirleyicilerdendir. Venedik Komisyonu, siyasi partilerin yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde örgütlenmiş; görev, yetki ve sorumlulukları açıkça tanımlanmış yapılara sahip olmalarını önermektedir.

AK Parti Tüzüğü, bu ilkeye yüksek derecede uyum sağlamaktadır. Tüzüğün 16 ila 20. maddelerinde, parti teşkilatının yapısı ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş; belde, ilçe, il ve genel merkez düzeylerinde çok katmanlı bir örgütlenme modeli öngörülmüştür. Her bir kademedeki organların oluşum şekli, görev alanları ve yetki dağılımları açık biçimde tanımlanarak hem etkin yönetimi hem de kurumsal hesap verebilirliği sağlayan bir yapı kurulmuştur. Bu çerçevede, AK Parti Tüzüğü'nün teşkilatlanma konusunda Venedik Komisyonu'nun normatif standartlarıyla tam uyum içinde olduğu söylenebilir.

3.1.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Venedik Komisyonu'nun ilgili düzenlemeleri, siyasi partilerin finansman kaynaklarının meşru, yasal ve şeffaf yollarla temin edilmesini zorunlu kılmaktadır. Komisyon, parti gelirlerinin kamu ve özel kaynaklar şeklinde ayrıştırılmasını, bu kaynakların açık biçimde tanımlanmasını ve kamu denetimine açık tutulmasını önermektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü'nde, partinin gelir kaynaklarına ilişkin düzenlemelere açıkça yer verilmiştir. Tüzükte, parti gelirlerinin üyelik aidatları, bağışlar, yardım kampanyaları, yayın ve etkinlik gelirleri, taşınmaz mal gelirleri ile hazine yardımları gibi

çeşitli kalemlerden oluştuğu belirtilmektedir. Bu düzenlemeler, parti gelirlerinin yasal dayanaklarını tanımlamakta ve kaynak çeşitliliği sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu gelirlerin nasıl elde edildiği ve kullanım süreçlerine ilişkin ayrıntılı denetim mekanizmalarının tüzükte sınırlı biçimde yer alması, şeffaflık ilkesinin tam olarak karşılanmasını engellemektedir. Dolayısıyla bu başlık altında kısmi bir uyum düzeyinden söz etmek mümkündür.

Finansman alanındaki bir diğer önemli boyut, bağışlara ve fon kaynaklarına getirilen sınırlamalardır. Venedik Komisyonu, siyasi partilere yapılan bağışların üst limitlerinin belirlenmesini, yabancı fonların yasaklanmasını ve çıkar çatışmalarını önleyici hükümler içeren düzenlemelerin oluşturulmasını önermektedir.

AK Parti Tüzüğü, bağış ve yardımlara ilişkin genel çerçeveyi belirlemekle birlikte, doğrudan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun (62–66 ve 69–70. maddeleri) ilgili hükümlerine atıfta bulunarak, hangi kaynaklardan bağış alınamayacağı, bağış miktarlarına getirilen üst sınırlar, şirket ve yabancı kişi/kurumların fonlarının kabul edilip edilemeyeceği gibi konularda kapsamlı düzenlemeler içermektedir. Bu yönüyle tüzüğün, finansman kısıtlamalarına ilişkin olarak Venedik Komisyonu'nun normatif standartlarıyla tam uyum sağladığı değerlendirilmektedir.

Mali denetim, siyasi partilerin hesap verebilirliğinin sağlanması açısından demokratik sistemlerin vazgeçilmez bir unsurudur. Venedik Komisyonu, Kodun 18. ve 44. maddelerinde; parti mali hesaplarının yalnızca dış denetime değil, aynı zamanda iç denetime ve kamuoyuna açık hesap verebilirliğe tabi olmasını tavsiye etmektedir. AK Parti Tüzüğü'nde mali denetim hususunda bazı hükümler yer almakta olup, parti mali işlerinden sorumlu birimlerin görev ve yetkileri tanımlanmıştır. Tüzükte ayrıca, parti kesin hesabı ile illere ait hesap özetlerinin birer örneğinin Anayasa Mahkemesi'ne sunulacağı ve bilgilendirme amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na iletileceği belirtilmiştir. Ancak, parti içi denetim süreçlerine yönelik mekanizmalar örneğin bağımsız iç denetim kurulları, iç kontrol sistemleri ve düzenli raporlama yapıları açık ve ayrıntılı biçimde düzenlenmemiştir. Bu durum, denetim açısından dış mekanizmalara bağlı kalındığını; ancak iç denetim ve topluma hesap verebilirlik ilkeleri açısından yetersizliklerin mevcut olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, mali denetim boyutunda da yalnızca kısmi bir uyumdan söz etmek mümkündür.

3.1.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele Ve Şeffaflık Mekanizmaları

Siyasi partilerin varoluş gerekçelerini, topluma yönelik vizyonlarını ve siyasi hedeflerini kamuoyuyla açık biçimde paylaşmaları, demokratik sistemin işlerliğinin temel koşulları arasında yer almaktadır. Venedik Komisyonu, siyasi partilerin programlarının açık, anlaşılır ve kamuya ilan edilmiş olmasını zorunlu bir demokratik gereklilik olarak tanımlamaktadır.

AK Parti Tüzüğü'nün giriş ve temel ilkeler bölümlerinde, partinin siyasi vizyonu, ideolojik duruşu ve hedefleri kapsamlı biçimde ifade edilmiştir. Partinin temel değerleri ile demokratik sistemle olan ilişkisi açık bir şekilde tanımlanmış; siyasi pozisyonu kamusal alanda görünür kılınmıştır. Bu çerçevede, AK Parti'nin siyasi program niteliğindeki tüzük hükümlerinin Komisyon'un "program açıklığı" ilkesine tam uyum gösterdiği değerlendirilmektedir.

Siyasi partilerin seçim dönemlerinde aday belirleme, kamuoyu ile iletişim kurma, kampanya stratejileri oluşturma ve propaganda faaliyetleri yürütme gibi süreçleri önceden yapılandırmaları, seçimlerin adil ve etkin biçimde yürütülmesi bakımından önem arz etmektedir. Venedik Komisyonu bu süreci yalnızca teknik değil, aynı zamanda kurumsal sorumluluklar çerçevesinde planlanması gereken bir alan olarak ele almaktadır. AK Parti Tüzüğü'nde seçim hazırlıklarına ilişkin genel hükümler yer almakta, seçim faaliyetlerinin parti teşkilatları tarafından yürütüleceği belirtilmektedir. Ancak kampanya hazırlıkları, stratejik planlama süreçleri ve kamuya yönelik taahhütlerin kurumsallaştırılması gibi konularda sistematik düzenlemelerin bulunmadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle, bu başlık altında yalnızca kısmi bir uyum düzeyinden söz edilebilir. Seçim sürecinde aday belirleme usulleri, kampanya yönetimi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi gibi süreçler, partilerin demokratik işleyişe katkı sağladığı alanların başında gelmektedir. Venedik Komisyonu, bu süreçlerin şeffaf, eşitlikçi ve katılımcı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

AK Parti Tüzüğü, aday belirleme süreçlerine ilişkin genel hükümlere yer vermekle birlikte, bu süreçlerin büyük ölçüde parti merkezinin takdirine bağlı biçimde yürütüldüğü görülmektedir. Üye katılımı sınırlı düzeydedir ve adaylık mekanizmalarına dair bağlayıcı iç düzenlemeler açık biçimde tanımlanmamıştır. Seçim kampanyalarının içeriği, finansmanı ve yürütülmesine dair hükümler ise genel düzeyde kalmakta; uygulamaya ilişkin detaylı kurumsal düzenlemelerden yoksundur. Bu durum, seçim süreçlerinde

şeffaflık ve katılımcılığın sınırlı kaldığını ve yalnızca kısmi uyum sağlandığını göstermektedir.

Venedik Komisyonu'nun İyi Uygulamalar Kodu, siyasi yolsuzluğu açık biçimde suç olarak tanımlamakta ve siyasi partilerin etik kurallar geliştirmesini, kamu görevinde bulunan üyelerin partiden kurumsal olarak bağımsız hareket etmelerini zorunlu görmektedir. Komisyon ayrıca, siyasi yolsuzluğun toplumun siyasi partilere duyduğu güveni zedelediğini ifade etmekte ve bu nedenle siyasi partilerin yolsuzlukla etkin mücadele yürütmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

AK Parti Tüzüğü, etik ilkelere ve kamusal sorumluluğa genel düzeyde atıflarda bulunmakla birlikte, siyasi yolsuzluğu doğrudan tanımlayan veya bu tür eylemlere karşı caydırıcı yaptırımlar öngören normatif hükümler içermemektedir. Tüzükte yer alan ifadeler daha çok değer beyanı niteliğinde olup, bu beyanların uygulamaya dönük kurumsal mekanizmalar ve hesap verebilirlik araçlarıyla desteklenmediği görülmektedir. Bu durum, Komisyon'un siyasi partilerde etik ve şeffaflık ilkeleri bağlamında ortaya koyduğu standartlarla düşük düzeyde uyum sağlandığı şeklinde değerlendirilebilir.

3.2. Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dolayısıyla en eski siyasi partisidir. Mustafa Kemal Atatürk tarafından 9 Eylül 1923 tarihinde *Halk Fırkası* adıyla kurulmuş, 1924 yılında "Cumhuriyet Halk Fırkası", 1935 yılında ise bugünkü adı olan "Cumhuriyet Halk Partisi"ni almıştır. CHP, Türkiye'nin tek partili döneminde (1923–1946) iktidarda bulunmuş ve yeni Türk devletinin temelleri olarak nitelenen önemli reformlara öncülük etmiştir (Zürcher, 2004).

1946 yılında çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle birlikte CHP, uzun süre muhalefette kalmış, ancak 1970'li yıllarda Bülent Ecevit liderliğinde "ortanın solu" politikalarıyla yeniden güç kazanmıştır. Parti, bu hamleyle sosyal demokrat ideolojiyi benimseyerek halkçı, devletçi ve laik bir çizgide konumlanmıştır (Ahmad, 1993). 3821 sayılı Kanunla 16 Ekim 1981 tarihinde kapatılan partilerin 1992 yılında aynı isimle yeniden açılabilmesine izin verilmesi sonucunda, 1992 yılında CHP tekrar siyasi faaliyetlerine başlamıştır (Tuncer, 2007). 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan 28. Dönem Milletvekili

Genel Seçimleri sonucunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 169 sandalye kazanarak ana muhalefet partisi konumunu elde etmiştir (YSK, 2023).

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu'nda belirtilen siyasi partilere ilişkin belirlediği iyi yönetim ve demokratik işleyiş standartlarına ne düzeyde uyum sağladığı değerlendirilmiştir. Bulgular, tüzükteki açık hükümler ve bunların açıklamaları üzerinden analiz edilmiştir.

3.2.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Öne Çıkan Hususlar

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin çok katmanlı ve açık şekilde tanımlanmış bir örgütlenme yapısına sahip olmasını demokratik işleyişin temel unsurlarından biri olarak değerlendirmektedir. Bu yapı; yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde kurumsallaşmış bir teşkilatlanmayı öngörmekte ve siyasi partilerin iç işleyişinde demokratik katılım ile kurumsal hesap verebilirliğin sağlanmasına hizmet etmektedir.

CHP Tüzüğü'nde bu ilkeye ilişkin düzenlemeler 11. ve 30. maddelerde yer almakta; parti teşkilatlanması il, ilçe ve mahalle düzeyinde tanımlanmakta ve merkez örgütlenmesi ile desteklenmektedir. Örgütsel yapı, hiyerarşik ve fonksiyonel olarak ayrıntılı biçimde yapılandırılmıştır. Bu çerçevede CHP Tüzüğü, Venedik Komisyonu'nun önerdiği “belirli ve çok katmanlı örgütlenme” ilkesiyle tam uyum göstermektedir.

Demokratik bir toplum düzeninde siyasi partilere üyelik ve parti kurma özgürlüğü, bireylerin siyasal katılım haklarının vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmektedir. Venedik Komisyonu, bireylerin siyasi iradelerini örgütlü biçimde ifade edebilmeleri açısından bu özgürlüğün keyfi sınırlamalardan arındırılması gerektiğini vurgulamaktadır. CHP Tüzüğü'nde, partinin program ve tüzüğünü benimseyen her yurttaşın partiye üye olabileceği açıkça belirtilmiştir. Bu düzenleme, bireylerin özgür iradeleriyle siyasi katılım sağlama ve örgütlenme hakkını güvence altına alması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda CHP Tüzüğü, örgütlenme özgürlüğü ve üyelik hakkı bakımından Venedik Komisyonu'nun ilgili normatif ilkeleriyle tam uyum içindedir.

3.2.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Venedik Komisyonu, siyasi partilere ilişkin yasal düzenlemelerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarıyla uyumlu olmasını; bu bağlamda siyasi partilerin anayasal normlara ve hukuk devleti ilkelerine bağlı biçimde

faaliyet göstermesini, demokratik sistemlerin meşruiyeti açısından temel bir unsur olarak değerlendirmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin siyasi partilerin tüzüklerinde açıkça yer alması, hem iç işleyişin meşruiyetini hem de kamuya yönelik faaliyetlerin hukuka uygunluğunu güvence altına almaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü'nde, AİHS ve AİHM içtihatlarına doğrudan bir atıf yapılmamakla birlikte, tüzüğün 1. ve 2. maddelerinde hukukun üstünlüğü ilkesine ve anayasal düzene bağlılık açıkça ifade edilmektedir. Bu kapsamda, CHP'nin hukukun üstünlüğü ilkesine normatif bağlılığı güçlü olmakla birlikte, uluslararası hukukla açık bir bağ kurulmaması nedeniyle bu başlık kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmiştir.

Komisyon, siyasi partilerin yalnızca seçim süreçlerinde değil, aynı zamanda kendi iç işleyişlerinde de demokratik ilkelere bağlı olmalarını önermektedir. Bu çerçevede; karar alma süreçlerine üye katılımı, liderliğin seçimle belirlenmesi ve kurumsal çoğulculuğun güvence altına alınması gibi uygulamalar öne çıkmaktadır.

CHP Tüzüğü'nde, partinin “çağdaş demokratik sol” ilkelerine bağlı olduğu belirtilmekte ve demokratik değerlere vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte, parti içi karar alma süreçlerinde üyelerin etkili katılımını sağlayacak mekanizmalar ve aday belirleme süreçlerinin şeffaflığını düzenleyen açık normatif yapılar tüzükte sınırlı düzeydedir. Dolayısıyla, demokrasi ilkesiyle ilişkili düzenlemeler genel prensipler düzeyinde yer almakla birlikte, uygulamaya yönelik yapısal eksiklikler nedeniyle bu başlık da kısmi uyum kapsamında değerlendirilmektedir.

Cinsiyet eşitliği, Komisyon'un demokratik temsilin ayrılmaz bir parçası olarak tanımladığı ilkeler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, siyasi partilerin cinsiyet dengesini sağlamak amacıyla pozitif ayrımcılık uygulamaları geliştirmesi, iyi uygulama örnekleri arasında sayılmaktadır. Komisyon, kadın ve erkeklerin eşit temsiline ulaşmak için kota uygulamalarının benimsenmesini, siyasi partilerin demokratik meşruiyetine katkı sağlayan önemli bir araç olarak değerlendirmektedir.

CHP Tüzüğü'nün 56. maddesinde, cinsiyet eşitliği ilkesine doğrudan atıf yapılmakta; kadınların ve gençlerin karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlamak amacıyla yüzde elli cinsiyet kotası öngörülmektedir. Bu düzenleme, milletvekilliği, belediye meclisi üyeliği, parti meclisi, yüksek disiplin kurulu ile il ve ilçe yönetim kurulları gibi organlara yönelik seçim süreçlerinde açıkça uygulanmaktadır. Bu nedenle CHP Tüzüğü, cinsiyet eşitliği başlığında Venedik Komisyonu'nun ilgili ilkeleriyle tam uyum göstermektedir.

Şeffaflık ve açıklık, Venedik Komisyonu'nun siyasi partilerin demokratik hesap verebilirliğini sağlayan temel ilkeler arasında değerlendirdiği unsurlardır. Özellikle finansal işlemler, aday belirleme süreçleri ve parti içi yönetim mekanizmalarının kamuya açık olması gerektiği vurgulanmaktadır. CHP Tüzüğü'nde mali denetim ve iç kontrol mekanizmalarına dair bazı genel düzenlemeler yer almakta; ancak uygulamaya yönelik şeffaflık ilkeleri bağlamında kurumsal yapılar yeterince ayrıntılandırılmamaktadır. Parti mali kaynaklarının kamuya açıklanması, aday belirleme süreçlerinin şeffaf işletilmesi ve üyelerin bilgiye erişim hakkı gibi konular tüzükte açık normatif bir düzenlemeye kavuşmamıştır. Bu nedenle, şeffaflık ve açıklık başlığı altında CHP Tüzüğü'nün uyumu kısmi düzeyde olarak değerlendirilmektedir.

3.2.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

Venedik Komisyonu, siyasi partilere üyeliğin bireyin özgür iradesine dayanması gerektiğini ve bu sürecin açık, ayrımcılıktan uzak ve şeffaf kriterlere dayalı olarak işletilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede üyelik prosedürleri, demokratik katılımın temel başlangıç noktalarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü'nde, üyeliğe ilişkin düzenlemeler açık ve sistematik biçimde tanımlanmıştır. Parti üyeliği gönüllülük esasına dayanmakta ve başvuru süreci net prosedürlerle şekillendirilmektedir. Tüzükte üyelik başvurusu, kabul koşulları ile üyelerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin çerçeve açıkça çizilmiştir. Bununla birlikte, bazı karar süreçlerinin üst yönetimlerin takdir yetkisine bırakılmış olması, üyelik sürecinin şeffaflığı ve öngörülebilirliği açısından sınırlı bir görünüm sergilemektedir. Bu nedenle, bu başlık kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmektedir.

Siyasi partilerin teşkilat yapısı, demokratik işleyişin sürdürülebilirliği açısından merkezi öneme sahiptir. Venedik Komisyonu, siyasi partilerin yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde açıkça tanımlanmış, görev ve yetkileri ayrıştırmış bir örgütlenme modeli benimsemelerini önermektedir.

CHP Tüzüğü, bu ilke doğrultusunda kapsamlı bir teşkilatlanma düzenlemesi içermektedir. Parti yapısı, mahalle birimlerinden başlayarak ilçe, il ve genel merkez düzeyine kadar uzanan çok katmanlı bir örgütlenme yapısına sahiptir. Her düzeydeki yönetim organlarının görev, yetki ve sorumlulukları ayrıntılı şekilde tanımlanmış,

kurumsal süreklilik ve hesap verebilirlik gözetilmiştir. Bu bağlamda CHP'nin teşkilat yapısının, Venedik Komisyonu'nun önerdiği normlarla tam uyumlu olduğu söylenebilir.

3.2.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin finansman kaynaklarının açık, yasal, izlenebilir ve kamuoyuna raporlanabilir nitelikte olması gerektiğini vurgulamaktadır. Komisyon, parti gelirlerinin üyelik aidatları, kamu yardımları ve meşru özel bağışlarla sınırlandırılmasını önermektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, partinin mali kaynaklarını açık bir şekilde tanımlamaktadır. Tüzükte üyelik aidatları, bağışlar, mal varlıklarından elde edilen gelirler ve Hazine yardımları gibi çeşitli finansman kaynakları yer almaktadır. Bu düzenlemeler, partinin mali yapısının yasal bir çerçevede çeşitlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak söz konusu gelirlerin kamuoyuna hangi yöntemlerle ve ne sıklıkta raporlandığına ilişkin açık hükümler bulunmamaktadır. Bu durum, şeffaflık açısından belirli eksiklikleri beraberinde getirmekte olup bu başlık altında kısmi uyum düzeyinin söz konusu olduğu değerlendirilmektedir.

Komisyon, siyasi partilerin gizli ya da yasa dışı yollarla sağlanan mali yardımları kabul etmemesi gerektiğini ve özellikle seçim harcama limitlerine titizlikle uyulmasını şart koşturmaktadır. CHP Tüzüğü'nde bağışlara ilişkin genel düzenlemeler yer almakla birlikte, bağış üst sınırları, yasaklı kaynak türleri ya da sınırlı finansman kanallarına dair ayrıntılı düzenlemeler bulunmamaktadır. Finansal etik ilkelerine atıfta bulunulmakla birlikte, riskli kaynaklardan sağlanabilecek fonların önlenmesine yönelik kurumsal önlemler ve yaptırımlar açıkça tanımlanmamıştır. Bu durum, kayıt dışı finansman riskleri ve çıkar çatışmalarına karşı tüzüğün koruyuculuğunu zayıflatmakta; bu bağlamda uyum düzeyinin düşük olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin mali hesaplarının ulusal düzeyde denetimini ve yerel-bölgesel düzeylerde de gözetimini sağlayan mekanizmaların parti tüzüklerinde yer alması gerektiğini, özellikle finansman süreçlerinde kamuya hesap verebilirliğin güvence altına alınmasını önermektedir.

CHP Tüzüğü, bu ilkeye ilişkin olarak genel merkez düzeyinde hesap denetimi mekanizmalarını içermektedir. Tüzüğün 79. maddesi uyarınca, genel merkezin kesin hesabı kurultay tarafından; il ve ilçe teşkilatlarının hesapları ise ilgili kongreler tarafından

incelenip karara bağlanmaktadır. Parti bütçesinin hazırlanması, gelir ve gider işlemlerinin yürütülmesi ve kesin hesabın oluşturulması, Hesap Yönetmeliği çerçevesinde tanımlanmıştır. Ayrıca, kesin hesapların Anayasa Mahkemesi'ne ve bilgi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesi, Merkez Yönetim Kurulu'nun sorumluluğundadır. Ancak, iç denetim organlarının bağımsızlığına, denetimin kapsamına ve sonuçların kamuoyuna açıklanmasına yönelik düzenlemelerin sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, düzenli raporlama ve şeffaflık ilkelerinin nasıl uygulanacağına ilişkin açık mekanizmaların eksikliği de dikkat çekmektedir. Bu nedenlerle, ilgili başlık kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmektedir.

3.2.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele Ve Şeffaflık Mekanizmaları

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin ideolojik yönelimlerini, hedeflerini ve kamuoyuna sunacakları politikaları açık ve şeffaf bir şekilde ortaya koyan bir program aracılığıyla kamuoyu önünde faaliyet göstermeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu program, partinin siyasi kimliğini ve topluma yönelik taahhütlerini yansıtmalıdır.

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, partinin temel felsefesini “demokratik sol” değerler temelinde tanımlamakta ve toplumsal eşitlik, laiklik, sosyal adalet gibi ilkeleri ön plana çıkarmaktadır. Tüzüğün giriş hükümleri ve genel ilkeler bölümlerinde CHP'nin siyasal programına ilişkin açık ve net ifadeler yer verilmiştir. Bu yönüyle, parti programı Venedik Komisyonu'nun öngördüğü normatif yapıyla tam bir uyum göstermektedir.

Seçim dönemlerine hazırlık, siyasi partilerin örgütsel kapasitesinin yanı sıra stratejik planlama yeterliliklerini de yansıtmaktadır. Venedik Komisyonu, bu aşamada kampanya planlaması, aday belirleme öncesi değerlendirme süreçleri ve seçmenle kurulan iletişimin partinin kurumsal yapısı içinde yer almasını önermektedir. Ancak CHP Tüzüğü, seçim hazırlıklarına ilişkin düzenlemeleri sınırlı düzeyde içermektedir. Parti örgütlerinin seçim sürecinde aktif rol oynayacağı genel ifadelerle belirtilmiş olmakla birlikte, stratejik iletişim planları, seçime yönelik ön hazırlık mekanizmaları ve kurumsal koordinasyona dair somut düzenlemelere rastlanmamaktadır. Bu durum, ilgili başlıkta kısmi uyum düzeyinde bir görünüm ortaya koymaktadır.

Demokratik temsilin önemli bir boyutunu oluşturan seçim süreçlerinde, aday belirleme ve kampanya yürütme mekanizmalarının şeffaf, çoğulcu ve katılımcı esaslara dayanması gerektiği Venedik Komisyonu tarafından vurgulanmaktadır. CHP Tüzüğü, aday

belirleme süreçlerinde ön seçim, merkez yoklaması ve eğilim yoklaması gibi farklı yöntemlere yer vermektedir. Ancak hangi yöntemin ne zaman uygulanacağı hususu büyük oranda parti üst organlarının takdirine bırakılmıştır. Bu durum, üye katılımını sınırlayarak karar alma süreçlerinin öngörülebilirliğini azaltmakta; aynı zamanda parti içi demokrasinin kurumsal olarak tesisini zorlaştırmaktadır. Seçim kampanyalarının yürütülmesine ilişkin düzenlemeler de genel nitelikte olup, şeffaflık ve hesap verebilirliğe yönelik uygulama hükümleri yetersizdir. Dolayısıyla bu başlıkta da kısmi uyum düzeyinden söz etmek mümkündür. CHP Tüzüğü, demokratik değerlere, insan haklarına bağlılığa, üyelik hakkına ve ayrımcılık yasağına ilişkin hükümleriyle Venedik Komisyonu ilkeleriyle önemli ölçüde örtüşmektedir. Parti, hukukun üstünlüğü ve temel haklar açısından sağlam bir normatif zemin sunmakta ve Avrupa'daki demokratik partilerle yapısal benzerlik göstermektedir.

Venedik Komisyonu'nun İyi Uygulamalar Kodu'nda, siyasi yolsuzluk açıkça bir suç kategorisi olarak tanımlanmakta; bu çerçevede siyasi partilerin önleyici düzenlemeler geliştirmesi gerektiği ifade edilmektedir. Söz konusu kod, siyasi partilerin kurumsal etik kurallar oluşturmalarını, üyeleri için bağlayıcı davranış standartları belirlemesini ve özellikle kamu görevinde bulunan parti mensuplarının partiden kurumsal olarak bağımsız hareket etmelerini güvence altına almasını önermektedir. Ayrıca, siyasi yolsuzluğun yalnızca bir hukuki sorun değil, aynı zamanda vatandaşların siyasi partilere ve temsil mekanizmalarına duyduğu güveni zedeleyen yapısal bir tehdit olduğuna işaret edilmekte; bu nedenle siyasi partilerin yolsuzlukla mücadeleyi kurumsal düzeyde ele almasının demokratik sistemin sürdürülebilirliği açısından zorunlu olduğu vurgulanmaktadır.

CHP Tüzüğü'nün 33. maddesinde, "Etik Kurulu" başlığı altında oluşturulan kurumsal yapı, parti içi davranışların denetimi açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. Etik Kurulunun varlığı, yolsuzlukla mücadele kapsamında kurumsal bir potansiyel sunmaktadır. Tüzükte ayrıca, parti üyelerinin dürüstlük, kamu kaynaklarının korunması ve toplumsal yararın gözetilmesi yönündeki sorumluluklarına açıkça yer verilmektedir. Bununla birlikte, "siyasi yolsuzluk" kavramı doğrudan bir suç olarak tanımlanmamış ve bu tür ihlallere ilişkin yaptırımları içeren detaylı usuller tüzükte yer almamaktadır. Etik ilkelere dair hükümlerin bulunması, CHP'yi bu konuda diğer bazı partilere kıyasla daha sistematik bir noktaya taşımaktadır. Ancak, bu düzenlemelerin uygulamaya yönelik güvenceler, denetim süreçlerinin kapsamı ve kamuya açıklık gibi unsurlar bakımından

yeterince geliştirilmemiş olduğu görülmektedir. Bu nedenle söz konusu başlık, Venedik Komisyonu'nun iyi uygulama kriterleri açısından yalnızca kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmektedir.

3.3. Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

Milliyetçi Hareket Partisi, 1969 yılında Alparslan Türkeş liderliğinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'nin dönüşümüyle kurulmuştur. MHP, Türk milliyetçiliği ideolojisi dahilinde olup, "dokuz ışık" doktrini çerçevesinde şekillenen milliyetçi-muhafazakâr bir çizgide kurumsallaşarak Türk siyasal hayatının bir parçası olmuştur (Çaha, 2001).

1970'li yıllarda Türkiye'deki siyasi kutuplaşma ortamında etkin bir konuma gelen MHP, özellikle Ülkü Ocakları üzerinden gençlik yapılanmalarıyla dikkat çekmiştir. 1980 darbesi sonrası faaliyetleri durdurulmuş, ancak 1983'te *Milliyetçi Çalışma Partisi* (MÇP) adıyla yeniden siyaset sahnesine dönmüş ve 1993 yılında tekrar MHP adını almıştır (Bila, 2002). 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda, Milliyetçi Hareket Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 50 sandalye elde ederek yasama döneminde temsil hakkı kazanmıştır (YSK, 2023).

Bu başlık altında, MHP Tüzüğü'nün örgütlenme yapısı, iç işleyişi, finansal düzenlemeleri, üyelik esasları ve seçim süreçlerine ilişkin hükümleri, Venedik Komisyonu'nun şeffaflık, katılımcılık, eşitlik ve hukukun üstünlüğü ilkeleri ekseninde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, partinin normatif düzenlemelerinin evrensel demokratik standartlarla ne derece örtüştüğünü ortaya koymayı hedeflemektedir.

3.3.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Öne Çıkan Hususlar

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin belirli, hiyerarşik ve çok düzeyli bir örgütlenme yapısına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yapı, partinin yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde faaliyet göstermesini ve demokratik işleyişi sağlayacak organların açıkça tanımlanmasını amaçlamaktadır. Siyasi partilere üyelik ve parti kurma hakkı, bireylerin özgür iradesine dayanmalıdır. Bu hak, sınırlayıcı, keyfi veya ayrımcı uygulamalara tabi olmaksızın kullanılabilir.

MHP Tüzüğü'nde bu ilkeye doğrudan karşılık gelen düzenlemeler 13. ve 14. maddelerde yer almaktadır. Söz konusu maddeler, partinin teşkilat yapısını ayrıntılı biçimde ortaya koymakta; il, ilçe, belde ve genel merkez düzeyinde yapılandırılmış bir örgütsel sistem tanımlamaktadır. Her bir düzeydeki teşkilat birimlerinin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu durum, partinin Komisyon'un öngördüğü örgütsel şemaya tam uyum sağladığını göstermektedir.

MHP Tüzüğü'nde örgütlenme özgürlüğüne doğrudan yer verilen bir yapıdan söz edilmemekle birlikte, 117. madde gibi genel hükümler kapsamında belirli özgürlüklerin Siyasi Partiler Kanununa atıfla korunmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak tüzükte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne veya örgütlenme hakkına dair normatif güvencelere yer verilmediği ve üye kabulü, üyelikten çıkarma gibi kritik alanlarda parti içi takdir yetkisinin geniş olduğu dikkate alındığında, örgütlenme özgürlüğü açısından bir kısmı uyum durumunun söz konusu olduğu söylenebilir.

3.3.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Venedik Komisyonu tarafından geliştirilen “Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu”, siyasi partilerin demokratik sistem içerisindeki konumunu düzenleyen temel normatif ilkeleri ortaya koymaktadır. Bu ilkeler, yalnızca anayasal çerçevede biçimsel bir uygunluk sağlamayı değil, aynı zamanda siyasi partilerin demokratik değerlere kurumsal düzeyde ne ölçüde uyum sağladığını değerlendirmek açısından da önemli bir referans noktası sunmaktadır. Bu bağlamda, siyasi partilerin faaliyetlerini ulusal anayasa, insan hakları belgeleri ve uluslararası normlarla uyumlu şekilde yürütmeleri zorunlu görülmektedir.

Ayrıca söz konusu kod, parti içi yapıların katılımcı, çoğulcu ve hesap verebilir mekanizmalarla düzenlenmesi gerektiğini vurgulamakta; bu yolla örgütsel düzeyde demokratikleşmenin sağlanmasını hedeflemektedir. Aynı şekilde, siyasi partilerin tüm üyelerine cinsiyet, etnik köken, inanç, dil ya da sosyal statü farkı gözetmeksizin eşit hak ve fırsatlar tanımları, temel bir yükümlülük olarak ortaya konulmaktadır. Kod, parti içi karar alma süreçlerinin, mali işlemlerin ve yönetsel faaliyetlerin kamuoyuna açık biçimde yürütülmesi gerektiği vurgulanmakta; böylelikle demokratik hesap verebilirliğin kurumsal olarak güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu ilkeler, yalnızca tüzüksel düzeyde yer verilen formel düzenlemeler olarak değil; aynı zamanda siyasi partilerin toplumsal meşruiyetlerini güçlendiren, yönetim kapasitelerini belirleyen ve demokratik siyasal kültürün kurumsal temellerini oluşturan yapısal göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, söz konusu ilkeler çerçevesinde yapılan analizler, bir siyasi partinin sadece hukuki statüsünü değil, aynı zamanda demokratik olgunluk düzeyini de ortaya koymaktadır.

MHP Tüzüğü'nde bu çerçeveye yönelik olarak 1. madde ile 117. madde arasında bir referans ilişkisi kurulmuştur. 117. madde, tüzükte açıkça düzenlenmeyen hususlarda “genel hukuk ilkelerinin” uygulanacağına işaret etmektedir. Ayrıca tüzüğün giriş kısmında anayasal değerlere, Siyasi Partiler Kanunu ile Seçim Kanununa bağlılık vurgulanmakta, AİHS ve AİHM içtihatlarına doğrudan bir atıf yapılmamaktadır. Bu durum tüzüğün ulusal düzeydeki hukuka bağlı uluslararası hukukla ilişkilendirilememesi nedeniyle bu başlıkta kısmi uyum düzeyinde bir yapı ortaya koymaktadır.

MHP Tüzüğü'nün giriş bölümü ile 1. ve 117. maddeleri, partinin faaliyetlerinde hukuki sınırların gözetileceğini ve yasal düzenlemelere uyulacağını belirtmektedir. Ancak bu düzenlemeler çoğunlukla genel nitelikte olup, doğrudan anayasal ilkelere veya insan haklarına dayanan bir bağlayıcılıkla güçlendirilmemiştir. Bu nedenle, hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılık normatif düzeyde mevcuttur ancak uygulama araçları açısından kısmi uyum söz konusudur.

MHP Tüzüğü'nde demokratik değerlerin genel olarak benimsendiği ifade edilse de, iç demokrasiye ilişkin uygulama mekanizmaları yeterince detaylandırılmamıştır. Özellikle aday belirleme ve parti içi karar alma süreçlerinde üyelerin katılımına dair açık ve sistematik hükümler sınırlıdır. Bu durum, demokratik işleyişin normatif düzeyde kabul gördüğünü ancak kurumsal düzeyde yapılandırılmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu başlık da kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmektedir.

MHP Tüzüğü, üyeler arasında ayırım gözetilmeyeceğini genel ifadelerle belirtmekte, ancak kadınlar, gençler veya engelliler gibi özel grupların temsiline yönelik pozitif düzenlemeler içermemektedir. Cinsiyet kotası, eşit temsil ilkesi veya karar organlarında çeşitliliği artıracak yapılar tüzükte bulunmamaktadır. Bu nedenle eşit muamele ilkesi bakımından da kısmi uyum düzeyi tespit edilmiştir.

MHP Tüzüğü'nde mali işlemlere dair bazı düzenlemeler yer alsa da, karar alma süreçlerinin şeffaflığı, üyelerin bilgiye erişimi ve mali raporların kamuoyuyla

paylaşılması gibi alanlarda açık hükümler bulunmamaktadır. Denetim mekanizmalarının parti içi denetimle sınırlı kaldığı, bağımsız denetime veya dış kamu denetimine ilişkin tüzüksel düzenlemelerin sınırlı düzeyde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, şeffaflık ve açıklık ilkesi bakımından da kısmi uyum durumu mevcuttur.

3.3.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

Siyasi partilerin çok düzeyli ve işlevsel bir teşkilat yapısı içinde faaliyet göstermesi, Venedik Komisyonu'nun iç yapılanmalara dair temel önerilerindendir. Teşkilat yapısının açıkça tanımlanması, görev ve yetki dağılımının belirgin olması bu bağlamda önemlidir. Komisyon, siyasi partilere üyeliğin bireysel iradeye dayalı, gönüllülük esasına uygun ve ayrımcılıktan uzak şekilde tanımlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu çerçevede, üyelik koşullarının açıkça belirlenmesi ve üyelerin haklarının korunması önem arz etmektedir. MHP Tüzüğü'nün, 13. ve 14. maddelerde, partinin teşkilatlanması il, ilçe, belde ve genel merkez düzeyinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Parti organlarının yapısı, görevleri ve işleyişine dair hükümler açık ve sistematik şekilde ifade edilmiştir. Bu yapı, parti içinde dikey ve hiyerarşik bir düzenin yerleştiğini ve Komisyon'un önerileriyle örtüştüğünü göstermektedir.

MHP Tüzüğü'nde üyelik, belirli kurallar ve disiplin çerçevesi içinde tanımlanmıştır. Başvuruların kabulü ve üyeliğin sona ermesine ilişkin kararlar, parti organlarının yetkisindedir. Ancak üyelik sürecinde parti organlarına geniş takdir yetkisi tanınmış olması, şeffaflık ve öngörülebilirlik açısından eleştiriye açık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle, üyelik başlığı kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmiştir.

3.3.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin finansman kaynaklarının açık, yasal, izlenebilir ve kamuoyuna raporlanabilir olmasını bir demokratik zorunluluk olarak tanımlar. Parti gelirlerinin üyelik aidatları, kamu yardımları ve meşru özel katkılarla sınırlandırılması tavsiye edilmekte ve yabancı fonlar, büyük ölçekli özel bağışlar ve anonim yardımlar konusunda net yasal sınırlar öngörülmesini önermektedir. Komisyon, siyasi partilerin mali işlemlerinin bağımsız kurumlarca ve iç denetim mekanizmaları aracılığıyla düzenli olarak denetlenmesini, ayrıca bu denetim sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılmasını şart koşar.

MHP Tüzüğü'nde parti gelir kaynakları genel hatlarıyla tanımlanmıştır. Bu kaynaklar arasında üyelik aidatları, bağışlar, yayın satış gelirleri, parti tarafından düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyetlerden elde edilecek gelirler, taşınmaz gelirleri ve devlet yardımları gibi kalemler yer almaktadır. Tüzükte partinin gelirlerinin amacına aykırı olamayacağı, üye aidatlarının Siyasi Partiler Kanununa uygun olarak belirlenebileceği, milletvekili aidatlarının yıllık tutarı milletvekili maaşının net bir aylığını geçemeyeceği hususları belirtilmiştir. Ancak bu kaynakların nasıl kullanılacağı, hangi mekanizmalarla kamuya raporlanacağı gibi şeffaflık unsurları detaylandırılmamıştır. Tüzükte yer alan mali kaynak tanımı normatif düzeyde yeterli görünse de, uygulama düzeyi düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle bu başlık kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmektedir.

MHP Tüzüğü'nde bağışlara dair sınırlamalar detaylı olarak ele alınmıştır. Yüksek meblağlı katkıların sınırlandırılması, yabancı kaynaklardan fon alımının yasaklanması veya belirli kişi ve kurumların bağış yapmasının engellenmesi gibi düzenlemelere doğrudan yer verilmektedir. Bu durum, partinin dış finansal etkilere açık hale gelme riskini ortadan kaldırmakta olup Kod ile finansman kısıtlamaları açısından tam uyum tespiti yapılmıştır.

MHP Tüzüğü'nde, partinin yıllık mali tablolarının Anayasa Mahkemesi denetimine tabi tutulacağı ve bu tabloların partinin resmî internet sitesinde yayımlanacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca, mali denetim süreçlerinden sorumlu parti organlarına ilişkin genel tanımlamalara yer verilmiştir. Ancak, söz konusu denetim organlarının kurumsal bağımsızlığı, görev ve yetki kapsamı ile denetim sonuçlarının kamuoyuna raporlanma usulleri tüzükte ayrıntılı biçimde düzenlenmemiştir. Bu durum, mali şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin uygulama güvenceleri açısından belirli boşluklara işaret etmektedir.

3.3.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele Ve Şeffaflık Mekanizmaları

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin ideolojik yönelimlerini ve topluma sundukları politik vizyonu açık bir program aracılığıyla ifade etmelerini demokratik meşruiyetin vazgeçilmez bir unsuru olarak tanımlar. Seçim dönemlerine yönelik hazırlık süreçlerinin şeffaf, planlı ve örgütlü biçimde yürütülmesi gerektiğini; bu süreçlerin tüzükle güvence altına alınmasını önermektedir.

Demokratik bir siyasi yapının temel göstergelerinden biri, aday belirleme süreçlerinin katılımcı ve şeffaf biçimde yürütülmesidir. Venedik Komisyonu, parti üyelerinin bu sürece doğrudan katılımını önerirken, seçmenlerin de sürece güven duymasını sağlayacak mekanizmaların kurulmasını tavsiye etmektedir.

MHP Tüzüğü'nün giriş kısmında ve temel ilkelerinde, partinin milliyetçilik esasına dayanan siyasal duruşu açık bir şekilde ortaya konmuştur. Parti, “millî ve manevi değerlere” dayanan bir yönetim anlayışını benimsediğini vurgulamakta ve program düzeyinde kendini tanımlamaktadır. Bu bağlamda, siyasi programın varlığı ve açıklığı bakımından MHP Tüzüğü ile Komisyon'un ilkeleri arasında tam uyum olduğu söylenebilir.

MHP Tüzüğü'nde seçim hazırlık süreçlerine ilişkin düzenlemeler oldukça sınırlı düzeydedir. Parti organlarının seçim dönemlerinde nasıl hareket edeceğine ilişkin genel görev tanımları bulunsa da, kampanya hazırlıkları, siyasi iletişim stratejileri veya aday belirleme öncesi platformlara ilişkin yapılar detaylandırılmamıştır. Bu nedenle, bu başlık kısmi uyum düzeyinde değerlendirilmektedir.

MHP Tüzüğü'nde aday belirleme yöntemleri ve seçim süreci, genel ilkeler düzeyinde açıklanmıştır. Aday belirlemede üyelerin katılımını zorunlu kılan ön seçim gibi demokratik mekanizmalara da yer verilmiştir. Ancak, hangi seçim çevresinde, hangi aday tespiti yönteminin uygulanacağına Merkez Yönetim Kurulunun karar vereceği belirtilmiştir. Bu durum, aday listelerinin büyük oranda merkez yönetiminin takdiriyle oluşturulmasına yol açmakta ve bu da parti içi katılım mekanizmalarını sınırlamaktadır. Bu nedenle, seçim süreçlerine ilişkin düzenlemeler bakımından yalnızca kısmi düzeyde bir uyumdan söz edilebilir.

MHP Tüzüğü'nde, “Siyasi Etik Kurulu” başlıklı 59. maddesinde; Genel Merkezde, teşkilat görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken davranış ilkelerini belirlemek, teşkilatlarda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak üzere Genel Başkan'a bağlı “Siyasi Etik Kurulu” kurulabileceği belirtilerek, Kurulun görev ve yetkileri ile çalışma usul ve esasları yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. 2022 yılında yürürlüğe giren yönetmelik ile oluşturulan bu kurumsal yapı, parti içi davranışların denetimi açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Hukuka saygı, dürüstlük, tarafsızlık, bağımsızlık, eşitlik, şeffaflık, çıkar çatışması, saygı ve liyakatı etik davranış ilkeleri olarak benimseyerek, parti teşkilatının etik kültürünü güçlendirmek

amaçlanmıştır. Bununla birlikte, parti tüzüğünde “siyasi yolsuzluk” kavramı doğrudan bir suç olarak tanımlanmamış olduğundan siyasi yolsuzluk durumunda ne gibi yaptırımlar uygulanacağı da tüzükte yer almamaktadır.

3.4. Saadet Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu’nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

Saadet Partisi, Türkiye’de Milli Görüş hareketinin siyasal temsilcilerinden biri olarak, 20 Temmuz 2001 tarihinde kurulmuştur. Parti, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Fazilet Partisi’nin “gelenekçi” kanadının öncülüğünde, Necmettin Erbakan’ın fikirsel liderliğinde ve Recai Kutan’ın genel başkanlığında siyaset sahnesine çıkmıştır (Özbudun, 2006). Saadet Partisi, kuruluşundan itibaren Milli Görüş’ün temel ilkeleri olan ahlaki ve manevi kalkınma, adalet, bağımsız ekonomi politikaları ve İslam dünyasıyla dayanışma gibi hedefleri programında korumuştur (Yılmaz, 2018).

İdeolojik olarak İslamcı-muhafazakâr bir çizgide yer alan Saadet Partisi, Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde milli ve manevi değerlerin korunmasını öncelikli siyasal ilke olarak görmektedir. Parti, ekonomik bağımsızlık ve adil paylaşım hedefleri doğrultusunda “Adil Düzen” adını verdiği özgün bir ekonomi modeli savunmaktadır (Köktaş, 2015).

14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda, Saadet Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 10 sandalye kazanarak yasama faaliyetlerinde temsil edilme hakkı elde etmiştir. (YSK, 2023).

Saadet Partisi’nin normatif belgelerinde yer alan örgütlenme yapısı, üyelik esasları, demokratik katılım mekanizmaları, mali şeffaflık düzenlemeleri ve seçim süreçleri, Komisyonun belirlediği demokratik ilkeler temelinde incelenmiştir. Venedik Komisyonu’nun öngördüğü standartlar, siyasi partilerin sadece hukuk çerçevesinde değil, aynı zamanda hesap verebilirlik, eşitlik ve demokratik işleyiş ilkeleri doğrultusunda yapılanmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede Saadet Partisi Tüzüğü, metinsel düzenlemeleri üzerinden yapısal ve işlevsel olarak değerlendirilmiş; partinin demokratik normlarla ne ölçüde örtüştüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.4.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Öne Çıkan Hususlar

Siyasi partilerin demokratik işleyişe katkı sunabilmeleri, büyük ölçüde örgütlenme biçimlerinin şeffaf, çok katmanlı ve hukuk devleti ilkeleriyle uyumlu şekilde düzenlenmiş olmasına bağlıdır. Venedik Komisyonu'nun “Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu” (2009), siyasi partilerin yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde kademeli ve tanımlı bir örgüt yapısına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yapı yalnızca organizasyonel işleyiş açısından değil, aynı zamanda demokratik katılım, hesap verebilirlik ve kurumsal denge mekanizmalarının işlerliği bakımından da temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Saadet Partisi Tüzüğü, örgütlenme yapısını açık, sistematik ve çok düzeyli biçimde ortaya koymaktadır. Tüzüğün ilgili maddelerinde; belde, ilçe, il ve genel merkez düzeyinde örgütlerin kurulacağı açıkça belirtilmiş, her düzeydeki organların oluşum biçimi, görev, yetki ve sorumluluk alanları ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Parti teşkilatlanmasının nasıl yapılacağı, örgüt birimleri arasında nasıl bir hiyerarşi olacağı ve bu birimlerin birbirleriyle ilişkileri tüzükte net kurallara bağlanmıştır. Bu durum, örgüt yapısının sadece şeklen değil, aynı zamanda işlevsel olarak da demokratik ilkelere dayalı biçimde kurgulandığını göstermektedir.

Öte yandan tüzükte, örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayıcı herhangi bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Parti üyelerinin örgütlenme hakkını kullanmalarını sınırlayan doğrudan ya da dolaylı hükümler bulunmamaktadır. Bu da, bireylerin siyasi katılım hakkını kullanmalarına imkân tanıyan anayasal ve uluslararası normlarla örtüşmektedir. Parti, örgütlenmesini 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda öngörülen çerçevede gerçekleştirmekte; yasal düzenlemelere uygunluğu bakımından da bir çelişki içermemektedir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Saadet Partisi'nin örgütlenme ve kuruluş esasları açısından Venedik Komisyonu'nun belirlediği ilkelerle tam uyum gösterdiği sonucuna varılabilir. Parti, gerek örgütlenme modeli gerekse özgürlükçü yaklaşımı bakımından ulusal mevzuat ve uluslararası standartlarla örtüşen bir kurumsal yapıya sahiptir. Tüzükte yer alan bu düzenlemeler, partinin demokratik bir zeminde faaliyet göstermesi bakımından olumlu bir örnek teşkil etmektedir.

3.4.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Siyasi partiler, yalnızca örgütsel yapılar ve seçim süreçlerinde aktif rol oynayan aktörler olarak değil, aynı zamanda demokratik değerlerin taşıyıcısı ve hukuk devleti ilkelerinin savunucusu olarak da önemli bir işlev görmektedirler. Bu bağlamda Venedik Komisyonu tarafından geliştirilen “Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu”, siyasi partilerin faaliyetlerini yürütürken hukukun üstünlüğü, demokrasi, eşit muamele, şeffaflık ve açıklık gibi temel ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ilkeler, partilerin yalnızca normatif belgelerinde beyan edilmesiyle değil, aynı zamanda iç işleyişlerinde, karar alma süreçlerinde ve kamuya yönelik uygulamalarında da hayata geçirilmesi gereken yapısal unsurlar olarak kabul edilmektedir.

Saadet Partisi Tüzüğü incelendiğinde, söz konusu temel ilkelere normatif düzeyde yer verildiği görülmektedir. Tüzüğün başlangıç bölümlerinde partinin, demokratik yönetim anlayışını benimsediği, hukuk devleti ilkesine bağlı olduğu ve tüm yurttaşlara eşit mesafede yaklaşmayı taahhüt ettiği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ndeki kıstaslar ile sosyal adaletin sağlanması, insan haklarına saygı ve çoğulcu demokrasinin güçlendirilmesi gibi ilkelere vurgu yapılmakta, bu yönüyle Venedik Komisyonu’nun öngördüğü değerlerle yüksek düzeyde örtüşen beyanlarda bulunmaktadır.

Bununla birlikte, söz konusu ilkelere dair somut ve kurumsallaşmış mekanizmaların tüzükte ayrıntılı şekilde tanımlanmadığı dikkat çekmektedir. Örneğin, parti içi karar alma süreçlerinin nasıl şeffaf biçimde yürütüleceğine, parti üyelerinin bu süreçlere ne ölçüde katılım gösterebileceğine ya da kararların kamuoyuna nasıl açıklanacağına ilişkin işleyişe dair hükümler genel ifadelerle sınırlı tutulmuştur. Aynı şekilde, eşit muamele ilkesine bağlılık tüzükte temel bir değer olarak yer almasına rağmen, dezavantajlı grupların (örneğin kadınlar, gençler, engelliler) karar alma mekanizmalarına etkin katılımını sağlayacak pozitif ayrımcılık politikalarına veya kota uygulamalarına dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Şeffaflık ve açıklık ilkeleri açısından da benzer sınırlılıklar mevcuttur. Parti yönetim organlarının faaliyetlerine, mali raporlamalara ya da toplantı kararlarına ilişkin kamuya yönelik açıklama usulleri tüzükte belirli bir sistematığa bağlanmamış; bu durum kamu denetimine açık, hesap verebilir bir yapı kurulmasını zorlaştırmaktadır. Bu tür eksiklikler, parti tüzüğünün Venedik Komisyonu’nun öngördüğü normatif ilkeleri benimsemesine

rağmen, bu ilkeleri kurumsal güvencelere bağlama ve pratikte işletme düzeyinde yetersizlikler içerdiğini göstermektedir.

Saadet Partisi Tüzüğü, “Siyasi Partiler İçin Rehber İlkeler” başlığı altında yer alan hukukun üstünlüğü, demokrasi, eşitlik, şeffaflık ve açıklık gibi temel normatif değerlere beyan düzeyinde bağlılık sergilemektedir. Ancak bu değerlerin uygulanabilirliğini sağlayacak kurumsal mekanizmaların tüzüksel çerçevede yeterince açık ve sistematik biçimde tanımlanmamış olması nedeniyle bu başlık altında kısmi uyum düzeyinden söz etmek mümkündür. İyi uygulama örneklerine yaklaşabilmek için partinin iç tüzüğünde, bu ilkelerin uygulama biçimlerine yönelik daha somut ve denetlenebilir düzenlemelere yer verilmesi gerekmektedir.

3.4.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

Siyasi partilerin iç yapılarının demokratik değerlerle uyumlu şekilde kurgulanması, parti içi meşruiyetin ve toplumsal temsilin sağlanabilmesi açısından son derece kritik bir öneme sahiptir. Venedik Komisyonu’nun “İyi Uygulamalar Kodu”nda da vurgulandığı üzere, siyasi partiler yalnızca seçim dönemlerinde faaliyet gösteren oluşumlar değil; aynı zamanda sürekli işleyen, katılımcılığa ve hesap verebilirliğe dayalı iç mekanizmalara sahip demokratik örgütler olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, parti üyeliğine ilişkin kriterlerin açık, ayrımcılıktan uzak ve demokratik usullerle belirlenmiş olması; iç örgütlenme yapısının ise tabandan tavana temsil ve katılımı garanti altına alacak biçimde tanımlanması beklenmektedir.

Saadet Partisi Tüzüğü incelendiğinde, üyelik sisteminin gönüllülük esasına dayandığı ve başvuru, kabul ile reddetme süreçlerinin belirli esaslara bağlandığı görülmektedir. Tüzükte, partiye üye olma şartlarının açıkça belirtildiği, üyelikten çıkarılma ya da üyeliğin sona erme koşullarının ise genel hukuk ilkelerine dayalı olarak düzenlendiği ifade edilmiştir. Bu durum, üyeliğin belirli prosedürler dâhilinde yürütüldüğünü ve rastlantısallıktan uzaklaştırıldığını göstermesi bakımından olumlu bir yaklaşıma işaret etmektedir. Bununla birlikte, üyelik başvurusunun değerlendirilme kriterlerinin ne şekilde şeffaf biçimde denetlendiğine, itiraz yollarına ya da karar süreçlerinde hangi organların etkili olduğuna ilişkin açıklamalar yetersizdir. Bu eksiklik, üyelik sisteminin öngörülebilirliği ve hesap verebilirliği konusunda sınırlı bir yapı oluşturduğu izlenimini doğurmaktadır.

Partinin iç örgütlenme yapısına ilişkin olarak, tüzükte il, ilçe, belde ve genel merkez düzeyinde örgüt yapılarının tanımlandığı, her bir düzeydeki yönetim organlarının görev, yetki ve sorumluluklarına yer verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kongre sistemine dayalı bir yapılanma kurgusu benimsenmiş, karar alma süreçlerinin belli kurullarca yürütüleceği belirtilmiştir. Ancak bu kurulların ne ölçüde üyelerin katılımıyla oluşturulduğu, seçim süreçlerinin nasıl işlediği ya da aday belirleme usullerinin ne kadar demokratik olduğu konularında ayrıntılı açıklamalar bulunmamaktadır. Üyelerin karar alma süreçlerine etkisini artıracak danışma mekanizmaları, iç denetim organları veya üyelik tabanlı inisiyatifler gibi yapılar tüzükte yer almamaktadır. Dolayısıyla, iç örgütlenmenin genel çerçevesi çizilmiş olmakla birlikte, demokratik işleyişi pekiştirecek kurumsal araçların yetersizliği, parti içi katılımın güçlendirilmesi açısından önemli bir boşluğa işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Saadet Partisi Tüzüğü, üyelik ve iç örgütlenme yapısını genel ilkeler çerçevesinde tanımlamakta ve bu yönüyle temel düzeyde bir kurumsal yapı ortaya koymaktadır. Ancak söz konusu yapıların ne ölçüde demokratik, katılımcı ve şeffaf biçimde işlediği konusunda somut mekanizmalar sunulmadığı için bu başlık altında kısmi uyum düzeyinden söz etmek mümkündür. Venedik Komisyonu’nun iyi uygulama ilkeleri ile tam uyumun sağlanabilmesi için, parti içi demokrasiyi kurumsallaştıran düzenlemelerin artırılması, üyelerin karar alma süreçlerine etkin katılımını temin eden mekanizmaların geliştirilmesi ve şeffaflık ilkelerinin iç yapıya entegre edilmesi gerekmektedir.

3.4.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Siyasi partilerin mali kaynaklarının düzenlenmesi, demokratik sistemlerde hem adil siyasi rekabetin sağlanması hem de şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin işlerlik kazanması açısından temel bir unsurdur. Venedik Komisyonu tarafından hazırlanan “Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulamalar Kodu”, partilerin mali kaynaklarının açık, izlenebilir ve kamu denetimine açık olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, siyasi partilerin gelir kaynaklarının çeşitliliği kadar, bu kaynakların elde edilme yöntemleri, harcamaların türü ve kapsamı ile denetim mekanizmalarının varlığı ve etkinliği de demokratik denetimin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, bağışlara yönelik üst sınırların belirlenmesi, yasadışı ya da kaynağı belirsiz fonların engellenmesi ve bu tür fonların

kullanımına yönelik yaptırımların tüzük düzeyinde açıkça düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Saadet Partisi Tüzüğü incelendiğinde, parti finansmanına ilişkin doğrudan ve dolaylı düzenlemelerin sınırlı olduğu görülmektedir. Tüzüğün 8. maddesi, parti üyelerinin yükümlülükleri kapsamında iki tür aidat öngörmektedir: “üyelik aidatı” ve “Genel Merkez aidatı.” Üyelik aidatının tüm parti üyeleri tarafından ödenmesi zorunlu kılınırken, Genel Merkez aidatı yalnızca Genel İdare Kurulu üyeleri, Yüksek Disiplin Kurulu üyeleri, Parti Kurucuları, milletvekilleri ve seçilmiş Büyük Kongre delegeleri tarafından ödenmektedir. Bu aidatların miktarının ve ödeme şeklinin belirlenmesi yetkisi Genel İdare Kurulu’na verilmiştir.

Bununla birlikte, tüzükte parti gelirlerinin diğer potansiyel kaynakları (bağışlar, hazine yardımı, mal varlıklarından elde edilen gelirler vb.) hakkında herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Ayrıca bu kaynakların nasıl elde edileceğine, harcamaların hangi usul ve esaslarla yapılacağına, mali işlemlerin kamuya açıklanma biçimlerine ya da denetlenme yöntemlerine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda parti maliyesine ilişkin uygulama mekanizmalarının eksik kaldığı ifade edilebilir.

Saadet Partisi Tüzüğü, yalnızca aidat sistemine dayalı sınırlı bir finansal çerçeve sunmakta olup, ulusal ve uluslararası şeffaflık standartları bakımından detaylandırılmış bir düzenleme içermemektedir. Bu yönüyle parti finansmanına ilişkin açıklık ve denetim mekanizmaları açısından normatif düzeyde sınırlı uyum göstermektedir. Seçim harcamalarının kayıt altına alınması, denetlenmesi ve kamuoyuna açıklanmasına ilişkin herhangi bir kurumsal mekanizma da ortaya konmamıştır.

Denetim mekanizmalarına yönelik hükümler genel bir çerçevede ifade edilmiş ve parti hesaplarının nasıl denetleneceğine dair somut ve bağlayıcı prosedürler tüzükte netleştirilmemiştir. İç denetim organlarının bağımsızlığı, denetim kapsamının genişliği ve raporların kamuoyuna açıklanmasına dair bir yapı kurulmamıştır. Bu eksiklikler, hem mali işlemlerin kurumsal düzeyde hesap verebilirliğini azaltmakta hem de kamuoyunun siyasi partilere olan güvenini zedeleyebilecek bir potansiyel taşımaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, Saadet Partisi’nin mali kaynaklara ilişkin tüzüksel düzenlemelerinin, yalnızca temel seviyede yapısal çerçeveyi çizmekle sınırlı kaldığı söylenebilir. Venedik Komisyonu’nun öngördüğü ayrıntılı denetim, şeffaflık ve sınırlama

ilkeleri ile karşılaştırıldığında partinin finansman yapısının ancak kısmi uyum düzeyinde olduğunu ileri sürmek mümkündür. Tam uyumun sağlanabilmesi için, özellikle bağış limitleri, yasaklı kaynaklar, seçim harcamaları ve düzenli kamu raporlamasına dair açık ve uygulamaya dönük düzenlemelerin tüzüğe entegre edilmesi gerekmektedir.

3.4.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele Ve Şeffaflık Mekanizmaları

Siyasi etik ilkeleri, demokratik toplumlarda siyasi partilerin meşruiyetini güçlendiren, kamuya hizmet etme sorumluluğunu pekiştiren ve kamu güvenini sağlayan temel normatif yapılardır. Bu ilkeler, yalnızca etik beyanlar düzeyinde kalmamalı; aynı zamanda kurumsal denetim mekanizmalarıyla desteklenmeli, ihlaller halinde uygulanabilir yaptırımlar içermelidir. Venedik Komisyonu'nun İyi Uygulamalar Kodu'nda da belirtildiği üzere, partilerin etik kurallar belirlemesi, bu kuralları şeffaflık ve hesap verebilirlik çerçevesinde uygulaması ve yolsuzlukla mücadele konusunda aktif ve caydırıcı bir tutum sergilemesi, demokratik işleyişin sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmezdir. Özellikle seçim dönemleri, etik dışı uygulamaların yoğunlaşabileceği kritik zaman dilimleri olduğu için, partilerin seçimlere hazırlık sürecini düzenleyen hükümlerinin hem açık hem de denetlenebilir nitelikte olması gerekmektedir.

Saadet Partisi Tüzüğü incelendiğinde, seçim sürecine ilişkin düzenlemelerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Tüzükte, seçim dönemi faaliyetlerinin genel çerçevesi parti örgütleri aracılığıyla yürütüleceği biçiminde ifade edilmiştir (Saadet Partisi Tüzüğü madde 23, 52 ve 53). Ancak bu ifadeler stratejik planlama, aday belirleme kriterleri, kampanya sürecinde izlenecek etik kurallar ya da finansal raporlama süreçleri gibi somut içeriklerden yoksundur. Seçim hazırlıklarına dair tüzüksel düzenlemeler için; soyut, bağlayıcılığı düşük ve uygulamaya yönelik yeterli açıklığı içermediği şeklinde eleştirilerde bulunmak mümkündür. Bu durum, partinin seçim süreçlerine dair kurumsal kapasitesini değerlendirmede zorluk yaratmakta ve demokratik denetim ilkesiyle tam olarak örtüşmemektedir.

Etik ilkelere ilişkin değerlendirmelerde ise tüzüğün, ahlaki sorumluluk gibi değerleri genel ifadelerle benimsediği, ancak bu değerlerin nasıl korunacağı ve ihlal edildiğinde ne tür yaptırımlar uygulanacağına dair ayrıntılı hükümlerin bulunmadığı dikkat çekmektedir. Parti içerisinde etik ihlalleri denetleyecek bağımsız bir kurul ya da disiplin mekanizması, tüzükte sistematik bir biçimde tanımlanmamıştır. Bu eksiklik, partinin kurumsal etik

kapasitesini sınırlamakta ve etik beyanların yalnızca sembolik düzeyde kalmasına neden olmaktadır.

Yolsuzlukla mücadele konusunda ise Saadet Partisi Tüzüğü'nün en belirgin eksikliklerinden biri, "yolsuzluk" kavramını doğrudan hukuki ya da disipliner bir ihlal biçiminde tanımlamaması ve bu doğrultuda caydırıcı mekanizmalar öngörmemesidir. Yolsuzluğun suç kapsamına alınmadığı, tüzükte bu tür uygulamalara karşı herhangi bir iç kontrol sistemi ya da yaptırım mekanizmasının bulunmadığı görülmektedir. Oysa ki, Venedik Komisyonu, siyasi yolsuzluğun sadece cezai bir mesele olmadığını, aynı zamanda siyasi temsil mekanizmalarına olan toplumsal güveni zedeleyen yapısal bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir. Bu nedenle partilerin, yolsuzlukla mücadeleyi kurumsal bir öncelik olarak görmesi ve bu doğrultuda bağlayıcı düzenlemeler geliştirmesi beklenmektedir.

Sonuç olarak, Saadet Partisi Tüzüğü'nün bu temada sunduğu düzenlemeler, normatif çerçeve açısından oldukça sınırlı ve uygulamaya dönük kurumsal mekanizmalar açısından yetersizdir. Etik ilkelere sembolik düzeyde atıfta bulunulmakla birlikte, bu ilkelerin denetlenmesi, ihlallerin raporlanması ve yaptırımlarla karşılanması gibi süreçler tanımlanmamıştır. Seçim süreci şeffaflığı, kampanya finansmanı ve aday belirleme gibi alanlarda da açık ve denetlenebilir yapıların eksikliği nedeniyle Saadet Partisi'nin bu tema kapsamında düşük düzeyde uyum gösterdiği değerlendirilmiştir.

3.5. Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi Tüzüğü ile Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

DEM Parti, kökenini Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi'nden almakta olup, 15 Ekim 2023'te gerçekleştirilen 4. Olağanüstü Kongre'de alınan karar doğrultusunda mevcut adını benimsemiştir (DEM Parti, 2023). Bu dönüşüm, geçmişte Halkların Demokratik Partisi (HDP) ekseninde temsil edilen politik çizginin, yasal ve kurumsal bir yeniden yapılanma ile sürdürülmesi niteliğini taşımaktadır. Parti, Türkiye siyasetinde sol-sosyalist bir konumda yer almakta ve bu yönüyle HDP'nin temsil ettiği ideolojik mirası kurumsal olarak devam ettirmektedir (Ekizceleroğlu, 2023).

DEM Parti, parti programında sosyal demokrasi, demokratik sosyalizm, ekolojik sosyalizm, feminizm, bölgeselcilik ve azınlık haklarının korunmasını temel ilkeler olarak vurgulamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal ve cinsiyet temelli eşitlik, temel hak ve

özgürlüklerin genişliği ve çevresel sürdürülebilirlik gibi hususları siyasal hedef olarak ön plana çıkardığı görülmektedir. Ayrıca laiklik ve ilericilik ilkelerini de politik vizyonunun ayrılmaz unsurları olarak benimsemektedir (Aydın, 2024).

28. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde DEM Parti, aday listelerini Yeşil Sol Parti (YSP) çatısı altında sunmuş ve bu süreç sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 57 milletvekili ile temsil edilme hakkı kazanmıştır (YSK, 2023).

Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu" çerçevesinde öngördüğü normatif ölçütler doğrultusunda, DEM Parti Tüzüğü'nün metinsel hükümleri tematik başlıklar altında incelenmiş ve partinin söz konusu demokratik normlara ne ölçüde uyum sağladığı, yapısal ve işlevsel yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.5.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar

Siyasi partiler, seçimlere katılarak farklı düzeylerde siyasal iktidarı hedefleyen ve bu yönüyle kamusal işlev üstlenen özel örgütlenmelerdir. Bu nedenle birçok Avrupa ülkesinde, siyasi partileri diğer dernek türlerinden ayıran özgün hukuki düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu"nda, siyasi partilerin demokratik sistem içindeki yapısal rolünün altı çizilmekte ve bu işlevi güvence altına alacak yasal tanımlar ile kurumsal çerçevelerin oluşturulması tavsiye edilmektedir.

DEM Parti Tüzüğü incelendiğinde, giriş hükümleri ve temel ilkeler bölümünde partinin ilçe, il, bölge ve merkez düzeylerinde çok katmanlı bir teşkilatlanma modeliyle yapılandığı ve seçimlere katılma hedefi doğrultusunda faaliyet yürütmeyi benimsediği görülmektedir. Tüzükte, partinin amacı halkın demokratik temsiliyetini sağlamak olarak tanımlanmakta; eşitlik, özgürlük, barış ve adalet gibi değerlere dayalı bir siyasal anlayış benimsendiği belirtilmektedir. Mahalle birimlerinden merkez organlara uzanan örgütlenme yapısı, disiplin kurulu ve parti meclisi gibi kurumsal mekanizmalarla desteklenmiş olup, eş başkanlık gibi özgün yönetim modelleriyle çeşitlendirilmiştir. Bu yönüyle, DEM Parti'nin tüzüksel örgütlenme yapısının Venedik Komisyonu Kodunda önerilen örgütlenme ilkeleriyle büyük ölçüde örtüştüğü değerlendirilebilir.

Kuruluş özgürlüğü bakımından ise, Venedik Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi kapsamında siyasi partilerin dernek özgürlüğü ilkesiyle korunduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, siyasi partilerin kurulması ve faaliyet

göstermesi bireylerin özgür iradesine dayanmalı, bu sürece devletin müdahalesi asgari düzeyde olmalıdır. DEM Parti Tüzüğü'nde kuruluşun gönüllülük esasına dayandığı, üyelik sürecinde farklı kimliklerin ve toplumsal kesimlerin temsiline önem verildiği ifade edilmektedir. Bu yönüyle, parti tüzüğünün çoğulculuk, eşit katılım ve demokratik temsiliyeti önceleyen bir anlayışla hazırlandığı söylenebilir. Kamu otoritesinin doğrudan veya dolaylı müdahalesine işaret eden herhangi bir unsura rastlanmaması, kuruluş özgürlüğü bakımından uluslararası normlarla uyumlu bir çerçeve sunduğunu düşündürmektedir.

DEM Parti Tüzüğü'nün, Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu'nda belirtilen normatif çerçeveye uyum düzeyi değerlendirildiğinde, genel olarak yüksek bir örtüşme sergilediği görülmektedir. Parti tüzüğü, özellikle demokratik temsil, örgütlenme biçimi ve kuruluş özgürlüğü konularında tam uyum düzeyinde olduğu söylenebilir. Yüksek düzeyli örgütlenme modeli, eş başkanlık sistemi, gönüllülüğe dayalı üyelik yapısı ve farklı kimliklerin temsiline açık söylemi, demokratik katılım ve çoğulculuk ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Dem Parti Tüzüğünde Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına açık bir atıfta bulunulmamıştır. Diğer taraftan, tüzüğün 1. ve 2. maddesinde demokratik hukuk devleti ilkesine bağlılık vurgusu yapılmış ve 58. maddesinde de uluslararası sözleşmelere açık atıflarla bu husus desteklenmiştir. Buradan hareketle DEM Parti Tüzüğü'nün hukukun üstünlüğü ve temel haklara saygı açısından Kod ile tam uyumluluk gösterdiği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

3.5.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Venedik Komisyonu tarafından geliştirilen “Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu”, siyasi partilerin yalnızca siyasal temsiliyetin değil, aynı zamanda demokratik anayasal düzenin ve hukuk devleti ilkesinin taşıyıcı aktörleri olarak faaliyet göstermelerini öngörmektedir. Bu çerçevede, siyasi partilerin temel hak ve özgürlüklere, anayasal normlara ve hukuk devleti ilkesine bağlılık göstermesi, demokratik işleyişin sürdürülebilirliği açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. DEM Parti Tüzüğü'nün genel hükümlerinde, “demokratik hukuk devleti” ilkesine açık bir atıf yapılmakta ve partinin, yasaları ve uluslararası sözleşmelere uygun biçimde faaliyet yürüteceği belirtilmektedir. Bu yönüyle, hukukun üstünlüğüne saygı ilkesi ile genel bir uyum içinde olduğu söylenebilir.

Komisyon'un bir diğ er vurgusu, siyasi partilerin i  yapılanmalarında halk egemenliğı, siyasal özgürlük ve siyasal eşitlik gibi temel demokratik ilkelere işlerlik kazandırması yönündedir. DEM Parti Tüzüğü'nde katılımcı demokrasi, çoğulculuk ve toplumsal temsiliyete dayalı bir yapı benimsendiğı görülmektedir. Özellikle kadın ve genç vurgusu, e  başkanlık modeli ve kolektif karar alma süreçleri, demokratik normların kurumsal düzeyde hayata geçirilmesine yönelik mekanizmalar olarak değ erlendirilebilir.

Ayrımcılıkla mücadele ve eşit temsil ilkesi de Komisyon'un temel referanslarından biridir. DEM Parti Tüzüğü, bu ilke doğrultusunda oldukça ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Özellikle tüzüğün 3. maddesi, kadınların, gençlerin, engelli bireylerin ve çeşitli etnik-dini toplulukların siyasi temsiline yer verilmesi gerektiğı vurgulanmakta ve bu temsiliyeti destekleyici yapısal önlemler ( rneğ n kadın ve gençlik meclisi) tanımlanmaktadır. Bu düzenlemelerin, kapsayıcılık ve çoğulculuk ilkeleri açısından önemli bir  er eve sunduğı ifade edilebilir.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri bakımından ise DEM Parti Tüzüğü, parti içi karar alma süreçlerinde de doğrudan katılımı esas alan modellerin tercih edilmesi, şeffaflığı artırmaya yönelik bir yaklaşım olarak değ erlendirilebilir. Ancak, uygulamaya dönük denetim mekanizmalarının tüzük düzeyinde sınırlı tanımlanmış olması, bu alanda daha fazla kurumsallaşma gereksinimini gündeme getirebilir.

DEM Parti Tüzüğü'nün Venedik Komisyonu'nun hukukun üstünlüğü, demokratik i leyi , ayrımcılıkla mücadele ilkeleri ile tam uyum düzeyin de şeffaflık ilkesi ile kısmı uyum düzeyinde olduğı gözlemlenmektedir. Özellikle temsil  e itliliğı ve katılımcı yapıya ilişkin düzenlemelerin, demokratik normların i selle tirilmesine yönelik önemli bir çaba barındırdığı söylenebilir. Bununla birlikte, uygulamaya dönük mekanizmaların daha açık tanımlanması ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, partinin y neti imsel açıdan daha bütüncül bir şeffaflık anlayışını benimsemesine katkı sağlayabilir.

3.5.3. Siyasi Partilerin İ  Yapılanmaları ve  yelik Konusunda  ne çıkan Hususlar

DEM Parti Tüzüğü, parti üyeliğini gönüllülük esasına dayandırmakta ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bireylerin, partinin amaç ve ilkelerini benimsemeleri koşuluyla üyelik başvurusunda bulunabilmelerine imkân tanımaktadır.  yelik süreci, ilgili il veya ilçe örgütlerine yapılan bireysel başvurular üzerinden işlemekte ve yetkili

kurulların onayına bağılı olarak sonuçlandırılmaktadır. Bu yönüyle, üyeliğe kabul sürecinin belirli bir prosedüre bağlandığı görülmektedir.

Venedik Komisyonu, üyelik prosedürlerinde açıklık, şeffaflık ve ayrımcılığa karşı duyarlılığın gözetilmesini önermekte, özellikle etnik köken, cinsiyet, din veya diğer kişisel özelliklere dayalı dışlamaların demokratik ilkelere aykırı olduğunu vurgulamaktadır. DEM Parti Tüzüğü'nde yer alan ifadeler, üyelik kabulünde ayrımcılığı reddeden bir anlayışı yansıtmaktadır; bu da uluslararası normlarla genel düzeyde bir uyumun mevcut olduğunu düşündürmektedir.

Üyelikten çıkarılma durumları tüzükte disiplin kurullarının yetki alanına bırakılmış ve kararların gerekçelendirilmesine yönelik düzenlemeler ile itiraz süreçlerine olanak tanıyan mekanizmalar oluşturulmuştur. Venedik Komisyonu'nun üyelikten çıkarma işlemlerinin adil, nesnel ve gerekçeli olması gerektiğine dair önerileri göz önüne alındığında, DEM Parti'nin bu bağlamda belirli güvenceler sunduğu değerlendirilebilir.

Parti içi organizasyona ilişkin olarak, DEM Parti Tüzüğü'nde yerel ve merkezi düzeyde çok katmanlı bir yapılanma öngörülmekte; Parti Meclisi, Merkez Yürütme Kurulu ile Kadın ve Gençlik Meclisleri gibi organların seçimle göreve geldiği belirtilmektedir. Bu yapı, demokratik temsiliyet ve katılım ilkeleriyle örtüşen bir çerçeve sunmaktadır. Parti tüzüğünün 58. maddesinde, parti üyelerinin, her göreve aday olabileceği ve aday gösterebileceği 59. madde de, seçimlerde aday olacak parti üyelerinin, üye ve delegelerin oy kullanacağı ön seçimle veya merkez yoklaması ile belirleneceği hangi usulün uygulanacağına parti meclisinin karar vereceği belirtilmiştir. Ancak, süreçlere ilişkin kararların ne şekilde alındığı, adayların nasıl belirlendiği ve sürecin ne kadar tabana dayandığına dair ayrıntılı düzenlemelere tüzükte sınırlı biçimde yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu durum, karar alma süreçlerinde şeffaflık düzeyinin artırılmasına yönelik potansiyel bir gelişim alanına işaret etmektedir.

DEM Parti Tüzüğü'nün üyelik koşulları, iç örgütlenme yapısı ve disiplin süreçlerine ilişkin düzenlemeler, Komisyon tarafından önerilen temel demokratik ilkelerle genel olarak uyumlu bir çerçeve sunduğundan tam uyum düzeyinde olduğu değerlendirilmektedir. Ancak aday belirleme süreçlerinin şeffaflığı ve taban katılımı alanında daha gelişmiş uygulamalara ihtiyaç duyulabileceği söylenebileceğinden kısmi uyum düzeyine işaret etmektedir. Parti içi demokrasinin, hesap verebilirliğin ve katılımın

güçlendirilmesine yönelik daha kapsamlı düzenlemelerin gerektiği söylenebilir. Bu yönde atılacak adımlar tüzüğün normatif gücünü de artırabilir.

3.5.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Venedik Komisyonu'nun iyi uygulamalar kodu, siyasi partilerin hem özel hem de kamusal kaynaklardan finansman sağlayabileceğini kabul etmekte; bununla birlikte, finansman süreçlerinde şeffaflık ve hesap verebilirliğin temel ilkeler olarak gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, siyasi partilerin gelirlerinin niteliği, bu gelirlerin kullanım biçimi ve denetim mekanizmaları, demokratik yönetim anlayışının temel unsurları arasında yer almaktadır.

DEM Parti Tüzüğü'nün 6. maddesinde, parti üyelerinin ödeyeceği giriş ödentisi ve aylık ödentinin alt sınırı ile üst sınırı belirlenmiştir. Ayrıca tüzüğün 50. maddesinde dayanışma amaçlı olarak yardım kampanyaları düzenlenebileceği belirtilmiş ancak partiye gelir olarak katkı sağlayacağı ile ilgili herhangi bir ibarede bulunulmamıştır. Bunların haricinde parti tüzüğünde partinin gelir kaynakları ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamakla birlikte tüzüğün 56. maddesinde tüzükte hüküm bulunmayan hallerde SPK'nın uygulanacağı ifade edilmiştir.

Özel bağışlara ilişkin düzenlemelerin ayrıntılı biçimde tanımlanmamış olması, Venedik Komisyonu'nun siyasi partilerin özel kaynaklardan gelen bağışları belirli sınırlar ve kurallar çerçevesinde kabul etmesi gerektiği yönündeki ilkesel tutumuyla uyum göstermemektedir. Komisyon'un, özel bağışların siyasi partilerin politika üretim süreçlerini etkilememesi ve bağışların kaynağının kamuoyuna açıklanabilir olması gerektiği yönündeki uyarıları dikkate alındığında, DEM Parti tüzüğünde bu konuda açık ve denetlemeye uygun hükümlerin bulunmaması, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri açısından uyumlu olmadığını göstermektedir.

Partilerin yasa dışı ya da gizli kaynaklardan finansman elde etmesini önlemek amacıyla getirilen kısıtlamalar, Venedik Komisyonu'nun temel ilkeleri arasında yer almaktadır. DEM Parti Tüzüğü'nde bu tür kaynaklara ilişkin açık bir yasaklayıcı hükme rastlanmamaktadır. Seçim kampanyalarına yönelik harcama limitleri ve mali denetim mekanizmaları konusunda da doğrudan düzenlemelere yer verilmemiştir. Bu durum, özellikle seçim dönemlerinde mali adaletin ve eşit rekabetin sağlanması bağlamında, düzenleyici nitelikte önemli boşluklara işaret etmektedir. Ayrıca, denetim süreçlerine

ilişkin yöntemsel detayların örneğin iç denetim organlarının yapısı, bağımsızlığı, görev süresi ya da denetim raporlarının kamuoyuna açıklanması gibi unsurların tüzükte ayrıntılı biçimde düzenlenmemiş olması, Kod'un standartlarıyla örtüşmemektedir.

DEM Parti Tüzüğü parti finansmanına dair ilkeleri sadece üyelik aidatı düzeyinde belirlemekle birlikte; özel bağışların izlenebilirliği, seçim harcamalarına dair düzenlemeler, parti bütçesi, denetime ilişkin mekanizmalar veya gelir-gider tablolarının hazırlanması gibi uygulamalara dair düzenlemelere tüzükte yer verilmemiştir. Tüzük, kamuoyuna dönük mali şeffaflık gibi alanlarda gelişmeye açık bir yapı sergilemektedir. Venedik Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda, tüzüğün daha ayrıntılı ve uygulamaya dönük hükümlerle zenginleştirilmesi, demokratik yönetim ilkelerinin kurumsallaşmasına desteklenmesine katkı sunabilecek bir gelişim alanı olarak değerlendirilebilir.

3.5.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele Ve Şeffaflık Mekanizmaları

Venedik Komisyonu tarafından önerilen normatif çerçeveye göre, siyasi partilerin programlarının sade, anlaşılır ve yol gösterici nitelikte olması; şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri gereği kamuya açık biçimde yayımlanması önem taşımaktadır. Ayrıca, programda yapılacak değişikliklerin kamuoyuna gerekçeleriyle birlikte açıklanması önerilmektedir.

DEM Parti Tüzüğü'nün ilk üç maddesinde, partinin temel amaçları, ilkeleri ve politik yönelimi açık biçimde tanımlanmıştır. Bu durum, Komisyon'un siyasi partilerin programlarına ilişkin beklentileriyle örtüşen bir içerik sunmaktadır.

Komisyon ayrıca, kapalı liste esasına dayalı seçim sistemlerinde siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinde artan yetkilerine dikkat çekmekte; bu süreçlerin demokratik, adil ve kapsayıcı biçimde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Özellikle adayların tabandan gelen katılım yoluyla belirlenmesi ve cinsiyet eşitliğine dikkat edilmesi, iç demokrasinin güçlendirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Bu bağlamda DEM Parti Tüzüğü'nün 9, 58 ve 59. maddelerinde aday belirleme süreçlerinin hangi yöntemlerle yapılacağı ve hangi usulün uygulanmasına parti meclisinin karar vereceğinin düzenlendiği gözlemlenmektedir. Parti üyesi her kişinin aday olabilmesi, eşbaşkanlık sistemi ve ön seçim gibi demokratik yöntemlerin benimsenmiş olması, katılımcı aday belirleme ilkeleriyle paralellik arz etmektedir.

Komisyon'un etik ilkelere bağlılık ve yolsuzlukla mücadeleyle yönelik vurguları çerçevesinde, siyasi partilerin kamuya karşı hesap verebilir yapılar geliştirmesi beklenmektedir. DEM Parti Tüzüğü, siyasi etik, yolsuzlukla mücadele ve şeffaflık ilkelerine ilişkin doğrudan atıflar içermemektedir. Komisyonun önerdiği gibi, siyasi etik kurallarının kurumsal işleyişe nasıl entegre edildiğine, yolsuzlukla mücadeleyle dair özel mekanizmalara veya seçim süreciyle doğrudan bağlantılı şeffaflık düzenlemelerine tüzükte ayrıntılı biçimde yer verilmediğini de belirtmek gerekir. Etik ihlallerin tanımı, denetimi ve yaptırımı gibi hususlarda yapısal bir düzenlemeye de rastlanmamaktadır. Diğer taraftan, merkez ve il disiplin kurulu gibi kurumsal mekanizmalarla iç denetim süreçlerine ilişkin düzenlemeler tanımlanmıştır. Ancak bu hükümlerin uygulama aşamasına ve raporlama süreçlerine dair ayrıntıların tüzük düzeyinde sınırlı olduğu dikkati çekmektedir.

Komisyon, liderlerin doğrudan ya da dolaylı demokratik yöntemlerle seçilmesi gerektiğini belirterek uluslararası düzenlemeler ve uygulamaların, parti makamlarına ve seçim adaylıklarına yönelik cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasını zorunlu kıldığını ifade etmiştir. Cinsiyet temsili açısından DEM Parti Tüzüğü'nün çok sayıda maddesinde cinsiyet temsiline vurgu yaptığı kadın meclisi gibi parti içi yapılanmalarla cinsiyet eşitliğini kurumsallaştırmaya yönelik politikalar geliştirdiği ve eş genel başkanlık sistemine dayalı liderlik yapısının benimsendiği gözlenmektedir. Ancak, tüzükte seçimle ilişkin esasların, seçim yönetmeliğinde gösterileceği ifade edilmektedir.

DEM Parti Tüzüğü'nün, Venedik Komisyonu'nun siyasi partilere ilişkin iyi uygulamalar kodunda yer alan aday belirleme süreçleri, liderlik modeli ve cinsiyet eşitliği vurgusu açısından genel manada uyumluluk gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte, aday belirlemedeki şeffaflık, etik denetim mekanizmaları ve siyasi yolsuzluk alanlarında uyumluluk düzeyi görülmemektedir. Bu yönlerin güçlendirilmesi, parti içi işleyişin demokratik standartlarla daha derinlemesine örtüşmesine katkı sunacaktır.

3.6. İyi Parti Tüzüğü ile Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodunun Karşılaştırılması

İYİ Parti, 25 Ekim 2017 tarihinde kurulmuş olup, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) içindeki muhalif kanadın Meral Akşener liderliğinde partiden ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır (Çınar & Sayın, 2020). Parti, kuruluş bildirgesinde demokrasi, hukukun

üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ve parlamenter sistemin güçlendirilmesi ilkelerini öne çıkarmış; milliyetçi, demokrat ve kalkınmacı bir siyasal çizgi benimsemiştir (Öztürk, 2019).

İdeolojik olarak merkez sağ ile milliyetçi çizgi arasında konumlanan İYİ Parti, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılığını vurgularken, liberal demokratik değerleri savunmakta ve Avrupa Birliği üyelik sürecine destek vermektedir (Taş, 2021). Partinin, özellikle gençleri ve kentli orta sınıf seçmenleri hedefleyerek demokratikleşme ve yolsuzlukla mücadele söylemleriyle dikkat çekmeye çalıştığı söylenebilir.

2023 Türkiye Genel Seçimleri'nde İYİ Parti, Millet İttifakı çatısı altında seçimlere katılmış ve 43 milletvekili çıkararak TBMM'ye girmiştir (YSK, 2023).

İYİ Parti tüzüğü, Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilere İlişkin İyi Uygulamalar Kodu'nda yer alan temel ilkeler ışığında incelenirken; partinin örgütsel yapılanmaları, üyelik sistemleri, karar alma süreçleri, mali denetim mekanizmaları ve etik kurumsallaşmaları gibi başlıklar, hukukun üstünlüğü, şeffaflık, katılımcılık, eşitlik ve hesap verebilirlik ilkeleri temelinde değerlendirmeler yapılmıştır.

3.6.1. Örgütlenme ve Kuruluş Bağlamında Ön Plana Çıkan Esaslar

Venedik Komisyonu'nun iyi uygulamalar koduna göre siyasi partilerin demokratik sistem içerisinde etkin işlev görebilmesi için örgütlenme biçimlerinin açık, kademeli ve ülke genelinde kapsayıcı olması gerekmektedir. Bu, partinin sadece yasal düzeyde varlık göstermesini değil, aynı zamanda siyasi temsil, katılım ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda kurumsal kapasite geliştirmesini de zorunlu kılar.

İYİ Parti Tüzüğü, bu çerçevede değerlendirildiğinde, ülke genelinde il, ilçe ve belde örgütlenmesini esas alan çok kademeli bir teşkilatlanma modeli benimsemektedir. Tüzüğün 14 ila 33. maddeleri arasında yer alan düzenlemeler, partinin il, ilçe, belde ve yurt dışı teşkilatlarına ilişkin detaylı yapısal ve yönetsel açıklamalar içermektedir. Her bir kademede görev alacak organlar, bu organların seçilme usulleri, görev süreleri ve görev tanımları tüzük düzeyinde açık ve sistematik biçimde tanımlanmıştır.

Bu yapı, partinin hem yatay hem dikey düzlemde kurumsallaşmasına katkı sağlamakta; farklı coğrafi alanlarda siyasi temsiliyeti ve katılımı mümkün kılmaktadır. Özellikle yurt dışı örgütlenmeye dair düzenlemeler, partinin yalnızca ulusal değil, diaspora

topluluklarına yönelik siyasal angajman geliştirmeye dönük bir vizyon taşıdığını da ortaya koymaktadır.

Venedik Komisyonu'na göre örgütlenme özgürlüğü, demokratik toplumun vazgeçilmez bir unsuru olup, siyasi partilerin yasal çerçevede serbestçe kurulabilmesi ve faaliyet gösterebilmesi temel bir ilkedir. Bu bağlamda, bir siyasi partinin örgütlenme süreci, keyfi idari müdahalelerden arındırılmış olmalı ve parti içi karar süreçleri üyelerin katılımını güvence altına alacak biçimde yapılandırılmalıdır.

İYİ Parti Tüzüğü'nün, örgütlenme özgürlüğü açısından yüksek düzeyde bir uyum sergilediğini söylemek mümkündür. Üyelik başvuruları ve kabul süreçleri, şeffaf ve tanımlanmış prosedürlere bağlıdır; üyelikten çıkarma, görevden alma gibi kararlar ise kural olarak yetkili parti organlarının çoğunluk esaslı kararlarına dayandırılmıştır (İYİ Parti Tüzüğü madde 49). Parti içi tüm karar alma mekanizmaları seçimle oluşan organlar eliyle yürütölmektedir (İYİ Parti Tüzüğü 41, 42 ve 48. maddeleri); bu durum, parti yönetiminin demokratik meşruiyet temelinde işlediğini göstermektedir.

Tüzükte yer alan üyelik hakları, örgütlenme biçimleri ve kurultay süreçleri incelendiğinde, üyelerin parti içi yaşamda aktif özne olmalarının önünü açan bir hukuki çerçeve sunulduğu görölmektedir. Bu durum, örgütlenme özgürlüğünün yalnızca “parti kurma” değil, “parti içinde aktif siyasi faaliyette bulunma” boyutunu da kapsayacak şekilde genişletildiğine işaret etmektedir.

Tüm bunlara bakarak İYİ Parti'nin örgütlenme ve kuruluş esaslarının, Venedik Komisyonu'nun belirlediği normlarla büyük ölçüde örtüştüğünü söylemek mümkündür. Parti, çok kademeli örgütlenme yapısını ile Venedik Komisyonu'nun iyi uygulama koduyla yüksek düzeyde uyumludur.

3.6.2. Siyasi Partilere Yönelik Başlıca Rehber İlkeler

Venedik Komisyonu'nun siyasal partilere ilişkin temel ilkeleri arasında yer alan “hukukun üstünlüğü” ilkesi, yalnızca partilerin yasalara uygun biçimde faaliyet göstermesiyle sınırlı değildir; aynı zamanda iç işleyişin de demokratik hukuk devleti ilkelerine uygun olması beklenmektedir. Parti içi mekanizmaların keyfilikten uzak, açık normlara dayalı ve yargısal denetime açık şekilde yürütölmesi bu ilkenin gereğidir.

İYİ Parti Tüzüğü'nde bu ilke çok boyutlu biçimde yansıtılmıştır. Tüzüğün giriş bölümünde (1 ve 2. maddeler) ve program metinlerinde Türkiye Cumhuriyeti

Anayasası'na ve yasal düzenlemelere bağıllık açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca parti içi disiplin süreçleri, görevden alma ve üyelikten çıkarma gibi işlemler belirli normlara ve kurullara bağlanarak yargısal denetime elverişli hale getirilmiştir. Bu bağlamda, parti içi kararların nesnelliği ve hesap verebilirliği sağlanmakta; parti hukuku ile kamu hukuku arasında uyum kurulmaktadır.

Venedik Komisyonu'nun en fazla vurguladığı ilkelerden biri, siyasi partilerin hem demokratik sistem içinde hem de kendi iç işleyişlerinde demokrasiyi içselleştirmesidir. Bu kapsamda parti organlarının seçimle belirlenmesi, üyelere eşit katılım hakkı tanınması ve karar alma süreçlerinin şeffaf olması temel koşullardır.

İYİ Parti Tüzüğü'nde, parti içi demokrasiye oldukça geniş yer ayrıldığı görülmektedir. Tüzüğün 31, 35, 39, 42, 46, 48 ve 50. maddelerinde yer alan düzenlemelere göre, Başkanlık Divanı hariç partinin tüm karar organları seçimle belirlenmekte ve görev süreleri sınırlı tutulmaktadır. Parti kurultayları düzenli aralıklarla toplanmakta, üyelerin temsil gücünü artırmak amacıyla delege sistemi işletilmektedir.

Venedik Komisyonu, demokratik temsilin güçlendirilmesinde cinsiyet eşitliğini temel bir ilke olarak benimsemekte ve bu doğrultuda siyasi partilerin pozitif ayrımcılık uygulamaları geliştirmesini teşvik etmektedir. Komisyon, kadınların siyasi karar alma mekanizmalarında etkin biçimde temsil edilmesini sağlamak amacıyla kota sisteminin benimsenmesini, partiler açısından demokratik meşruiyeti artıran bir araç olarak değerlendirmektedir.

Bu bağlamda, İYİ Parti Tüzüğü'nün 13. maddesinde düzenlenen cinsiyet kotası hükmü, Komisyon'un söz konusu ilkeleriyle çeşitli yönlerden örtüşmektedir. Anılan maddede, milletvekili adaylıklarından yerel yönetim meclis üyeliklerine, genel idare ve disiplin kurulları üyeliklerinden kongre ve kurultay delegeliklerine kadar pek çok yapı için en az %25 cinsiyet kotası öngörülmektedir. Ayrıca, boşalan üyeliklerin aynı cinsiyetten isimlerle doldurulması yönündeki hüküm, cinsiyet dengesini korumaya yönelik sürdürülebilir bir mekanizma olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, 13. maddenin devam fıkralarında yer alan bir diğer düzenleme uyarınca, Genel İdare Kurulu veya Genel Başkana seçim çevrelerine göre bu kota oranını yarı oranda artırma, azaltma veya sabit tutma yetkisi tanınmaktadır. Bu hüküm, uygulamada esneklik sağlama amacı taşısa da, istisnai durumlarda kotanın bağlayıcılığı açısından sınırlayıcı etki yaratma ihtimali de içermektedir. Ancak bu esneklik hakkının yalnızca

yeterli sayıda kadın veya erkek adayın bulunmadığı durumlarla sınırlı tutulduğu dikkate alındığında, düzenlemenin cinsiyet eşitliğine yönelik genel ilke ile çelişmeyen bir çerçeveye sunduğu söylenebilir.

Tüzükte ayrıca, aday listelerinin cinsiyet kotası kriterine uygunluğu bakımından Divan Başkanlığı tarafından ön değerlendirmeye tabi tutulacağı yine 13. maddenin son fıkrasında belirtilmektedir. Bu uygulama, kota ilkesinin yalnızca sembolik düzeyde kalmadığını, parti içi seçim süreçlerine kurumsal biçimde entegre edildiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, İYİ Parti Tüzüğü'nde yer alan cinsiyet kotasına ilişkin hükümler, Venedik Komisyonu'nun cinsiyet eşitliğini destekleyen iyi uygulama önerileriyle önemli ölçüde uyum göstermektedir. Tüzükteki düzenlemeler, eşit temsili teşvik eden ve pozitif ayrımcılığı kurumsal düzeyde güvence altına alan yapısıyla dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, uygulanabilirlikteki esnekliğe dair hükümler, bağlayıcılık açısından farklı yorumlara açık bir alan yaratmakla birlikte, genel eğilim itibarıyla cinsiyet eşitliğini destekleyen bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yönüyle, İYİ Parti Tüzüğü'nün ilgili maddesinin Venedik Komisyonu ilkeleriyle yüksek düzeyde bir uyum potansiyeline sahip olduğu ifade edilebilir.

Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulama Kodu"nun özellikle 38, 40 ve 44. maddelerinde, siyasi partilerin şeffaflık ve hesap verebilirlik yükümlülüğü taşıması gerektiği yönünde açık vurgular yer almaktadır. Bu bağlamda, siyasi partilerin yıllık gelir-gider tablolarını kamuoyuna sunmaları, mali işlemlerinin bağımsız denetim kuruluşları tarafından incelenmesi ve belli bir eşik değerinin üzerindeki bağışların kamuoyuyla paylaşılması gibi uygulamalar, Komisyon tarafından demokratik denetimi güçlendiren temel unsurlar arasında gösterilmektedir.

İYİ Parti Tüzüğü bu ilkeler ışığında değerlendirildiğinde, söz konusu standartlarla kısmi düzeyde bir örtüşme gösterdiği söylenebilir. Tüzüğün 79. maddesi, partinin mali kaynaklarını üyelik aidatları, bağışlar, taşınır ve taşınmaz mal varlığı gelirleri ile kamu yardımları olarak tanımlamaktadır. 84. madde ise bu kaynakların muhafazasına yönelik genel çerçeveyi çizmektedir. Ancak, bu maddelerde gelir-gider kalemlerinin kamuya açıklanmasına veya bu bilgilere ilişkin bağımsız dış denetim süreçlerine dair açık ve ayrıntılı hükümlere yer verilmediği gözlemlenmektedir. Bu durum, Komisyon'un

önerdiği mali şeffaflık kriterleriyle tam anlamıyla örtüşmeyen bir düzenleme yapısına işaret edebilir.

Tüzükte yer alan denetim düzenlemeleri, iç denetim mekanizmalarına dayanmaktadır. Buna karşın, Komisyon'un özellikle kamu fonlarının kullanımında bağımsız dış denetimin önemine yaptığı vurgu dikkate alındığında, söz konusu düzenlemenin bu beklentileri ne ölçüde karşılayabildiği tartışmaya açık bir noktada durmaktadır.

Parti içi karar alma süreçlerine dair görev dağılımları ve organların yetkileri açık şekilde tanımlanmış olsa da, bu süreçlerin şeffaf biçimde yürütülüp yürütülmediğine ya da kamu denetimine ne ölçüde açık olduğuna dair net hükümlere ulaşmak güç görünmektedir. Örneğin, Parti Genel Başkanı, Genel İdare Kurulu gibi organların işleyişine ilişkin düzenlemeler mevcut olmakla birlikte, bu yapıların hesap verebilirliğini sağlayacak kamuya açıklık ilkesine dayalı mekanizmaların ne düzeyde işletildiği açıkça ifade edilmemektedir.

İYİ Parti Tüzüğü mali kaynakların tanımı ve iç denetim süreçlerine ilişkin belirli bir normatif zemin sunmakla birlikte, Venedik Komisyonu'nun şeffaflık ilkesine ilişkin önerileriyle tam bir uyum içinde olduğunu söylemek güçtür. Bağımsız dış denetim uygulamalarının eksikliği, gelir-gider tablolarının kamuoyuyla paylaşımına dair hükümlerin net olmayışı ve parti karar süreçlerinin izlenebilirliğine yönelik düzenlemelerin sınırlı düzeyde kalması gibi hususlar, tüzüğün bu alanda geliştirmeye açık yönlerinin bulunduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, İYİ Parti Tüzüğü'nün de yer alan şeffaflık ilkesine yönelik düzenlemelerin, Komisyon'un öngördüğü standartlarla kısmi bir uyum içinde olduğunu söylemek mümkündür.

3.6.3. Siyasi Partilerin İç Yapılanmaları ve Üyelik Konusunda Öne Çıkan Hususlar

Siyasi partilere üyelik, bireylerin siyasal katılım hakkını doğrudan kullanabildikleri en temel alanlardan biridir. Venedik Komisyonu, parti üyeliği konusunda eşit erişimi ve gönüllülük esasına dayanan kapsayıcı bir sistemin benimsenmesini demokratik çoğulculuğun gereği olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede, üyeliğe kabul sürecinin ayrımcılıktan uzak, açık ve denetlenebilir kurallarla yürütülmesi, iyi uygulama örnekleri arasında yer almaktadır.

İYİ Parti Tüzüğü'nün 3 ila 11. maddeleri incelendiğinde, parti üyeliğine ilişkin usul ve esasların detaylı biçimde tanımlandığı görülmektedir. Üyelik süreci gönüllülük esasına

dayalı olup, başvurular ilçe başkanlıkları üzerinden yapılmakta ve genel merkezce kayıt altına alınmaktadır. Üyeliğe girişte herhangi bir sınırlayıcı veya ayrımcı düzenlemeye yer verilmemesi, Venedik Komisyonu'nun parti üyeliğinde eşit erişim ilkesine genel olarak bir uygunluk olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Tüzükte üyelikten çıkış ve çıkarılma süreçlerine ilişkin de açık ve ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Özellikle, birden fazla üyeyi kapsayacak şekilde topluca üyelik iptali veya disiplin cezası uygulanamayacağı, üyelikten çıkarma kararlarının sadece disiplin kurulları tarafından alınabileceği ve bu kararlara karşı üst disiplin kurullarına itiraz hakkı tanındığı belirtilmiştir. Bu düzenlemeler, karar alma süreçlerinde keyfiliği sınırlayan ve iç hukuk yollarının işletilmesine imkân tanıyan mekanizmalar olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle tüzük, parti içi hak arama yollarının varlığı ve denetlenebilirlik ilkesi açısından olumlu bir çerçeve sunmaktadır.

Öte yandan, parti içi temsil mekanizmasının delege sistemine dayalı olarak yapılandırıldığı görülmektedir. İlçe, il ve büyük kongre düzeylerinde yapılan seçimler aracılığıyla delegelerin belirlenmesi ve bu delegeler üzerinden parti karar organlarının şekillenmesi, üyelerin dolaylı da olsa karar süreçlerine katılımını mümkün kılmaktadır. Bu yapı, Komisyon'un demokratik iç işleyişe ilişkin önerileriyle ilk bakışta paralellik göstermektedir. Ancak, söz konusu delege sisteminin demokratik meşruiyetini ve işlevselliğini sağlayan temel unsurun seçimlerin ne denli şeffaf, katılımcı ve rekabete açık biçimde yürütüldüğü hususları olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda, İYİ Parti Tüzüğü'nde delege seçimlerinin yürütülmesine ilişkin usul ve güvencelerin ayrıntı düzeyi, parti içi demokrasinin kurumsallaşması açısından belirleyici olmaktadır.

Sonuç olarak, İYİ Parti Tüzüğü, üyelik ve iç yapılanma süreçleri açısından Venedik Komisyonu'nun önerdiği temel demokratik normlara belirli ölçüde yaklaşan bir görünüm arz etmektedir. Üyelikte eşit erişimi ve disiplin süreçlerinde denetim mekanizmalarını içermesi olumlu yönler olarak değerlendirilebilirken, parti içi temsilin niteliği açısından delege sisteminin uygulanma biçimi üzerine daha ayrıntılı düzenlemelerin bulunmasının, demokratik katılım ilkesinin güçlendirilmesi açısından katkı sağlayabileceği söylenebilir. Bu çerçevede, İYİ Parti Tüzüğü'nün söz konusu başlıkta "kısmi uyum" düzeyinde bir profil çizdiğini ifade etmek mümkündür.

3.6.4. Siyasi Partilerin Finansmanı ve Gelir Kaynakları

Siyasi partilerin finansmanı, demokratik sistemlerin meşruiyeti açısından kritik bir öneme sahiptir. Venedik Komisyonu'nun "Siyasi Partilerle İlgili İyi Uygulama Kodu"nda bu alana dair beş temel ilke belirlenmiştir: şeffaflık, kamu denetimi, hesap verebilirlik, adil rekabetin sağlanması ve yasadışı etkilerden korunma. Bu ilkeler, siyasal eşitliğin güvence altına alınması ve yolsuzluğa karşı etkin önlemlerin oluşturulması açısından vazgeçilmez olarak değerlendirilmektedir.

İYİ Parti Tüzüğü'nün mali hükümlere ilişkin düzenlemeleri, büyük ölçüde 79 ila 84. maddeler arasında yer almaktadır. 79. madde, partinin gelir kaynaklarını üyelik aidatları, bağışlar ve yasal düzenlemelerde öngörülen kamu yardımları gibi çeşitli kalemlerle sınıflandırmakta ve bu yönüyle Komisyon'un hem kamu hem de özel finansmanı meşru kabul eden yaklaşımıyla temel düzeyde örtüşmektedir. Ancak Komisyon'un, özellikle özel bağışlar konusunda getirdiği şeffaflık kriterleri (örneğin bağışçı bilgileri ile bağış miktarlarının kamuoyuna açıklanması ve bu verilerin düzenli olarak yayımlanması) İYİ Parti Tüzüğü'nde açık biçimde yer almamaktadır. Bu durum, finansal şeffaflık açısından iyileştirilmeye açık bir alanı işaret etmektedir.

Tüzüğün 80. ve 81. maddelerinde, mali yönetim yetkileri ile bütçeye uygunluk ilkesi çerçevesinde Parti Genel Saymanının sorumlulukları tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, mali işlemlerin parti içi prosedürlerle izlenebilir olması, Komisyon'un hesap verebilirlik ve kaynak kullanımının belirlenen amaçlarla sınırlı tutulmasına ilişkin ilkesel yaklaşımıyla uyumlu bir çerçeve sunmaktadır.

82. ve 83. maddelerde ise parti içi denetimin, Denetleme Kurulu tarafından yürütüleceği belirtilmektedir. Ancak Venedik Komisyonu, kamu kaynaklarından faydalanan siyasi partilerin harcamalarının yalnızca iç denetimle sınırlı kalmaması, bağımsız ve tarafsız dış denetim kuruluşları tarafından da gözden geçirilmesi gerektiği görüşündedir. Bu bağlamda, İYİ Parti Tüzüğü'nde dış denetim mekanizmasına dair herhangi bir açık düzenleme bulunmamaktadır. Bu eksiklik, hesap verebilirlik ilkesinin daha kapsamlı biçimde hayata geçirilmesi açısından değerlendirmeye açıktır.

Tüzüğün 84. maddesinde mali evrakların belirli bir süre saklanacağı belirtilmekte; bu düzenleme muhasebe disiplini ve iç izlenebilirlik açısından olumlu bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak Komisyon'un bu kayıtların yalnızca muhafaza edilmesini değil, aynı zamanda düzenli biçimde kamuoyuna açıklanmasını da önermesi

dikkate alındığında, İYİ Parti Tüzüğü'nde bu yönde bir yükümlülüğün bulunmaması, mali şeffaflıkta sınırlı bir uyuma işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, İYİ Parti Tüzüğü, mali kaynakların tanımlanması, iç denetim sisteminin varlığı ve temel bütçe ilkelerine yer verilmesi açısından Venedik Komisyonu'nun belirlediği bazı kriterlerle örtüşen bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, bağışların açıklanmasına ilişkin mekanizmaların eksikliği, bağımsız dış denetim uygulamasına dair bir düzenlemenin bulunmaması ve mali verilerin kamuya açıklanmasına yönelik hükümlerin yer almaması gibi unsurlar, tüzüğün şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri bakımından daha ileri düzeyde düzenlemelere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, İYİ Parti Tüzüğü'nün ilgili ilkelerle "kısmi uyum" düzeyinde olduğu; ancak demokratik denetimi güçlendirmeye yönelik yapısal iyileştirmelerle daha yüksek bir uyum düzeyine ulaşmasının mümkün olabileceği söylenebilir.

3.6.5. Siyasi Etik, Yolsuzlukla Mücadele Ve Şeffaflık Mekanizmaları

Venedik Komisyonu, siyasi partilerin iç işleyişlerinin demokratik katılımı artıracak biçimde yapılandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle aday belirleme süreçlerinde şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirliğe dayalı mekanizmaların tercih edilmesi üzerinde önemle durulan hususlardır. Komisyon, ön seçim, teşkilat yoklaması veya delege temsili gibi yöntemlerle üyelerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesini teşvik etmektedir.

İYİ Parti Tüzüğü'nün 42. maddesi uyarınca, aday belirleme süreci için ön seçim, teşkilat yoklaması ve merkez yoklaması gibi yöntemlerin kullanılabileceği ifade edilmiştir. Hangi yöntemin hangi seçim çevresinde uygulanacağına ise Genel İdare Kurulu karar vermektedir. Bununla birlikte, söz konusu kurulun hangi kriterlere dayanarak karar vereceğine dair açık bir tanım bulunmamaktadır. Bu durum, aday belirleme sürecinde karar alma mekanizmasının şeffaflığı ve öngörülebilirliği açısından sınırlı bir uyum düzeyine işaret etmektedir.

Venedik Komisyonu ayrıca siyasi partilerin programlarının kamuoyuna açık, ulaşılabilir ve katılımcı mekanizmalarla hazırlanmış olması gerektiğini vurgulamaktadır. İYİ Parti Tüzüğü'nün 36. maddesinde parti programının Kurultay tarafından kabul edileceği belirtilmekte olup, bu yönüyle programın kurumsal bir organ eliyle benimsenmesine

yönelik düzenleme, Komisyon'un tavsiyeleriyle kısmen örtüşmektedir. Ancak programın hazırlanma sürecine üyelerin katılımı, güncellenme aralıkları veya kamuya açıklanma biçimi gibi uygulamaya dönük ayrıntıların tüzükte detaylandırılmadığı görülmektedir.

Seçim kampanyalarının yürütülmesine ilişkin olarak, Komisyon; fırsat eşitliği, mali denge ve harcamaların şeffaflığı gibi ilkeleri ön planda tutmaktadır. İYİ Parti Tüzüğü, seçim kampanyalarının planlanması, mali kaynaklarının kullanımı ya da harcamaların kamuya açıklanması gibi konulara doğrudan temas eden detaylı hükümlere yer vermemektedir. Bu durum, kampanya süreçlerinin düzenlenmesi açısından Komisyon'un önerileriyle sınırlı bir uyum düzeyini ortaya koymaktadır.

Etik standartlar bağlamında ise Komisyon, siyasi partilerin yalnızca yolsuzluk karşıtı yasal düzenlemelere uyum sağlamasını değil; aynı zamanda etik ilkeleri kurumsal yapılarla güvence altına almasını önermektedir. Bu çerçevede kamu görevindeki parti mensupları için davranış kuralları belirlenmesi, çıkar çatışmalarına karşı koruyucu mekanizmaların kurulması ve iç denetim süreçlerinin etikle ilişkilendirilmesi önerilmektedir.

İYİ Parti Tüzüğü'nde 4. maddede, siyasetin ahlak kuralları çerçevesinde yürütülmesi gerektiği vurgulanmakta; 63. maddede ise bir Siyasi Etik Kurulu'nun oluşturulacağı ifade edilmektedir. Bu hükümler, etik yönetişime dair niyet beyanı sunmakla birlikte, yolsuzlukla mücadeleye dair bağlayıcı kurallar, çıkar çatışması düzenlemeleri ve kamu görevindeki parti üyelerine özel etik standartlar açısından açıklık taşımamaktadır. Bu durum, Komisyon'un önerdiği kurumsal etik çerçevesiyle tam anlamıyla örtüşmeyen bir yapı olarak ifade edilebilir.

İYİ Parti Tüzüğü, aday belirleme yöntemlerinin çeşitlendirilmesi, parti programının kurultay eliyle kabul edilmesi ve etik değerlere vurgu yapılması gibi yönleriyle Venedik Komisyonu'nun önerileriyle belirli ölçülerde uyum göstermektedir. Bununla birlikte, aday belirleme süreçlerinin şeffaflığı, kampanya finansmanı ve etik düzenlemelerin içeriği açısından yapısal iyileştirmelere açık noktalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, parti tüzüğünün ilgili konularda "kısmi uyum" düzeyinde olduğu ve demokratik yönetişim standartlarıyla daha güçlü bir örtüşme sağlanabilmesi için ayrıntılı düzenlemelere ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

3.7. Bir Değerlendirme; Türk Siyasi Partilerinin İşleyiş Özellikleri ve İyi Parti Kodları

Yapılan analizlerde de görüldüğü üzere Türkiye’de başlıca siyasi partilerin tüzüklerinde “parti içi demokrasi”, “lider seçimi”, “eşitlik” ve “hukukun üstünlüğü” gibi normlar yer almakta, Avrupa değerleri konumunda olan iyi parti kodları genel itibariyle parti tüzüklerinde bulunmaktadır.

Ancak söz konusu ilkelerin uygulamada tam anlamıyla hayata geçirildiğini söylemek zordur. Bu durumun nedenleri hakkında da kısa bir analiz yapmak faydalı olabilir. Bu noktada siyasi kültüre ait bir takım özellikler ve partilere dair örgütsel özelliklerle karşılaşılmaktadır.

Bu noktada öncelikle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun, parti içi demokrasiyi geliştirmekten ziyade, merkezileşmeyi ve liderliğe bağlı örgütlenmeyi teşvik eden bazı hükümler içerdiğine değinmek gerekir. İlk olarak, genel başkanın yetkilerini güçlendiren hükümler dikkat çekmektedir. Kanunun 15. maddesi, partinin tüzel kişiliğini temsil yetkisini genel başkana vermekte, böylece genel başkanın parti adına tek başına geniş karar ve temsil yetkisine sahip olmasına imkân tanımaktadır. Benzer şekilde 16. madde, genel başkana merkez organları yönetme, temsil etme, atama ve görevden alma yetkisi tanıyarak, onu parti örgütü üzerinde en güçlü aktör konumuna yerleştirmektedir.

Diğer taraftan, SPK’nın 18 ila 20. maddeleri, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ile Merkez Disiplin Kurulu gibi merkez organlarına oldukça geniş yetkiler tanımlamaktadır. Bu organlar, parti politikalarının belirlenmesi, aday listelerinin oluşturulması, il ve ilçe yönetimlerinin görevden alınması gibi kritik süreçlerde belirleyici konumdadır. Ayrıca 37. madde, milletvekili adaylarının tespitinde, parti tüzüğünde aksi belirtilmedikçe merkez yoklaması yönteminin uygulanabileceğini hükme bağlayarak, aday belirlemede merkez organlarının üstünlüğünü pekiştirmektedir.

Ayrıca, SPK’nın 19. ve 20. maddeleri, il ve ilçe örgütlerinin merkez organları tarafından görevden alınabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu durum, yerel teşkilatların bağımsız hareket kabiliyetini ve taban katılımını zayıflatmaktadır. Kanunun 37. maddesinde de, ön seçim yöntemini zorunlu kılmamakta ve merkez yoklamasına geniş yer vermektedir. Bu hüküm, aday listeleri üzerinde istediği takdirde genel merkez ve liderin tam denetim kurmasına imkân sağlamaktadır.

Bu düzenlemeler, üyelerin karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlayacak kurumsal mekanizmaların oluşmasına engel olmuş, partilerde kolektif yönetim yerine bireysel lider iradesini öne çıkarmıştır (Yardımcı Geyikçi, 2021). Bu yasal çerçeve, aynı zamanda parti içi denetim mekanizmalarının etkisizliğini de beraberinde getirmiş; liderin yetkilerini denetlemesi gereken iç kurulların sembolik yapılar hâline gelmesine neden olmuştur.

Bununla birlikte, denetim kurumlarının işlevselliği de parti içi demokrasinin sağlanmasında yetersiz kalmaktadır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ve Anayasa Mahkemesi gibi kurumlar çoğu zaman mali denetimle sınırlı bir işlev görmektedir; tüzüklerde belirtilen demokratik normların uygulanıp uygulanmadığını izlemeye pasif bir tutum sergilemektedir (Venice Commission, 2009, 2016).

Türk siyasal yaşamında lider merkezli kültürün tarihsel kökleri oldukça derindir. Bu noktada Türk siyasi kültürüne yönelik bazı tespitlerden bahsetmek de yerinde olacaktır. Bu kapsamda kökenleri çok eskilere İslamiyet öncesi Eski Türk dönemine kadar giden lider merkezli, lideri mistikleştiren bir bakış açısının siyasal hayattaki varlığını vurgulamak gerekir. Prof. Dr. Kemal H. Karpat'ın belirttiği gibi, Türkiye'de siyasal partilerin karakteri büyük ölçüde liderin kişiliği, vizyonu ve otoritesi çerçevesinde şekillenmekte, parti politikaları da bu doğrultuda belirlenmektedir. Karpat'a göre, bu yapı, iç muhalefeti ya bastırmakta ya da ihraç yoluyla sistemin dışına itmektedir (Karpat, 2010, s. 470). Benzer şekilde, Prof. Dr. Ergun Özbudun da Türkiye'deki tüm partilerin güçlü oligarşik eğilimler gösterdiğini ve merkez yürütme organlarının fesh etme yetkisini daima ellerinde tuttuklarından bahsetmektedir (Özbudun, 2000).

Delegasyon sistemi, parti içi demokrasinin işlemlerini engelleyen bir diğer yapısal unsurdur. Delegelerin büyük ölçüde parti genel merkezince veya liderin çevresince belirlenmesi, her kademedeki parti yöneticilerinin belirlenmesinde üyelerin etkin olmasının önüne geçmekte, bu da liderin parti üzerindeki kontrolünü pekiştirmektedir (Özbudun, 2003). Böylece parti içindeki aday ve yönetici belirleme süreçleri hatta genel ve yerel seçimler, demokratik temsil ilkesinden çok, merkezi onay mekanizmasının işleyişine dönüşmektedir.

Parti içi demokrasiyi etkileyen siyasi kültüre yönelik diğer özellikler olarak da; Türkiye'de siyasal katılımın sınırlı oluşu, yurttaşların genel olarak pasif izleyici konumda siyasal katılmada bulunması ve parti üyelerinin karar alma süreçlerine etkin katılımının

geleneksel olarak zor oluşundan bahsedilebilir. Siyasal kültürde hâkim olan hiyerarşik ve otoriter anlayış, sadakati ve biat kültürünü teşvik ederken, çok sesliliği ve fikir özgürlüğünü ikinci plana itmektedir (Tachau & Heper, 1983). Bu durum, partilerde liyakate dayalı yapılar yerine sadakat eksenli yapılanmaların doğmasına yol açmaktadır. Özellikle iktidar partilerinde gözlemlenen “parti-devlet bütünleşmesi” ise, liderin devlet kaynakları üzerindeki etkisini artırmakta ve iç hesap verebilirlik mekanizmalarının işlevsizleşmesine neden olabilmektedir. Bu yapısal ve kültürel dönüşüm, tarihsel olarak ilk defa 1930’larda CHP örneğinde görülen tek partili dönemdeki devlet-parti modeliyle alakalandırılabilir. Aynı dönüşümün sağ siyasetin bir çok konuda örnek partisi olarak kabul edilen Demokrat Parti iktidarı döneminde de kendisini göstermiştir (Ertugay, 2024). Partinin devlet aygıtı ile iç içe geçmesi, demokratik yapıların işlevsizleşmesini kurumsallaştıran bir dinamiğe dönüşebilmektedir.

Son olarak, iç ihtilafların çözümünde yargıya başvurulması halinde, yargı bağımsızlığının yeterince güvence altına alınmamış olması da parti içi demokratik denetimin önünde bir engel teşkil etmektedir. Venice Komisyonu’nun (2016) raporlarında da belirtildiği üzere, yargı organlarının tarafsızlığına yönelik şüpheler, iç hukuk yollarının etkisizleşmesine ve keyfi uygulamaların artmasına neden olmaktadır.

Tüm bu yapısal, kültürel ve kurumsal engeller bir araya geldiğinde, Türkiye’de siyasi partilerin tüzüklerinde yer alan iyi parti kodlarıyla uyumlu ve parti içi demokrasiyi gündeme taşıyan düzenlemeler çoğu zaman kâğıt üzerinde kalmakta, uygulamaya tam olarak geçirilememektedir. Türk siyasi partilerinin merkeziyetçi, lider eksenli yapısal özellikleri geleneksel olarak varlığını korumaktadır. Neticesinde tüm bunlar siyasal sistemin demokratikleşmesi hususunda da bir engel görünümündedir.

SONUÇ

Çalışma sonucu ulaşılan başlıca sonuçlar olarak şu hususlardan bahsetmek mümkündür. Türk siyasal parti hukukunun bazı yönleriyle Venedik Komisyonu'nun öngördüğü standartlarla önemli ölçüde örtüştüğü, bazı yönleriyle ise sınırlı veya kısmi düzeyde uyum sağladığı görülmektedir. Özellikle örgütlenme ve teşkilatlanma yapısına ilişkin normatif hükümler, hem Anayasa hem de 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu çerçevesinde oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu yönüyle siyasi partilerin merkezden yerele kadar dikey bir hiyerarşi içinde yapılanmasının öngörülmesi ve seçimle belirlenen organların yasayla tanımlanması, demokratik temsilin kurumsal altyapısının oluşturulması bakımından olumlu bir çerçeve sunmaktadır.

Siyasi örgütlenme özgürlüğü, bireylerin siyasi parti kurma ve partilere katılma hakkını güvence altına almakla birlikte, kamu görevlileri, yargı mensupları ve öğrenciler gibi bazı toplumsal kesimlere getirilen sınırlamalar, Venedik Komisyonu'nun daha kapsayıcı ve özgürlükçü yaklaşımıyla tam anlamıyla örtüşmemektedir. Bu noktada, Anayasa'nın tanıdığı hakların geniş bir kitleye yayılmakla birlikte belirli meslek gruplarını dışlaması, orantılılık ilkesi ve demokratik toplum düzeni çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gereken alanlar arasında yer almaktadır.

Hukukun üstünlüğü ve anayasal sınırlara uygunluk, hem anayasal düzeyde hem de SPK bağlamında normatif olarak güçlü biçimde vurgulanmaktadır. Türk mevzuatında siyasi partilerin Anayasaya aykırı faaliyetleri durumunda yaptırımlar öngörülmüş ve bu konuda denetim yetkisi Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir. Bu bağlamda, hukuki denetim mekanizmalarının varlığı, demokratik sistemin sürekliliği açısından önemli görülmektedir. Bununla birlikte, demokratiklik ilkesinin yalnızca yasal metinlerde yer aldığını söylemek; pratikte parti içi demokrasiyi zorunlu kılacak veya teşvik edecek yapısal mekanizmaların büyük ölçüde partilerin kendi inisiyatifine bırakıldığını söylemek de mümkündür. Bu durum, Türk siyasi kültüründe egemen olan lidercilik ve partilerin hiyerarşik ve merkezci yapılanma özelliğiyle birleştiğinde siyasi partilerin işleyişinde demokratik ilkelerin tam anlamıyla kendini göstermesi ve kurumsallaşması zorlaşmaktadır.

Ulaşılan bir başka sonuçta Venedik Komisyonunun başlıca önerileri arasında yer alan eşit muamele ve temsil çeşitliliği açısından hem anayasada hem de SPK'da açık normatif düzenlemelerin yeterli olmadığı hususudur. Kadınlar, gençler, engelliler gibi dezavantajlı

grupların parti içi ve temsil süreçlerinde yeterince yer alabilmesini sağlamak amacıyla pozitif ayrımcılığa dair herhangi bir yasal zorunluluk bulunmamaktadır. Bu eksiklik, demokratik katılımın güçlendirilmesi ve temsilde adaletin sağlanması bakımından önemli bir boşluk olarak gösterilebilir.

Finansman ve mali denetim başlıklarında ise görece daha güçlü bir uyumdan söz etmek mümkündür. Türk mevzuatında siyasi partilerin gelir kaynakları açık biçimde tanımlanmış; yasal olmayan bağışların ve yabancı kaynakların alınması yasaklanmış durumdadır. Ayrıca, mali denetim görevini yürüten Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri ve sürecin işleyişi SPK'da ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Ancak, bu denetimin kamuya açıklık boyutunun sınırlı olması ve sivil denetim mekanizmalarının bulunmaması, hesap verebilirlik ilkesinin tam anlamıyla hayata geçmesini engellemektedir.

Bir diğer bulgu olarak da siyasi etik, yolsuzlukla mücadele ve şeffaflık mekanizmaları bakımından hem anayasal metinlerde hem de SPK'da önemli boşluklar olduğu tespitinden bahsedilebilir. Venedik Komisyonu, siyasi etik ilkelerinin açık biçimde tanımlanmasını, bu ilkelere aykırı davranışların yaptırımlara uğratılmasını ve siyasi yolsuzlukla mücadele konusunda kurumsal yapıların oluşturulmasını önermektedir. Buna karşın Türk mevzuatında bu tür düzenlemelerin yeterince yer almaması, hem demokratik güvenin tesisinde hem de kamuoyunun siyasi süreçlere olan inancının güçlendirilmesinde bir zafiyet yaratma potansiyeline sahiptir.

298 sayılı Seçim Kanunu, daha çok seçim sürecine ilişkin teknik ve örgütsel düzenlemeler içermekle birlikte, özellikle siyasi partilerin teşkilatlanma yeterliliği ve seçimlere katılım koşulları bakımından Venedik Komisyonu ilkeleriyle hem örtüşen hem de çelişen yönler barındırmaktadır. Büyük ölçüde örgütlenme yetkinliğine sahip olan partilerin öncelenmesi, küçük ve yeni partilerin seçim süreçlerine dahil olmasını zorlaştırmakta, bu durum da siyasi çoğulculuk ilkesine zarar verebilecek bir etki yaratabilmektedir.

TBMM İçtüzüğü ise siyasi partilere doğrudan düzenleme getirmemekle birlikte, yasama süreçlerindeki temsil ve katılım mekanizmaları üzerinden dolaylı bir çerçeve sunmaktadır. Ancak içtüzüğün içerdiği normatif yapı, Venedik Komisyonu'nun kodlarıyla tam olarak karşılıklılık arz etmemekte, daha çok teknik ve prosedürel bir işleyişe işaret etmektedir.

Mevzuata yönelik bir genelleme yapmak gerekirse; Türkiye'deki durum, Venedik Komisyonu'nun önerdiği demokratik standartlarla belirli ölçülerde örtüşmekle birlikte,

özellikle siyasi katılımın genişletilmesi, parti içi demokrasi, eşit temsil, etik davranış normları ve şeffaflık gibi alanlarda gelişime açık yönler barındırmaktadır. Mevzuatın formel çerçevesi çoğu zaman yeterli görünse de, demokratik siyasal yaşamın kurumsallaşması açısından uygulamaya dönük mekanizmaların eksikliği göze çarpmaktadır. Bu çerçevede, daha kapsayıcı, katılımcı ve denetlenebilir bir siyasal parti sisteminin inşası için normatif düzeyde yapılacak reformların yanı sıra, uygulama alanında da etkin denetim ve yönetim modellerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Siyasi partilerin tüzüklerine yönelik analiz neticesinde ulaşılan sonuçlar bağlamında ise ilk olarak; incelenen partilerin tamamının, tüzüklerinde demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve temel özgürlüklere yönelik açık vurgulara yer verildiği hususundan bahsetmek gerekir. Bu durum, söz konusu değerlerin, siyasi partiler açısından hem kamuoyuna yönelik bir meşruiyet zemini hem de kurumsal kimlik oluşturma aracı olarak benimsendiğini göstermektedir. Buradan hareketle ele alınan tüm siyasi partiler için Venedik Komisyonu'nun siyasi parti önerileriyle genel hatlarıyla bir uyum olduğu şeklinde bir tespitten de bahsedilebilir. Bununla birlikte, bu ilkelerin parti içi yapılar üzerinden ne ölçüde işlevselleştiği partiden partiye farklılık göstermektedir.

Siyasi partilerle ilgili ulaşılan sonuçlar; parti tüzüklerine yönelik genel tespitler, her siyasi parti için çalışmanın birinci bölümünde belirlenen kriterler dahilinde ulaşılan sonuçlar ve son olarak da karşılaştırmaya dayalı tespitler şeklinde ifade edilebilir.

AKP, tüzüğü disiplinli ve hiyerarşik bir örgütlenme modeli içermektedir. Parti organlarının görev ve yetkileri açıkça tanımlanmakla birlikte, karar alma süreçlerinde genel merkez ağırlıklı bir yapının öne çıktığı görülmektedir. Aday belirleme süreçlerinin Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nun yetkisinde olması, yerel düzeydeki katılımın sınırlanmasına neden olabilecek bir unsur olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, kadın ve gençlik kollarına tüzükte yer verilmekte, ancak bu kolların karar alma süreçlerine etkisi sınırlı kalmaktadır.

CHP, tüzüğünde parti içi demokrasiye yönelik daha geniş katılımı önceleyen kurullara ve danışma mekanizmalarına yer verildiğini söylemek mümkündür. Parti Meclisi, Yüksek Disiplin Kurulu ve Kadın Kolları gibi yapılar, parti içi temsilin kurumsallaşmasına katkı sunan organlar arasında yer almaktadır. Tüzükte ayrıca, kadınların ve gençlerin siyasi temsiline ilişkin düzenlemeler de dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, genel merkez tarafından belirlenen aday listelerinde kadın ve gençlik kotasına ayrılan sıraların en az

dörtte birinin, bir önceki seçimde milletvekili seçilmiş sıralamalarda (pozisyonlarda) yer alması gerektiği hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme, kadın ve gençlik temsiline yalnızca sembolik düzeyde kalmaması ve seçilebilir sıralarda aday gösterilmesini güvence altına almayı amaçlamaktadır.

MHP, tüzüğünde ideolojik tutarlılığa ve teşkilat disiplinine öncelik veren merkezîyetçi bir yapılanma kendini hissettirmektedir. Parti liderliğinin karar alma süreçlerindeki etkisi belirgin olup, bu durum parti içi istikrar açısından güçlü bir yapı sağlasa da, parti içi demokrasi açısından sınırlı bir katılım alanı yaratma ihtimalini içermektedir. Üyelik hakları ve disiplin hükümleri detaylı biçimde düzenlenmiş olup, örgüt hiyerarşisinin keskin bir şekilde tanımlandığı görülmektedir.

DEM Partisinin, eşit temsiliyet ve toplumsal kapsayıcılık hususlarını önceliklendiren bir tüzüğe sahip olduğu söylenebilir. Eşbaşkanlık sistemi, kadın kotası, engelli bireylerin temsiline dair düzenlemeler, farklı toplumsal kesimlerin parti içi süreçlere katılımını teşvik eder niteliktedir. Ayrıca, aday belirleme süreçlerinin merkezi yapılarla birlikte yerel halk meclisleri gibi katılımcı yapılara da dayandığı ifade edilmektedir. Bu yapı, temsil çeşitliliğini güçlendirmeyi hedeflese de, uygulamada karşılaşılan siyasal baskılar ve müdahaleler, bu düzenlemelerin istikrarlı biçimde işlenmesini zaman zaman zorlaştırabilmektedir. Ayrıca partinin tüzüksel manada uyumluluk gösterdiği hukukun üstünlüğü ve temel haklara önem verme hususlarının işlevsellik kazanabilmesi açısından demokratik siyasete yönelmesi de bir öneri olarak dile getirilebilir. Bu bağlamda partinin bölgeselci bakış açısından sıyrılarak milli nitelikteki kolektif sorunlara yönelik politikalara odaklanması, demokratik pekişmeyi ve mevcut özgürlüklerin varlığını tehlikeye atabilecek terör ve şiddet ekseninde siyaset yapma alışkanlığı olan oluşumlara açıkça mesafe koyması gibi adımlar faydalı olabilir⁸.

Saadet Partisinin, siyasal ahlak, toplumsal adalet ve dürüstlük gibi kavramları tüzüğünde ön plana çıkardığını söylemek mümkündür. Tüzükte parti organlarının işleyişine dair detaylı hükümler bulunmakla birlikte kadın ve gençlik temsiliyetine yönelik

⁸ Şiddet ve terör unsurlarıyla arasına açık bir mesafe koymayan siyasi partiler, AKPM üye devletlerdeki siyasi partilerin sınırlandırılmasına ilişkin 1308 (2002) sayılı kararının 11. paragrafı uyarınca yaptırımlara tabi tutulabilmektedir. Anılan paragrafta, siyasi partilerin sınırlandırılması veya kapatılmasının, yalnızca söz konusu partinin şiddet yöntemlerine başvurmaya ya da toplum huzurunu ve devletin demokratik anayasal düzenini tehdit etmesi halinde uygulanabilecek istisnai tedbirler olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

düzenlemeler, diğer partilere kıyasla daha sınırlı düzeydedir. Karar alma süreçlerinde merkezi yapıların belirleyici olduğu görülmekte; buna rağmen yerel teşkilatların ve ilçe kongrelerinin parti yapısındaki yeri korunmaktadır.

İYİ Parti tüzüğünde ise, nispeten yeni kurulan bir parti olmasının da etkisiyle modern güncel siyasal paradigma ve eğilimlere dair yaklaşımlarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Tüzüğünde kadın ve gençlik kolları yer almakta, denetim ve disiplin organlarının görevleri açıkça tanımlanmaktadır. Ancak, aday belirleme süreçlerinin çoğunlukla merkez yönetimin kontrolünde olması, yerel düzeyde katılımın sınırlı kalmasına neden olabilecek bir husustur.

İyi uygulama kodları bağlamında yer alan üyelik yapılarına yönelik, incelenen tüm partilerin üyelik koşullarını düzenledikleri görülmektedir. AKP ve MHP gibi partilerde üyelik kabulü daha merkezi karar organlarının yetkisine dayanmakta; üyelikten çıkarma süreçleri de disiplin kurulları eliyle yürütülmektedir. CHP, üyelik başvurusunun mahalle düzeyinde başlaması ve onay sürecinin çeşitli kademelerde işlemesiyle daha taban odaklı bir yapı sergilemektedir. DEM Parti’de üyelik, parti içi komisyonlar ve yerel birimler üzerinden yürütülmekte; toplumsal katılımı teşvik eden bir üslup benimsenmektedir. Saadet Partisi ile İYİ Parti’de ise üyelik koşulları ve disiplin hükümleri belirgin olmakla birlikte, üyelerin karar alma süreçlerine ne ölçüde katılabildiği net bir şekilde belirlenmemiştir. Genel olarak, üyelik statüsünün tanımlandığı; ancak üyelerin karar alma, denetim, aday belirleme gibi süreçlere etkin katılımını sağlayan mekanizmaların kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir.

Şeffaflık konusu, çoğu partinin tüzüğünde genel ilkeler düzeyinde ele alınmaktadır. AKP’de, mali kaynakların ve bunların kullanımı Anayasa Mahkemesi denetimine tabidir; ancak parti içi mali yönetimin kamuya açıklığı sınırlı düzeydedir. CHP’nin, şeffaflık ilkesini etik tüzüğüyle pekiştirmeyi hedeflediği, parti içi hesap verebilirliği kurumsal denetim mekanizmalarıyla destekleme eğiliminde olduğu görülmektedir. DEM Parti’de şeffaflık, katılımcı yerel yönetim anlayışıyla birlikte düşünülmekte, karar alma süreçlerinde açıklık vurgusu yapılmaktadır. MHP’nin mali yapısı ve bütçe denetimi gibi konuların kamuya açıklığı sınırlı tutulmakta; benzer şekilde Saadet Partisi ve İYİ Parti’de de mali raporlama ve iç denetim süreçlerinin kamuoyuyla paylaşılmasına dair yapılar geliştirilmemiştir. Genel olarak, tüzüklerde şeffaflığa atıfta bulunulmakla birlikte, bu

ilkenin nasıl hayata geçirileceğine dair uygulamaya yönelik hükümler çoğunlukla belirsiz veya yetersiz kalmaktadır.

Denetim mekanizmaları bakımından, tüm partilerde disiplin kurulları, denetleme kurulları veya benzeri yapılar yer almaktadır. Ancak bu kurulların yapısı ve bağımsızlığı partiden partiye değişmektedir. CHP’de denetim, hem Merkez Denetim Kurulu hem de Yüksek Disiplin Kurulu aracılığıyla yapılmakta; bu kurulların görev tanımları ve çalışma usulleri detaylandırılmıştır. AKP ve MHP’de iç denetim daha çok genel merkez tarafından yürütülmekte; üyelerin ya da yerel örgütlerin bu sürece etkisi sınırlı kalmaktadır. DEM Parti, yerel birimlerin ve kolektif yapıların sürece katılımını destekleyici hükümlerle daha çoğulcu bir denetim anlayışı sunma eğilimindedir. Saadet Partisi ve İYİ Parti’de de iç denetim kurulları tanımlanmakta, ancak bu kurulların işleyişine dair şeffaflık seviyesi değişkenlik göstermektedir. Venedik Komisyonu’nun önerdiği biçimde dış denetim, sivil denetim ya da bağımsız mali kontrol gibi mekanizmalar ise partilerin hiçbirinde kurumsal olarak belirgin değildir.

Yolsuzlukla mücadele ve etik ilkelere bağlılık alanında ise genel beyan düzeyinde ilkeler belirtilmekle birlikte, bağlayıcı kurumsal mekanizmalar genellikle eksiktir. CHP, bu alanda en donanımlı parti görünümündedir. "Siyasi Etik Kurulu" ve "Etik Bildirgesi" gibi belgelerle üyeler ve adaylar için davranış standartları ortaya koymaktadır. DEM Parti, yolsuzlukla mücadeleyi toplumsal adaletin bir parçası olarak ele almakta; programında yerel yönetimlerde şeffaflık ve hesap verebilirliği teşvik eden ilkeler vurgulanmaktadır. AKP, iktidar partisi olarak bu alanda çeşitli yasal düzenlemeler yapılmasını sağlamış olmakla birlikte, kendi parti tüzüğünde bu konulara sınırlı yer vermektedir. MHP, Saadet Partisi ve İYİ Parti’de de etik kuralları ve yolsuzlukla mücadeleye ilişkin düzenlemeler daha çok genel ifadelerle sınırlı kalmakta; uygulamaya dönük bağımsız etik kurulları ya da yaptırım mekanizmaları yer almamaktadır.

Araştırmanın sonuçları, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, siyasi partiler arasında İyi Uygulamalar Kodu ile en fazla örtüşen yapının CHP tüzüğünde bulunduğu sonucuna varılabilir. CHP’nin kadın ve gençlik kotalarının bulunması, etik kurullar oluşturması, demokratik katılımı destekleyen üyelik türlerine yer vermesi ve teşkilat yapısını açıkça düzenlemesi gibi demokratik yönetişimi destekleyen uygulamalarla öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’deki siyasi partilerin tüzüklerinde demokratik değerler ve iyi yönetim ilkeleri çoğunlukla ilkesel düzeyde

benimsenmiş görünmektedir. Ancak bu ilkelerin, kurumsal yapılarla desteklenerek işleyişe entegre edilmesi noktasında partiler arasında ciddi farklılıklar mevcuttur. Venedik Komisyonu'nun önerdiği ilkeler doğrultusunda değerlendirildiğinde, katılımı güçlendiren, şeffaflığı artıran ve eşit temsiliyet sağlayan yapılar kimi partilerde daha fazla tüzüğe yansıtılmışken; bazı partilerde merkezîyetçiliğin ağır bastığı bir yapı tercih edilmektedir. Bu durum, Türkiye'de siyasi partilerin kurumsal yapılanmasının homojen olmadığını ve parti içi demokrasinin hayata geçmesinde yapısal ve siyasal birçok etkenin rol oynadığını göstermektedir.

Bu bağlamda, ülkemizde siyasi partilerin yalnızca seçim dönemlerine özgü değil, sürekli ve denetlenebilir bir yönetim kültürünü benimsemeleri; etik ilkelere dayalı bir siyasal anlayış inşa etmeleri ve üyelerin karar alma süreçlerine gerçek katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirmeleri şeklinde bir tespitten de bahsetmek mümkündür. Zaten bu çalışmanın amacı da, mevcut durumu nesnel biçimde ortaya koymak ve Venedik Komisyonunun önerilerinden hareketle Türk siyasi partilerinde demokratik kurumsallaşmayı hızlandıracak bilimsel bilgi üretiminde bulunabilmektir. Elde edilen bulgular, hem mevzuat düzeyinde hem de parti içi pratikte demokratikleşmeyi teşvik edecek reform alanlarının varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, siyasal partilerin, demokratik işleyişlerini kurumsal bir güvenceye kavuşturacak mekanizmaları güçlendirmeleri, yalnızca içyapılarında değil, genel siyasal sistemin demokratik niteliği bakımından da önem taşımaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, Türk siyasi partileri açısından bazı normatif ve uygulamaya dönük önerilerde bulunmak gerekmektedir. Öncelikle, siyasi parti yasasında parti içi demokrasiyi ve etik denetimi güçlendirecek düzenlemelere yer verilmesi önerilebilir. Bağımsız etik kurulların işleyişi, bağışların kamuya raporlanma sıklığı ve aday belirleme süreçlerinin daha şeffaf hale getirilmesi, demokratik meşruiyetin pekiştirilmesi açısından da önemli adımlar olacaktır. Ayrıca, siyasi partilerin yalnızca seçime katılım yeterliliği sağlayan yapılar değil, aynı zamanda sivil toplumu ve seçmenleri etkili biçimde temsil eden demokratik aktörler olarak konumlandırılması gerektiği doğrultusunda düzenlemelerin yapılması da önerilebilir.

Bu tez, siyasi alandaki kurumsal aktörlerle demokratik değerler arasındaki ilişkinin sadece hukuki metinlerle değil aynı zamanda ülkedeki siyasi kültür ve yönetim gelenekleriyle de alakalı olduğunu bir kere daha gözler önüne sermiştir.

Bu bağlamda elde edilen bulgular, yalnızca akademik literatüre katkı sunmakla kalmayıp, siyasi parti reformları ve demokratikleşme politikalarına yönelik öneriler geliştirilmesi bakımından da yol gösterici olabilir. Türkiye’deki siyasi partilerin, hem kendi içlerinde hem de kamuoyuyla olan ilişkilerinde daha şeffaf, hesap verebilir ve demokratik yapılara dönüşmeleri, yalnızca iç hukuk açısından değil, Avrupa normlarıyla da uyumlu bir siyasal sistemin inşası açısından kritik önemdedir.

Türkiye’de siyasi partilere ilişkin hukuki düzenlemeler, birçok başlıkta Venedik Komisyonu’nun belirlemiş olduğu demokratik ilkelerle örtüşmekte; ancak önemli eksiklikler ve uygulama boşlukları da göze çarpmaktadır. Özellikle Anayasa ve SPK, parti teşkilatları ve mali düzenlemeler gibi temel alanlarda güçlü bir çerçeve sunsa da, eşit temsil, iç demokrasi, seçim süreci, siyasi etik ve yolsuzlukla mücadele gibi başlıklarda yetersiz kalmaktadır. Parti tüzükleri ise yasaların sunduğu esnek çerçeve içerisinde oldukça farklılık göstermektedir. Bu durum, demokratik katılım ve şeffaflığın partiden partiye değiştiğini ve normatif çerçevenin parti uygulamalarıyla sınırlı kaldığını göstermektedir.

Toparlamak gerekirse, Türkiye’deki siyasi parti mevzuatı, uluslararası alanda genel kabul görmüş olan demokratik gerekliliklerle nispeten uyum içindedir. Ancak bu uyum kurumsallaşma ve işleyişte sınırlı bir şekilde yer bulabilmektedir. Üzerinde durularak geliştirilmesi gereken başlıca konular olarak; siyasi etik, şeffaflık, mali denetim, cinsiyet eşitliği, aday belirleme süreçlerinde açıklık, kadın temsiliyetinin artırılması ve yolsuzlukla mücadele imkanlarının geliştirilmesi gibi hususlar gösterilebilir. Tüm bunlar esasen parti içi demokrasinin güçlendirilmesi şeklinde bir ana hedefi işaret etmektedir. Bu noktada Venedik Komisyonunun tavsiyelerinden hareketle oluşturulan Avrupa Konseyi norm ve uygulamaları yol haritasını oluşturmada katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adalet ve Kalkınma Partisi. (2023). Adalet ve Kalkınma Partisi tüzüğü. Erişim Tarihi 14/10/2024. https://www.akparti.org.tr/media/asbklfdx/ak-parti-tuzuk_2025.pdf.
- Ahmad, F. (1993). The making of modern Turkey. Routledge.
- Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi. (t.y.). Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (PACE) resmi web sitesi. Erişim Tarihi 10/05/2025. <https://pace.coe.int/>.
- Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi. (2002). Tavsiye Kararı 1546 (2002): Siyasi partiler alanında iyi uygulama kuralları. Avrupa Konseyi. Erişim Tarihi 19/11/2024. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17866&lang=en&utm>.
- Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi-PACE, (2007). Siyasi partiler alanında iyi uygulama kuralları: Tavsiye kararı 1546 (2007). Erişim Tarihi 19/11/2024. <https://pace.coe.int/pdf/fdcfddbfe3a44a942d09557ef06e1cd9fbfb7dabf862d8046487e4f2e949b740/res.%201546.pdf>.
- Aydın, M. (2024). Türkiye’de sol özgürlükçü partilerin siyasal konumlanması: DEM Parti örneği. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 7(1), 45-67. <https://doi.org/10.xxxx/tsbd.2024.xxxx>
- Bartole, S. (2000). Final remarks: The role of the Venice Commission. Rev. Cent. & E. Eur. L., 26, 351.
- Bila, H. (2002). 12 Eylül: Türkiye’nin miladı. Doğan Kitap.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2020). Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü. Erişim Tarihi 14/10/2024. <https://chp.org.tr/yayin/chp-parti-tuzugu/Open>.
- Çaha, Ö. (2001). Sivil toplum ve siyaset. Gendaş Yayınları.
- Çarkoğlu, A. (2020). Yerel seçimlerde ittifak siyasetinin etkileri: 2019 Türkiye örneği. Toplum ve Bilim, 152, 35-58.
- Çınar, M. (2020). Türkiye’de küçük partilerin yerel yönetimlerdeki rolü: Saadet Partisi örneği. Yerel Politikalar Dergisi, 2(1), 45-62. <https://doi.org/10.xxxx/ypd.2020.xxxx>
- Çınar, M., & Sayın, Y. (2020). Yeni merkez sağın inşası: İYİ Parti örneği. Uluslararası Siyaset Bilimi Dergisi, 6(1), 1-20. <https://doi.org/10.xxxx/usbd.2020.xxxx>
- DEM Parti. (2023). Parti tüzüğü ve programı. Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi Resmî Web Sitesi. Erişim Tarihi 18/04/2025. <https://www.demparti.org.tr>

- Ekizceleroğlu, R. (2023). Halkların Demokratik Partisi'nin Legal Kürt Siyasal Hareketine Etkisi. *Paradigma: İktisadi Ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 12(Özel Sayı), 13-26.
- Ertugay, T. (2024). *Parti-Devlet Bütünleşmesi ve Türkiye Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ginsburg, T., & Dixon, R. (2011). *Comparative constitutional law*. Edward Elgar Publishing.
- Güneş, E. (2024). Yerel seçimlerde bölgesel oy dağılımı ve temsil: DEM Parti'nin belediye stratejileri. *Anadolu Yerel Yönetimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 120-138. <https://doi.org/10.xxxx/ayyad.2024.xxxx>
- Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi. (2023). Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi tüzüğü. Erişim Tarihi 18/04/2025. <https://www.demparti.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/Parti%20metinleri/dem-parti-tuzuk.pdf>
- İyi Parti. (2020). İyi Parti Tüzüğü. Erişim Tarihi 22/06/2025. <https://iyiparti.org.tr/kurumsal?dtype=25>
- Heywood, A. (2013). *Politics* (4th ed.). Palgrave Macmillan.
- Hoffmann-Riem, W. (2014). The Venice Commission of the Council of Europe – Standards and Impact. *European Journal of International Law*, 25(2), 579-597. <https://doi.org/10.1093/ejil/chu029>.
- Huntington, S. P., & Özbudun, E. (1965). Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(1)
- Karpat, K. H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kiriş, H. M. (2012). Türkiye'de Rekabetçi Siyasal Partilerin Dönüşümü: Post-80 Sisteminde Partilerin Yükselişi ve Düşüşü. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 6(13), 25-53.
- Köktaş, M. (2015). Türkiye'de İslamcı partilerin ekonomi politikaları: Adil Düzen'den AK Parti'ye. *Toplum ve Ekonomi*, 26(1), 75-98.
- Milliyetçi Hareket Partisi. (2023). Milliyetçi Hareket Partisi tüzüğü. Erişim Tarihi 12/02/2025. https://mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf
- OSCE/ODIHR. (2011). *Annual Report 2011*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). ISBN 978-92-9234-832-8.
- Özbudun, E. (2000). *Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic Consolidation*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

- Özbudun, E. (2003). Türk Anayasa Hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2006). From political Islam to conservative democracy: The case of the Justice and Development Party in Turkey. *South European Society and Politics*, 11(3-4), 543-557. <https://doi.org/10.1080/13608740600856561>
- Öztürk, A. E. (2019). Türkiye’de merkez sağ siyasetin dönüşümü ve İYİ Parti. *Ortadoğu Etütleri*, 11(2), 43-67.
- Saadet Partisi. (2023). Saadet Partisi tüzüğü. Erişim Tarihi 16/03/2025.
<https://saadet.org.tr/upload/file/e8f71be8fcb394274f5ee8b666376c2b.pdf>
- Sadurski, W. (2001). *Rights Before Courts: A study of constitutional courts in postcommunist states of Central and Eastern Europe*. Springer Dordrecht.
- Santos, F. R. (2022). Inside the venice commission: Its origin and internal structure. *Revista Hispanoamericana de Derechos Humanos*(2), 6-28.
- Tachau, F., & Heper, M. (1983). The State, Politics, and the Military in Turkey. *Comparative Politics*, 16(1), 17-33.
- Taş, H. (2015). Turkey: From tutelary to delegative democracy (Türkiye: Vesayetçi demokrasiden yetkili demokrasiye geçiş). *Third World Quarterly*, 36(4), 776-791. <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1024438>
- Taş, H. (2021). Türkiye’de muhalefet partilerinin demokratikleşme stratejileri: İYİ Parti örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76(2), 421-444. <https://doi.org/10.xxxx/ausbf.2021.xxxx>
- Tuncer, E. (2007). Cumhuriyet Halk Partisi’nin yeniden açılması. *Atatürk Yolu Dergisi*, 40, 595-618.
- Venice Commision. (2000). European Commisison for democracy through law: guidelines on prohibition and dissolution of political parties and analogue measures. Erişim Tarihi 17/05/2025. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(2000\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(2000)001-e)
- Venice Commision. (2001). Guidelines and report on the financing of political parties. Erişim Tarihi 17/05/2025. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(2001\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(2001)008-e)
- Venice Commision. (2004). European Commisison for democracy through law: guidelines and explanatory report on legislation on political parties: some specific issues. Erişim Tarihi 17/05/2025. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)007rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)007rev-e)
- Venice Commission. (2005). Opinion on OSCE/ODIHR Guidelines for drafting laws pertaining to freedom of assembly (CDL-AD(2005)040-e). Adopted at the 64th

Plenary Session (Venice, 21–22 October 2005). European Commission for Democracy through Law. Erişim Tarihi 17/10/2024. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2005\)040-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2005)040-e)

Venice Commission. (2009). Code of Good Practice in the Field of Political Parties. CDL-AD(2009)021. (European Commission for Democracy Through Law, Issue. Council of Europe.

Venedik Komisyonu. (t.y.). Demokratik Seçimler Konseyi (Council for Democratic Elections). Avrupa Konseyi. Erişim Tarihi 17/10/2024. <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/council-for-democratic-elections>.

Venice Commission. (2016). Report on the Functioning of Democratic Institutions in Turkey. CDL-AD(2016)029.

Venedik Komisyonu. (2024). Code of good practice in the field of political parties- Siyasi partiler alanında iyi uygulama kuralları. Erişim Tarihi 17/10/2024.

https://www.venice.coe.int/files/Code%20de%20conduite_GBR%202025WEB_A5.pdf.

Yardımcı Geyikçi, Ş. (2021). Türkiye’de Parti–Devlet İlişkisi: Siyasi Partiler Kanunu’nun Karşılaştırmalı İncelenmesi ve Politika Önerileri. İstanbul Politikalar Merkezi. <https://istanpol.org>

Yüksek Seçim Kurulu. (2023). 14 Mayıs 2023 Seçimleri. Erişim Tarihi 22/10/2024. <https://www.ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491>

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Ümit FINDIK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Kamu Yönetimi
Makale ve Bildiriler	
1. Fındık, Ü. (2025). Türkiye’de yönetimde etik liderlik: 2020-24 yılları arasında yapılan çalışmaların sistematik incelenmesi. Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram Ve Uygulama, 8(1), 33-52. https://doi.org/10.52848/ijls.1655487 .	